

rast

3 REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

Cena: 6,50 eur DECEMBER 2016

BEGUNCI IN MIGRANTI

Bratstvo v strahu
in/ali prisrčnosti?

BRANKA BUKOVEC

Takrat je bilo vse
izvedljivo, ker nihče
ni bil proti

GEORG GEDL

Tudi pozneje sem
imel kar nekaj domov

BOJAN BOŽIČ

Nemogoče, da ste vse
to naredili za ta denar

82

D2216/ 9594

Vsi mi smo migranti, takšni ali drugačni

Igor Vidmar, urednik

Ljudje so se selili. Vedno. Ko so živeli od lova, so se selili za divjadjo, poljedelci so iskali boljšo zemljo, selili so se iz vasi v vas, iz mesta v mesto, s celine na celine, s trebuhom za kruhom odhajali na tuje, spet drugi so prihajali k nam, ker so znali delati nekaj, česar mi nismo. Hudo je, ko morajo ljudje bežati pred nasilnimi oblastniki, pred vojnami, pred lahkoto. Vse to se dogaja danes, čeprav smo že krepko zakoračili v 21. stoletje, v času, ko je svet sposoben pridelati več hrane, kot je prebivalstvo sveta lahko poje, ko je tehnologija dosegla stopnjo razvoja, ob kateri ljudem ne bi bilo več treba prav veliko delati in bi vsi lahko imeli dovolj vsega, kar potrebujemo za človeka dostojno življenje, ko ni več nobenega razumnega razloga za vojne in nasilje, ki potiska v begunstvo milijone ljudi.

Pa vseeno se to dogaja. Beseda migrant ima številne pomene. Migrant je begunec, ki beži pred vojno, je človek, ki se z vasi vozi na delo v mesto, je človek, ki zapusti domovino, da bi v tujini našel človeku prijaznejše okolje, ki bi mu rezalo debelejši kos kruha, je študent, ki v tujini išče bogatejše zakladnice znanja in bi rad imel uglednejšo diplomu, je strokovnjak, ki so ga nekje drugje pripravljali bolje plačati, je delavec, ki gre po svetu, ker ljudje, ki tam živijo, niso pripravljani opravljati nekega dela, ali pa umetnik, ki se prepusti življenjskemu toku in si ustvari dom tam, kamor ga je pripeljalo naključje.

Tokratna številka Rasti je posvečena zgodbam o migrantih. Zelo različne so. Je bil Božidar Kos migrant ali je bil s svojo genialnostjo enostavno le prebivalec Sveta, ki je bil po naključju rojen na hribu nasproti znamenitega novomeškega okljuka reke Krke in je povsem po naključju svoja največja glasbena dela za največje svetovne orkestre pisal v Deželi tam spodaj? Ali pa Georg Gedl, ki je v Nemčiji risal nove modele audijev in beemvejev in bi to lahko za precej večji denar počel vse življenje, a je raje prišel v Novo mesto, ker si je bolj želel risati Adriine prikolicke in avtodome. Da je Kikinda

njegov dom, pa pravi, da ne čuti več. Je med Božidarjem Kosom, Georgom Gedlom in Bojanom Božičem, ki je z Dolža šel v Pazin in iz Novega mesta v Kostanjevico, kakšna bistvena razlika?

So begunci begunci le tedaj, ko z vrečkami v rokah in tistim, kar jim v trenutku odhoda največ pomeni ali pa jim je najprej prišlo pod roke, zapustijo domovino, ali pa so znova begunci tudi takrat, ko se vrnejo domov, kjer jih tisti, ki so ostali doma, ne marajo več, in potem ne vedo več, kje je njihova tujina in kje domovina, če ta sploh še kje je. Bomo begunce in sebe s svojimi strahovi bolj razumeli, ko bomo slišali o beguncih govoriti Branko Bukovec ali Miho Blažiča N'Toka? Odvisno od nas, če smo sposobni dojeti, kar nam pripovedujeta. Človek, ki nikoli ni bil lačen, ne ve, kako je biti lačen. Le begunec res ve, kako je biti begunec. Ko je bilo treba lani pomagati množici beguncev iz arabskega sveta, so bili med prvimi prostovoljci tisti, ki so bili nekoč tudi sami begunci na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, in se tega še dobro spomnijo. Morda so to storili zato, ker so imeli tudi oni tako izkušnjo in so vedeli, kako je, če ti nekdo pomaga, ali pa zato, ker so se na ta način hoteli oddolžiti nekomu, ki jim je nekoč pomagal in za svojo pomoč ni hotel nikoli nič vzeti.

Življenje pa teče naprej. Ljudje prihajajo in odhajajo. Iz kostanjeviške Galerije Božidar Jakac je po dvajsetih letih in še nekaj mesecih odšel direktor Bojan Božič, ki tokrat v Rasti obuja spomine na svoje obdobje na čelu te nedvomno državno pomembne kulturne ustanove. Andreja Kopač tokrat analizira predstavo v Anton Podbevšek Teatru, posvečeno novomeški pomladi, v kateri je bila tudi ona del ansambla, ter vzklika Vsi mi smo mirani jarc, Katarina Dajčman pa se preizprašuje, ali je na sliki Matevža Langusa, ki jo je pred kratkim dobil v hrambo Dolenjski muzej, res Julija Primic. Vračanju v preteklost sledimo tudi v literarnem delu revije z objavo kratke zgodbe Jožeta Simčiča Poljub.

rast

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

DECEMBER 2016

letnik XXVII, december 2016, št. 3,
ISSN 0353-6750

Oddaja prispevkov • Prispevke pošljite na elektronski naslov rast@goga.si ali po pošti na naslov Založba Goga, Glavni trg 6, 8000 Novo mesto. Prispevki so lahko dolgi do 10.000 znakov skupaj s presledki. Nenaročenih prispevkov ne vračamo.

Odgovorni urednik
Mitja Ličen

Urednik
Igor Vidmar

Urednik fotografije
Boštjan Pucelj

Uredniški odbor
Jelka Ciglencečki, Iztok Hotko, Jedrt Jež Furlan, Jurij Kocuvan, Andreja Kopač, Mitja Ličen, Natalija Petakovič, Boštjan Pucelj, Igor Vidmar, Natalija Zanoški

Oblikovna zasnova in grafična priprava:
Boštjan Grubar / Etna studio

Jezikovni pregled
Nina Štampohar

Izdajatelj
Založba Goga
Glavni trg 6, 8000 Novo mesto

Občine soizdajateljice
Mestna občina Novo mesto in občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk

Predsednica sveta revije
Klavdija Kotar

Za založbo
Mitja Ličen

Izdajo revije so omogočili
Mestna občina Novo mesto in občine soizdajateljice

Naklada
400 izvodov

Novo mesto, december 2016

4 BEGUNCI IN MIGRANTI

Bratstvo v strahu in/ali prisrčnosti?

Martin Luzar

14 BRANKA BUKOVEC

Takrat je bilo vse izvedljivo, ker nihče ni bil proti

Tina Cigler

24 ZGODBE O MIGRANTIH

Novi Evropejci – Balkanska begunska pot

Matej Povše

34 ZANA FABJAN BLAŽIČ IN MIHA BLAŽIČ N'TOKO

Samoorganizirana migrantska skupnost je hoja po steklu

Andreja Kopač

41 JELISAVA DOBOVŠEK SETHNA – BIBA

Japoncem vrtil Kekca in
Razrednega sovražnika

Lidija Jež

70 ZAPISI IZ MOČVIRJA (P)O PREDSTAVI

Stebri in kozarci:
vsi smo mirani jarci!

Andreja Kopač

43 BOŽIDAR KOS

Evropsko avantgardo
je odkril šele v Avstraliji

Igor Vidmar

75 JOŽE SIMČIČ

Po desetletjih še vedno
sveže in sodobno

Igor Vidmar

47 GEORG GEDL

Tudi pozneje sem
imel kar nekaj domov

Lidija Jež, Igor Vidmar (uvod)

78 FRANCI NOVAK

Ko verzi prerastejo
v prozo

Eva Vrbnjak

56 BOJAN BOŽIČ

Nemogoče, da ste vse
to naredili za ta denar

Igor Vidmar

84 ALEŠ JELENKO

Od poezije do sanj in
spopada z moralo

Eva Vrbnjak

56 OD SVETNICE DO GREŠNICE

Je Langusova mladenka
res Primičeva Julija?

Katarina Dajčman

89 TADEJ GOLOB

Polnokrvna slovenska
kriminalka

Eva Vrbnjak

BEGUNCI IN MIGRANTI

Bratstvo v strahu in/ali prisrčnosti?

Martin Luzar • Fotografije: Matej Povše

Evropa brez meja je sestopila z odra zgodovine, še preden je prav zaživela v tej vlogi. Za idejo take svobodne in prehodne Evrope je zanimivo, da je njen konec enako glasen, kot je bilo glasno pred nekaj več kot četrto stoletja njeno praktično ustoličenje na evropski zemljevid in v evropski družbeni, politični in gospodarski sestavi.

Toda hrupnosti na obeh časovnih polih se razlikujeta v svojih bistvih. V devetdesetih letih 20. stoletja in že neko obdobje pred tem je nova Evropa slavila svoje novo novodobno rojstvo, dobrega četrto stoletja pozneje s hrupom želi ustaviti ljudi, ki se vanjo selijo iz neevropskih delov sveta, tistega, katerega zemljepisni polotok je pravzaprav Evropa, in iz tistega, s katerim Evropa tekmuje že vsaj pol tisočletja za kulturno in versko prevlado ter je z njim v miru

zato, da lahko sploh pričakuje svojo končno zmago.

Današnji hrup v Evropi iz jedra valovi v krogih po evropskih državah, po nekaterih bolj in po nekaterih drugih manj. V tem opazovalec prepozna napore vodstev Evropske unije in državnih vlad, da zaprejo evropsko mejo za nenadzorovano priseljevanje tujcev. Slovenija pri tem ni izjema. Zdi se sicer, da je dolgo časa oklevala, preden se je odločila, da po zgledu nekaterih drugih držav s predpisi in fizično omeji mednarodna preseljevanja po svojem ozemlju in, kar je z narodnega vidika še pomembneje, množično ostajanje priseljencev v Sloveniji.

Vlada pripravlja

Najnovejšo tovrstno prakso Slovenije vsaj v splošnem za zdaj zadostno pojasni vladni odgovor 29. septembra 2016 na pisno poslansko vprašanje poslanca Vinka Gorenaka glede priprav Republike Slovenije na morebitni nov množični prihod nezakonitih migrantov.

V devetdesetih letih 20. stoletja in že neko obdobje pred tem je nova Evropa slavila svoje novo novodobno rojstvo, dobrega četrto stoletja pozneje s hrupom želi ustaviti ljudi, ki se vanjo selijo iz neevropskih delov sveta, tistega, katerega zemljepisni polotok je pravzaprav Evropa.

»Razmere so se na področju migracij v zadnjih šestih mesecih močno spremenile. Nekatere države severno od nas so uvedle nadzor na notranjih mejah in vse bolj zaostrujejo politiko sprejema tujcev in temu ustrezno spreminjajo zakonodajo.

Slovenija vsak dan spremlja razmere v regiji in širše ter se intenzivno pripravlja na morebitno ponovitev spremenjenih migracijskih razmer. Policija opravlja poostren nadzor na zeleni meji in mejnih prehodih z Republiko Hrvaško in izvaja izravnalne ukrepe v notranjosti države, saj je le celovit pristop pri varovanju meje učinkovit. Policiji pri varovanju državne meje še vedno pomagajo pripadniki Slovenske vojske, vzdržujejo in nameščajo se dodatne začasne tehnične ovire na posameznih odsekih južne meje, v pripravljenosti vzdržujemo centre v Dobovi, Lendavi, Šentilju in Vrhniki.

Z drugimi državnimi organi, predstavniki lokalnih skupnosti, nevladnih in humanitarnih organizacij potekajo številni, predvsem pa redni operativni sestanki, strokovne službe pa pregledujejo in posodablajo obstoječe načrte ter pripravljajo nove možne scenarije, na podlagi katerih se pripravljajo tudi ukrepi in aktivnosti za slehernega od njih.

Policija ima izdelan načrt za obvladovanje množičnih migracij. Na večji prihod proslincev za mednarodno zaščito je v zaključni fazi dopolnjevanja Kontingentni načrt. Obenem na Ministrstvu za notranje zadeve pripravljamo zakonodajne rešitve in ukrepe, ki bi v spremenjenih migracijskih razmerah, ki bi ogrožale

javni red in notranjo varnost, omogočili učinkovito delovanje Policije. Spremembe Zakona o tujcih gredo v tej smeri, da bi spremenjeni policijski postopki na meji policistom omogočili hitrejšo obravnavo in bolj učinkovito vračanje tujcev, ki nezakonito prestopijo državno mejo.

Vzporedno z nacionalnimi ukrepi Slovenija aktivno deluje tudi na mednarodnem področju. Policija vsakodnevno spremlja stanje in dogajanje na morebitnih migracijskih poteh. Ves čas potekajo intenzivni stiki in izmenjava informacij na najvišji ravni. Slovenija je namreč vedno podpirala in aktivno sodelovala pri iskanju skupnih rešitev na ravni EU. A dokler pravih rešitev ne bo na obzoru, imamo kot država suvereno pravico in dolžnost, da sprejmemo vse ukrepe, ki omogočajo nemoteno delovanje države tudi v primeru nesorazmernega pritiska na azilni sistem in preprečujemo, da bi Slovenija postala žep za migrante,« je poudarila vlada.

Ultimat

Dobovi trenutno ni nič bolj tuje od vladne odločitve, da bi bil v tem kraju na skrajnem jugovzhodnem robu Slovenije sprejemni center za migrante, ki je sicer deloval že lani. Na lokalni odpor kaže krizni sestanek sveta krajevnih skupnosti v dneh omenjenega vladnega javnega sporočila glede priprav Slovenije na morebitni nov množični prihod nezakonitih migrantov.

Svet krajevnih skupnosti Dobova je v pismu ministrstvu za notranje zadeve zahteval, da država v prihodnjih šestih mesecih umakne »nelegalno postavljeni zbirni oziroma namestitveni center z območja Dobove«.

Zahtevo so zapisali v prvega od skupno petih zavezujočih sklepov na 3. izredni seji sveta krajevnih skupnosti Dobova 28. septembra. Svet ob tem pristaja, da naj do ukinitve dobovskega centra zbirni center, če bo to potrebno, organizirajo drugje – eden od možnih krajev je prostor pri policijski postaji Brežice, kjer je že bil –, in za to uredijo tudi ustrezno dokumentacijo.

Najnovejšo tovrstno prakso Slovenije vsaj v splošnem za zdaj zadostno pojasni vladni odgovor 29. septembra 2016 na pisno poslansko vprašanje poslanca Vinka Gorenaka.

Krajevna skupnost Dobova tako tudi ne dovoli nikakršne obnove begunskega zbirnega centra v Dobovi, kot sta asfaltiranje ter priključevanje na kanalizacijo in vodovod.

Uradna Dobova je pri svojih odločnih stališčih očitno še pripravljena nekoliko popuščati vladi. Strinja se namreč, da bi v prehodnem obdobju šestih mesecev v zbirni center v Dobovi lahko nameščali begunce, a le za 72 ur, kolikor traja postopek, in samo begunce, ki so mejo nezakonito prestopili na območju občine Brežice.

Svet krajevnne skupnosti tudi zahteva, da morajo pristojni naslovi v državi krajevno skupnost Dobova obveščati o vseh dogodkih, ki bodo

v šestmesečnem prehodnem obdobju povezani z delovanjem zbirnega centra v Dobovi. Dobovo morajo obvestiti o dogodkih, še preden bo do teh prišlo.

Končni izid odločnega nasprotovanja krajevnne skupnosti Dobova ostaja negotov. Vprašanje je celo, ali ji bo pri uporabi pomagala podpora občine Brežice.

Župan občine Brežice Ivan Molan meni, da sprejemni center v Dobovi ni potreben: »Evropske države ne bodo več izvajale humanitarnega transporta in država bo ljudi, ki bodo nelegalno prestopili mejo, obravnavala v skladu z veljavno zakonodajo, kar pomeni, da bodo ali vrnjeni v državo, iz katere so nelegalno vstopili v Slovenijo, ali pa bodo zaprosili za azil in bili nameščeni v azilne domove.« Župan meni, da bi Slovenija morala sprejeti odločitev po vzoru sosednje Avstrije – ugotoviti, koliko migrantov oziroma beguncev je država sposobna sprejeti, in zanje ustrezno poskrbeti, potem pa v skladu z načrtom urediti azilne domove v notranjosti

države in nikakor ne na meji. Zamisel, da bi 10 000 m² površine sprejemnega centra Dobova, ki je na nezazidljivem, poplavnem in arheološkem zemljišču, komunalno opremili, predstavlja nespoštovanje veljavne zakonodaje, ki velja za vse, in regulira prostorsko urejanje v naši državi ter takšnega posega ne dopušča.«

Številke in službe

Po podatkih ministrstva za notranje zadeve iz oktobra 2016 je v migrantskih valovih med 18. in 27. septembrom 2015 v državo vstopilo 3496 migrantov (prvi val), med 16. oktobrom 2015 in 9. marcem 2016 (drugi val) pa je državo prešlo 477 791 migrantov.

Od 17. septembra 2015 do 19. oktobra 2016 je 1071 oseb podalo prošnje za priznanje mednarodne zaščite. V Sloveniji je 269 prosilcev za mednarodno zaščito, ki so večinoma nastanjeni v azilnem domu v Ljubljani in njegovih izpostavah, ter 17 tujcev v centru za tujce v Postojni.

Največje število migrantov je bilo v drugem migrantskem valu 21. oktobra 2015, ko je vstopilo več kot 12 tisoč migrantov.

V obeh migrantskih valovih je na območju Brežic prek mejnih prehodov in zelene meje v Slovenijo vstopilo 410 717 migrantov. Med 6. marcem in 30. septembrom 2016 so policisti na območju Brežic izsledili in prijeli 159 tujcev, ki so nezakonito prestopili državno mejo prek zelene meje. Na mejnih prehodih so izsledili še 201 tujca, ki so se skriti v vozilih skušali izogniti mejnemu nadzoru in nezakonito vstopiti v Slovenijo.

Največje število migrantov je bilo v drugem migrantskem valu 21. oktobra 2015, ko je vstopilo več kot 12 tisoč migrantov.

Pogled od blizu

Za humanitarno in logistično oskrbo migrantov v sprejemnih in nastanitvenih centrih je pristojna uprava za zaščito in reševanje. Kot pojasnjuje uprava, je usklajevala delo v sprejemnih in nastanitvenih centrih z organizacijami in zvezami, ki pogodbeno delujejo v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, ter s koordinatorji nevladnih organizacij – Slovensko filantropijo in platformo Sloga. Prostovoljci prostovoljnih organizacij in zvez ter predstavniki nevladnih organizacij so med prihajanjem migrantov delali v sprejemnih in nastanitvenih centrih po Sloveniji. V službi za podporo uprave za zaščito in reševanje, ki je na strateški ravni vodila in upravljala humanitarno in logistično oskrbo migrantov v Sloveniji, so poleg javnih uslužbencev uprave za zaščito in reševanje sodelovali stalni predstavniki vojske in policije. Uprava za zaščito in reševanje je v okviru svojih pristojnosti sodelovala z vsemi državnimi organi in lokalnimi skupnostmi, ki so bili soočeni z obvladovanjem migracij.

V sprejemnih in nastanitvenih centrih so migrante oskrbovali skladno z Navodilom za oskrbo migrantov uprave za zaščito in reševanje. »Pri vodenju centrov so javnim uslužbencem uprave za zaščito in reševanje pomagali predstavniki civilne zaščite, prostovoljci prostovoljnih organizacij ter predstavniki humanitarnih in nevladnih organizacij v sodelovanju z ostalimi državnimi organi in predstavniki lokalnih skupnosti. Delo v sprejemnih in nastanitvenih centrih je potekalo po razporedu in v skladu s potrebami in številom migrantov v določenem časovnem obdobju. Na upravi za zaščito in reševanje za največji izziv ocenjujemo sodelovanje in koordinacijo z velikim številom udeležencev v procesu humanitarne in logistične oskrbe migrantov v daljšem časovnem obdobju,« so pojasnili v upravi.

Med tistimi prostovoljci, ki so na slovenskem jugovzhodu sprejeli omenjeni izziv, sta bila tudi Simona Potočar in Jernej Agrež, oba koordinatorja prostovoljcev Adra Slovenija.

V začetku je bilo prostovoljcev zelo veliko. Potem so nekateri odnehali. »Delo je bilo zelo zelo zahtevno. Nekateri prostovoljci so prihajali vsak teden, nekateri vsak dan v tednu.

Kdo so bili prostovoljci? Študenti, upokojenci, brezposelni, ljudje, ki so si dopust jemali, da so prišli delat kot prostovoljci. Nekateri so najeli stanovanje v hostlu v Brežicah, da so lahko delali v sprejemnem centru.

Nekatere sem morala dobesedno prositi, da so malo počivali, da so prišli k sebi,« se spominja Potočarjeva. Kdo so bili prostovoljci? Študenti, upokojenci, brezposelni, ljudje, ki so si dopust jemali, da so prišli delat kot prostovoljci. Nekateri so najeli stanovanje v hostlu v Brežicah, da so lahko delali v sprejemnem centru.

Kot koordinatorja sta imela dolge izmene. Njene so v začetku trajale po 18 ur, potem so se skrajšale na 12 in zatem na 8 ur. »Ne moreš izpustiti iz rok dela. Ko pride nova skupina beguncev, jo je treba oskrbeti, in to sta takoj dve dodatni uri,« je pojasnil Agrež.

Spomin na izčrpanost je njun edini slab spomin. Razen spomina na humanitarce, ki so delali zunaj sistema, kar je takrat pomenilo varnostno tveganje. Prinašali so pomoč, begunci so pritisnili na ograjo, in to je bilo nevarno. Nekdo pride z dobrim namenom, da bi pomagal, ampak v taki množici mora biti vse organizirano. Oskrba migrantov je bila logistično zelo zahtevna.

Če bi se begunski val ponovil, se prostovoljci o nekaterih zadevah ne bi več dogovarjali neformalno. Ščasoma so se namreč pojavili

nekateri odškodninski zahtevki, in to je za prostovoljce hudo breme.

»Vesel sem, da so nas razbremenili te odgovornosti. Vsi smo se nekaj

naučili. In če bi se ponovilo, bi bila zgodba drugačna. Zdaj se med seboj v teh službah poznamo in bi se dogovorili med seboj. Toda če bi se ponovila situacija, bi se vrnili v tisti 'dril', ki smo ga takrat končali. In sistem bi dobro deloval naprej,« pravi Agrež.

V begunskem valu se je svet postavil na glavo, pravita Potočarjeva in Agrež. V prvih dneh se po njunih izkušnjah tudi najvišje državne ustanove niso odzivale učinkovito.

Razočaranje

»V začetku je vlada odigrala ohlapno vlogo. In razumem brežiškega župana Ivana Molana, ki je razmere označil za izredne. Ker razmere so res bile izredne. Kajti Hrvaška je tu svojo

Kulturna občutljivost je pomembna za razumevanje drugih.

vlogo odigrala slabo: pošiljala nam je razpršeno skupine. Begunci so plavali čez Sotlo, v mrazu. Sčasoma so se razmere uredile, da ni

bilo več izrednega stanja. V začetku pa je bilo izredno stanje, upam si to trditi,« pravi Agrež. »V tistih razmerah smo naredili največ, kar smo lahko,« ocenjuje Potočarjeva.

V začetku so bili brez prevajalcev, potem so ti prišli. Večina prevajalcev je bila iz društva Up Jesenice, nekaj je bilo tudi uradnih državnih. Po besedah Potočarjeve in Agreža so prevajalci zelo garali. Doživljali so izjemen stres. S tem ko so razumeli jezik beguncev, so namreč izvedeli za vse gorje. Prevajalci so tudi pomagali pri združevanju družin. Najhuje je bilo zanje ob koncu, ko je Slovenija močneje zavračala begunce. Begunci so imeli eno samo željo: priti v Nemčijo. Pričakovali so, da jih nekje čakajo boljše razmere. Počutili so se povabljeni. In potem so začeli spoznavati, da ni tako.

Migracije so še pred nami, je rekla Mikuš Kosova in pri tem kot razlog za pričakovane velike selitve navedla skrajne podnebne spremembe.

Pomoč prostovoljcem naj bi organizirala platforma Sloga. »Ampak predstavniki Sloge niso razumeli situacije. Zato niso objektivno poročali o dogajanju na terenu. »Sloga je poročala, na primer, da so policisti preglašni. Ampak mi smo imeli s policisti odlične odnose,« pravi Potočarjeva.

»Vse spoštovanje policistu, ki je bil tisto noč dežuren. Bil je brez štita, brez čelade – samo s prstom in z glasom je ohranjal razmere vzdržne. Moral je povzdigniti glas. In jaz tudi. Tri tisoč ljudi pritiska ven, treba je poskrbeti za otroke, ženske, skozi vrata je treba spustiti nove migrante. Samo glas, povzdignjen, tu pomaga. Nisem mogel reči: 'Oprostite, gospod, ne smete tukaj',« je pojasnil nekatere podrobnosti Agrež. »Videla sem sveže strelne rane, koliko invalidov in njihovih poškodb na teh vlakih! Če bi ti ljudje ostali v svojih krajih, bi umrli. Prišli so sem. Z njimi v osmih mesecih nisem imela slabe izkušnje,« pravi Potočarjeva.

Manjka psihološka pomoč prostovoljcem, kot poudarjata. »Tudi na sebi sem videla, kaj mi je povzročilo tisto dogajanje. Nekateri so stvari doživeli še veliko bolj boleče in so se težko pobrali, ali pa se še niso. Mimo mene je šlo 250 000 ljudi – in to so zgodbe, to je težko. Nekateri prostovoljci so vse doživljali zelo boleče in za te ljudi ni bilo poskrbljeno. To bi bilo najmanj, kar so si ti ljudje zaslužili,« je nazorna Potočarjeva.

O priznanjih za delo prostovoljci ne razmišljajo. Tako ima brez tega zadoščenje tudi Simona Potočar: »Zame je največje priznanje to, da sem lahko pomagala.« In tudi Jernej Agrež: »Nisem tak, da bi stal zraven in opazoval, če se nekaj zgodi. Čutim že kot državljansko dolžnost, da pomagam.«

Po čem je beg?

Zdi se, da vsa omenjena drama izhaja iz zgodovinske nujnosti.

Begunci so neizbrisni in neizogibni del zgodovine, tudi lokalne, so ugotavljali tudi na okrogli mizi, ki jo je 24. septembra 2015 organiziral Posavski muzej Brežice z naslovom Posavje in begunci, z zavedanjem zgodovine do zavedanja sedanjosti.

Kot je na njej poudaril voditelj okrogle mize Dejan Cizl, je na voljo malo lahko prehodnih poti z Vzhoda v srednjo Evropo in ena od teh poti vodi po dolini Save skozi Posavje in občino Brežice, kjer je vodila že rimska cesta. »Posavje je bilo vedno na prepihu,« je rekel.

Enega takih prepihov je prineslo leto 1991. Balkanskim beguncem so takrat v brežiški občini na široko odprli vrata, kot je na okrogli mizi spomnil Stanislav Zlobko, ki je bil ob osamosvojitvi Slovenije sekretar za ljudsko obrambo na občini Brežice. Pri tem odpiranju vrat so bili podlaga dokumenti. Toda dokumente berejo ljudje. »Iz vlaka je v Dobovi izstopila tudi mlada družina z otroki. Mož je bil vojaški obveznik, zato bi ga morali po predpisih zavrtniti in ga poslati nazaj v Bosno. Na hitro smo se morali odločiti. In sem rekel: 'Kateri predpis nas lahko obsoja, če omogočimo temu možu, da je z družino!' In smo ga sprejeli. Ta mož ne bi rešil Bosne, je pa rešil svojo družino,« je povedal Stanislav Zlobko.

Kdo so begunci, pred čem in kom bežijo, zakaj med njimi prevladujejo mladi in kako se obnašati do beguncev, so vprašanja, ki so se jim posvečali tudi na okrogli mizi. Zgodovinarka Vesna Savič je spomnila, da je bilo nekega podobno, kot je zdaj na slovenskih mejah, takrat, ko so se Slovenci množično izseljevali v Združene države. Tudi takrat so šli mladi moški, da so lahko zaslužili za tiste, ki so ostali doma.

V opredelitev vzrokov sedanjega mednarodnega vala preseljevanja bi lahko vključili tudi

stališče Stanislava Zlobka z omenjene okroglice mize: »Amerika in Evropa sta prihajali z orožjem v te države. Pod krinko demokracije sta uresničevali svoje geostrateške, politične in gospodarske cilje. Zdaj begunci prihajajo k nam. Zdaj v Evropo, prišli pa bodo tudi v Ameriko. In takrat bomo plačali ceno za to, kar smo naredili.«

S kolonizacijo se je po 15. stoletju v marsičem začel čas groze za številna ljudstva. Duh grabežljivosti, grobsti, okrutnosti, prepotence in tiranije je bil spremljevalec evropskega kolonialnega podjetništva.

Evropsko gospostvo v drugih delih sveta

Evropsko gospostvo v drugih delih sveta v povezavi z begunstvom, o čemer je razpravljala Zlobko, je bila tema tudi na javnem pogovoru 18. decembra 2015 v Posavskem muzeju Brežice. Na dan migrantov so razpravljali o arabski kulturi in zdajšnjih migrantih. Tam je mladi Iranec Ramin Shadani, ki že več let kot begunec živi v Sloveniji, pozval k preseganju evropskega centrizma. Na očitke v Sloveniji, da se nekateri migranti v sprejemnih centrih obnašajo nepriključno, se je odzval s priporočilom: »Večino časa gledamo na begunce z našega gledišča. Če bi samo za kratek čas 'stopili v njihove čevlje', bi videli stvari povsem drugače.«

Slovenci se po tem gledanju odzivajo kot ostali Evropejci, in to ni ravno naklonjeno do

beguncev, meni etnologinja in kulturna antropologinja Maja Lamberger Khatib, poznavalka Bližnjega vzhoda in raziskovalka islama, češ da zahodnjaški pogled potiska Zahod v središče in nekoga drugega na obrobje. Gledamo omejeni s svojo kulturo. Kulturna občutljivost je pomembna za razumevanje drugih. V zadnjem obdobju se po njenem krepi občutek Evrope o njeni ogroženosti. Ker gre za občutek, da Evropo ogrožajo Arabci, je po njenem treba pogledati v zgodovino. Tak pogled pokaže, da je arabski svet močno vsajen v evropskega, npr. skozi arabsko filozofijo, znanost, tehniko.

Slovenija se je v današnjih razmerah razdelila v pogledih na migrante, kot je na pogovoru v Brežicah opozorila predsednica Slovenske filantropije Anica Mikuš Kos. Slovensko javno mnenje je po njenem treba spremeniti v večjo naklonjenost migrantom. Migracije so še pred nami, je rekla Mikuš Kosova in pri tem kot razlog za pričakovane velike selitve navedla skrajne podnebne spremembe. Zato bo po njenem prepričanju nedotakljiva evropska trdnjava morala začeti misliti drugače.

Temna stran svetlobe

O tistem, kar je lani v Brežicah že omenjen Iranec Ramin Shadani ponudil v razmislek: »Večino časa gledamo na begunce z našega gledišča. Če bi samo za kratek čas 'stopili v njihove čevlje', bi videli stvari povsem drugače,« je dosti let pred tem, in sicer v juniju leta 1978, opozoril zgodovinar dr. Stane Južnič v svoji analizi kolonializma in dekolonizacije. »Karkoli že lahko ugotovimo o posledicah kolonializma, ki imajo kot vsak zgodovinski pojav vsekakor več plati in vse te plati niso popolnoma negativne in črne, pa moramo že uvodoma ugotoviti, da je kolonializem temna doba v zgodovini človeštva. S kolonizacijo se je po 15. stoletju v marsičem začel čas groze za številna ljudstva. Duh grabežljivosti, grobsti, okrutnosti, prepotence in tiranije je bil spremljevalec evropskega kolonialnega podjetništva. Izjeme tudi

tu le potrjujejo pravilo; zakaj tudi dobronamerni nosilci 'civilizacijskega poslanstva' Evrope, ki se je kolonializem z njim pogosto prikrival, so objektivno le večali trpljenje koloniziranih,« je zapisal Južnič, prepričan tudi, da je »kolonializem še nepresežen proces sodobne zgodovine«.

V tem vsebinskem okviru je treba gledati tudi današnje množično prihajanje pripadnikov neevropskih narodov v Evropo in s tem tudi v Slovenijo. Prebivalci kolonij prihajajo v kolonialne metropole, pri čemer ima najbrž

je zgodilo mogoče zato, ker so selitve potekale z ladjami in po kopnem dolge mesece. Zdaj je drugače. Potovanja so lahko hitra in zato kratka, komunikacijska tehnologija omogoča skoraj stalen stik z izhodiščnimi kraji.

Ravnotežje v Evropi in tako tudi v Sloveniji kot delu sodobne upravne Evrope je odvisno še od ene okoliščine, o kateri današnja Evropa razmišlja z nekakšnim nelagodjem. To okoliščino pomaga razumeti razlaga zgodovinarja Roberta S. Lopeza: »Carigrajski patriarh se v začetku 10. stoletja s temi besedami obrača

Postavlja se vprašanje, kako močan je polet teh ljudi in kako dolgo jih bo držal v evropskem prostoru, ki je tako daleč od njihovih domačih krajev.

prav sociolog Martin Schulz, ki ugotavlja, da je Evropa gospodarsko, kulturno in politično privlačna in da Evropska unija zato uživa zaupanje.

Taka podoba naj bi bila torej del tistega, zaradi česar ljudje iz neevropskih predelov zdaj množično prihajajo v Evropo. Postavlja se vprašanje, kako močan je polet teh ljudi in kako dolgo jih bo držal v evropskem prostoru, ki je tako daleč od njihovih domačih krajev. V stoletjih pred zdajšnjim množičnim valom je tak polet za dolgo obdobje splahnel. Tako se

na kretskega emira: 'Dvoje velesil vesoljstva, Saraceni in Rimljani, se blešče kot dvoje velikih luči na nebu. Zato moramo živeti skupaj kot bratje, čeprav se razlikujemo po šegah, navadah in veri.' Diplomatsko vljudnost je očitno narekoval bolj medsebojen strah kot prisrčnost.«

Mar ta Lopezova zgodovinska razlaga ne ponuja zgleda tudi za opazovanje današnje in prihodnje Evrope dveh svetov in razmislek o krhkosti take Evrope?

BRANKA BUKOVEC

Takrat je bilo vse izvedljivo, ker nihče ni bil proti

Tina Cigler • Fotografije: Boštjan Pucelj

Branka Bukovec je ime, ki ga poznajo v skoraj vseh republikah nekdanje Jugoslavije. Leta 1992 je kot svetovalka za socialno varstvo na Mestni občini Novo mesto po službeni dolžnosti pomagala pri nastanitvi in šolanju beguncev, ki so se zaradi vojne na Balkanu znašli v Novem mestu. Kmalu je ugotovila, da ljudje, ki so pobegnili pred vojnim nasiljem, potrebujejo veliko več kot zgolj streho nad glavo. Ustanovila je Društvo za razvijanje prostovoljnega dela in ves svoj prosti čas posvetila uresničevanju zamisli, ki so olajšale njihovo tukajšnje bivanje. Z mnogimi je v stiku še danes. S svojim bogatim znanjem in izkušnjami na področju vključevanja tujcev v novo okolje s težkim srcem opazuje evropski odziv na današnjo begunsko situacijo.

Slovenija je leta 1992 sprejela 61 000 beguncev iz naše nekdanje skupne države, kar se danes, ko se pregovarjamo, ali bomo zmogli poskrbeti za 800 beguncev ali ne, sliši neverjetno. Samo v Novem mestu jih je bilo okoli tisoč. Po kakšnem ključu so bili razporejeni k nam?

Begunci so sprva prihajali posamično, k svojim sorodnikom in prijateljem. Pozneje pa so se začeli organizirani prihodi z vlaki. Vsaka občina je morala oceniti, koliko ljudi lahko sprejme, in nato so v vsaki odpeli ustrezno število vagonov. V novomeški smo v treh dneh usposobili Pionirjeve barake v Bršljinu in dijaški dom v Šmihelu. Ocenili smo, da jih lahko v prvem valu sprejmemo 400, in toliko vagonov so pač odpeli od vlaka. Ostali so šli naprej proti Črnomlju, kjer je bila zadnja postaja. Tako se je ločilo veliko družin. V Kandiji je recimo neki moški ravno šel iz enega vagona v drugega, ko so ga odpeli. On je ostal v Novem mestu, njegova družina pa se je odpeljala v Črnomelj.

Kaj je bila vaša prva misel, ko ste na postaji zagledali vse te ljudi?

Da nikomur na svetu ne želim, da bi se znašel v njihovi koži. Ti ljudje so v nekem trenutku izvedeli, da se pripravlja napad in da v vasi čaka tovarnjak, ki jih bo čez eno uro odpeljal proti Sloveniji. Si predstavljate, kako je spakirati celo družino v manj kot eni uri? Mnogi so pozabili dokumente, v naglici pa pograbili povsem nepomembne stvari. Težko si je zamisliti, da ima človek svoje dostojanstvo, v življenju je nekaj ustvaril, čez noč pa postane nič, eden izmed tisočih, brez imena in priimka, brez svojih dragih. Vse mora začeti graditi od začetka, vnovič se mora dokazovati, nenadoma mora za nekaj prositi. Takrat sem se naučila prepoznati ljudi v stiski zgolj po njihovem gibanju. Tisti, ki res trpijo, ne govorijo. Videti jih moraš.

Naša občina je takrat v sodelovanju z republiškimi štabom civilne zaščite, ostalimi državnimi organi, vladnimi in nevladnimi organizacijami dobro poskrbela zanje. Imeli so osnovne pogoje za življenje, imeli so možnost šolanja v svojem jeziku. V ta proces ste bili vpeti tudi vi. Je bilo res vse tako idilično?

Okolje je bilo namreč precej nastrojeno proti beguncem. Po televiziji se je govorilo le, koliko jih je, pa da gre to »na naš račun«. Občutek nesprejetosti je nekaj groznega. Videla sem, da jih je prizadelo in oviralo ...

No, sprva smo vsi skupaj pričakovali, da bo ta situacija trajala le kratek čas, zato se nihče ni resneje ukvarjal s čim več kot zgolj z osnovnimi potrebami ljudi. Ko pa se vojna kar ni končala, smo uvideli, kako velike so stiske ljudi. Da zelo potrebujejo osebne stike in da je treba nekaj narediti. Družine so jim razpadle, nenadoma so se znašli v tistih barakah in sobicah dijaškega doma, daleč od svojih bližnjih, vse zveze z domačim okoljem so bile pretrgane. S tistimi, ki so ostali v Bosni, so komunicirali kvečjemu s pomočjo pisem, ki jih je dostavljal Rdeči križ, in s pomočjo radioamaterskih zvez.

Nenadoma so živeli na čisto drugačen način. Otrokom je bilo seveda dolgčas, saj so dneve preživljali v zbirnem centru, brez vrtca, brez šole. Ko se je izkazalo, da bo njihovo bivanje tukaj vendarle daljše, je država v dogovoru z Bosno in Hercegovino vzpostavila osnovno šolanje po njihovem, bosanskem programu in v njihovem jeziku, občine pa smo bile zadolžene za tehnično izvedbo. Pouk je potekal štiri ure na dan, za otroke smo morali zagotoviti prevoz v šolo, kar je bil velik podvig, saj so bili nastanjeni v različnih krajih. Vse dopoldne smo jih vozili z javnimi prevozi, kombiji in avtomobili. Zagotoviti smo morali tudi učitelje in tu smo morali biti zelo iznajdljivi. Iskali smo jih tako med odraslimi begunci kot med našimi pedagogi, ki so znali jezik, jaz pa sem kot občinska uslužbenka vključila v delo tudi občinske štipendiste. Poučevanje je bilo zahtevno, saj so otroci prihajali iz različnih kulturnih okolij, iz 42 različnih krajev iz Bosne, in imeli so zelo

različno predznanje. Situacija ni bila idilična. Ko sem se vsak dan po službeni dolžnosti srečevala s temi ljudmi, sem seveda dobila še cel kup zamisli, kako jim olajšati vsakdan. Ker jih je bilo nemogoče izpeljati v okviru pristojnosti občine, sem se angažirala kot prostovoljka in tako se je začela zgodba Društva za razvijanje prostovoljnega dela.

Za kakšne zamisli je šlo?

Moj notranji vzgib mi ni dal miru. Okolje je bilo namreč precej nastrojeno proti beguncem. Po televiziji se je govorilo le, koliko jih je, pa da gre to »na naš račun«. Občutek nesprejetosti je nekaj groznega. Videla sem, da jih je prizadelo in oviralo, zato je bilo treba narediti nekaj v tej smeri. Ti ljudje so obupno potrebovali nekoga, ki jih bo poslušal in razumel ter jim dal občutek, da so vredni svojega življenja, dostojanstva. Da niso sami krivi, da so prišli sem.

Toda naša kolektivna zavest pravi, da smo v 90-ih letih prejšnjega stoletja begunce vendar zelo lepo sprejeli!

Ne povsem. V javnosti je vladal odpor. Če nimaš informacij, imajo ključno vlogo mediji. Takrat še ni bilo spleta, ljudje so informacije črpali iz časopisov, radia in televizije ter so jim zaupali. Mediji pa so begunce predstavljali kot breme. V javnosti je bil prisoten tudi strah, da bodo s tem, ko smo begunce integrirali v osnovne šole, ogroženi standardi znanja. Da se bo pouk poslabšal, ker bodo tam oni, ki ne znajo dobro jezika. To se seveda ni zgodilo, nihče ni niti ponavljal razreda, uspešno so se vključili naprej v srednjo šolo. Veliko je bilo pomislekov. Ampak takrat nevladni sektor še ni bil tako razvit kot danes, ko imajo skoraj vse ranljive skupine nekega zagovornika. Takrat so bili na državni ravni dejavni Rdeči križ, Karitas in Unicef, ni pa bilo civilnodružbenih gibanj v današnjem smislu.

Ampak takrat vseeno nismo postavljali t. i. tehničnih ovir, civilne iniciative niso protestirale s transparenti ... Kaj je bilo vendarle drugače?

Več stvari. Če sem prej rekla, da so takratni mediji imeli zasluge pri širjenju strahov, to ni bilo nič v primerjavi z današnjim časom, ko imamo praktično vsi dostop do spleta. Takrat nisi imel nujno slike, kakšno je videti porušeno mesto, danes pa je minuto po napadu že vse na spletu, zraven pa lahko vsak napiše, kar hoče, in tako podpihuje strah. Druga pomembna razlika je bila v tem, da je bilo veliko takratnih beguncev nastanjenih pri slovenskih sorodnikih, torej so bili del tukajšnje socialne mreže. Danes pa z ljudmi, ki prihajajo, nimamo nikakršnih povezav. Zelo malo imamo tudi znanja o okoljih, iz katerih prihajajo, povprečen človek se ne pogloblja v zgodovino Sirije, da bi razumel. Tako lažje in hitreje nasedemo »informacijam«. Svoje je naredila tudi ekonomska kriza, ki zelo vpliva na razmišljanje ljudi. Takrat smo verjeli, da begunci ne bi šli na pot, če ne bi bili ogroženi, danes pa špekuliramo, ali

Skoraj vsaka ideja, ki se nam je porodila, je bila izvedljiva, ker nihče ni bil proti.

niso ekonomski migranti, ki nam bodo »odžrli« delovna mesta. Toda ekonomski migranti so že tukaj in nam ne odžirajo delovnih mest, ker je naša zakonodaja naravnana tako, da ima v primeru enakih kvalifikacij za razpisano delovno mesto slovenski državljani prednost pred tujim. Tuji državljani tudi zelo težko pridejo do delovnih dovoljenj. V tem pogledu je strah odveč.

Vrniva se k vašim zamislim. Dejansko ste prek društva vzpostavili celosten psihosocialni program, ki je poskrbel, da so begunci v Novem mestu živeli človeka vredno življenje in se dejansko začeli uspešno vključevati v okolje. Kaj vse ste ponujali?

Prej omenjena šola je po moji zamisli postala glavno središče dogajanja ne le za otroke, temveč tudi za starše in ostale. Imeli smo kulturne prireditve, na katerih so nastopali tako njihovi

kot naši otroci, vključili smo starše obojih in širšo javnost. Organizirali smo predavanja za starše, ki so jih vodili priznani strokovnjaki s Hrvaške in iz Slovenije. Imeli smo individualne obravnave družin. Zasnovali smo tudi poklicno izobraževanje, vsi so po končanem osnovnem šolanju imeli možnost nadaljevanja. Za jezikovne pregrade smo poskrbeli s fakultativnim poukom slovenščine, ki so ga vodili prostovoljci – dijaki in študentje.

Pripeljali smo tudi priznanega madžarskega psihologa prof. dr. Arpada Baratha, ki je začel z zelo pomembnim projektom našega široko zastavljenega psihosocialnega programa, z art terapijo ali terapijo z umetnostjo. Imenovala se je Korak za korakom do okrevanja. To so bile ustvarjalne delavnice, katerih namen je bil razbremeniti otroke, učitelje in mladostnike ter jih prek jezika umetnosti, ki ne pozna

z vključevanjem beguncev v dogajanje in lokalno življenje smo delali na tem, da niso izgubili dostojanstva in ponosa.

Tako obsežen in zahteven program je nemogoče izvesti brez moralne in finančne podpore. Kdo vam je stal ob strani?

Od začetka je veliko pomagala Kartuzija Pleterje in njen takratni prior Janez Hollenstein. Nudili so nam svoj prostor za izvedbo delavnic ter hrano, prior pa je s pomočjo svojih prijateljev iz tujine zbiral tudi sredstva, da smo zamisli sploh lahko spravili v življenje. Tudi občina je imela za program veliko razumevanja in nam je nudila veliko moralno podporo. Skoraj vsaka ideja, ki se nam je porodila, je bila izvedljiva, ker nihče ni bil proti. Takrat ustanovljena Slovenska fundacija, ki jo je vodila dr. Anica Mikuš Kos, je nudila tako donacije

Večina te pomoči pa ni bila iz državnega proračuna, ampak iz mednarodnih humanitarnih organizacij, kot sta Rdeči križ in Unicef. To ni bil slovenski davkoplačevalski denar, kot mnogi mislijo.

jezikovnih pregrad, pomešati z domačini, ki so sodelovali v projektu. Posebnosti tega projekta sta bili dve. Prvič, da to ni zgolj terapija, saj se je socialno delo močno povezovalo s kulturo. In drugič, da je projekt končno podobo dobil šele v danih razmerah in z našimi idejami. Prof. dr. Barath je k nam prišel z neko osnovo, ki jo je uporabljal tudi na Hrvaškem, vendar jo je bilo nemogoče v enaki obliki uporabiti tu, saj je šlo za povsem druge razmere, kjer sta jezik države gostiteljice in kultura precej drugačna od njihovega. Izoblikovan projekt prof. dr. Baratha še danes predstavlja kot 'model Novega mesta' povsod po svetu.

Stalnica vseh teh let našega delovanja pa je bil tudi vsakoletni mednarodni mladinski tabor, ki je bil ob pomoči naše mladine sprva namenjen učenju begunskih otrok za šolo in življenje, nato pa vsako leto menjal temo, glede na potrebe in želje udeležencev. Če povzamem,

kot strokovno pomoč. Imela je izobraževanja za učitelje in predavatelje za delo v tujih okoljih in tam smo se zelo veliko naučili. V prvih letih je veliko humanitarno pomoč nudila tudi naša pobratena občina Villafranca del Penedès. Ko smo leta 1997 vse svoje projekte spravili pod formalno streho, se je društvo začelo prijavljati tudi na javne razpise različnih fundacij, skladov, ministrstev, mednarodnih organizacij.

Ustvarili ste povsem nov model pomoči beguncem, saj niste delali za begunce, ampak z njimi, kar je bil takrat edinstven primer med psihosocialnimi programi. Danes lahko tudi že opazujete njegove učinke. Kako ste zadovoljni? Opažate kakšne napake, ki bi jih – če bi se vsega tega lotevali še enkrat – popravili?

Težko bi rekla, da smo delali napake, ker se je vse odvijalo spontano, odzivati smo se morali na trenutno stanje in za tisti čas je bilo vse, kar

smo naredili, najbolj prav. Zdaj je enostavno gledati nazaj in modrovati, kaj bi lahko spremenili, takrat pa za to ni bilo časa. Takrat se je moralo vse zgoditi hitro. Če se spomnim prvih dveh let, se čudim sebi in vsem, ki so delali. To je bilo res intenzivno delo, ki je presegalo vse profesionalne meje, opravljali pa smo ga prostovoljci. V mirnem času tega ne bi zmogli narediti.

Na kateri rezultat ste najbolj ponosni?

Na to, da smo prav vsem begunskim otrokom omogočili brezplačno šolanje, ki so ga tudi uspešno zaključili. Danes imajo vsi v žepu poklic, diplomo, kar je osnova za njihovo preživetje, in tega jim ne more vzeti nobena vojna. Čeprav so se učili v bistveno slabših pogojih kot njihovi slovenski vrstniki (v dijaškem domu je denimo petčlanska družina živela na 12 kvadratnih metrih, kjer so vsi vse počeli v istem prostoru), ni bil njihov uspeh nič slabši. Prav omenjena družina je imela celo zlatega maturanta! Bili smo edini, ki smo organizirali tudi posebno brezplačno šolanje za mladino, ki se ni mogla vključiti v redno srednješolsko izobraževanje: na šolskem centru smo odprli dva oddelka za bolničarje, keramičarje, kovinarje in šoferje. Sredstva za šolnino smo zbirali sami.

Ponosna sem tudi na to, da smo v Novem mestu v tistem času ustvarili strpno in solidarno ozračje, ker smo v program vključevali tudi lokalno prebivalstvo. Predvsem naša mladina je dobila priložnost, da preskusi svojo pripravljenost za dobra dejanja, kar je bilo zelo pomembno. Otroci, ki so prišli kot begunci, pa so danes naši prostovoljci.

Koliko nepotrebnih stroškov za pot so imeli in koliko tveganjem so bili izpostavljeni zgolj zato, ker se nismo znali organizirati. Z izkrcavanjem na nikogaršnjem ozemlju pri Rigoncah so ogrozili mnoga življenja ...

Kje so ti ljudje danes, imate še stik z njimi? So tu ali so se vrnili v domovino? Kaj počnejo?

Tisti mladi, ki so ostali tukaj, so prišli do poklica, se zaposlili in so naše delovno aktivno prebivalstvo. Uredili so si življenje. Kot uspeh štejem, da smo jim nudili dovolj opore, da se niso kar asimilirali, ampak so toliko samozavestni, da so ponosni na svoje korenine in na kulturo, ki zdaj bogati naše okolje. Z večino tistih, ki so se vrnili v Bosno in Hercegovino, smo ohranili stike. Ni jim lahko. Če so se vrnili v svoj kraj, so morali začeti od začetka, to pa je bilo težko v več pogledih. Izgubili so svojo prejšnjo socialno mrežo in so jo morali začeti graditi na novo, kar ni bilo preprosto. Okolica jih ni dobro sprejela, ker je menila, da se jim je godilo bolje kot njim, ki so ostali. Klicali so jih »foteljaši«, ker so sedeli v fotelju v Sloveniji, medtem ko so po njih padale granate. Poleg tega je, če so se vrnili na podeželje, tam res malo možnosti za zaposlitev, zato života-rijo. Tistim, ki so odšli v mesta, je nekoliko lažje, ključno pa je bilo to, da so pri nas končali šolanje in so dejansko prišli nazaj z izobrazbo. No, nekateri so se že vrnili v Slovenijo, tokrat kot delovni migranti.

Enotna vstopna točka bi rešila tudi nerealna pričakovanja beguncev. Vedeli bi, kam prihajajo in kaj jih čaka, ne pa da imajo zato, ker niso imeli dovolj informacij, danes še dodatne stroške. Nekateri so uspeli priti zelo daleč, pa se bodo morali vrniti.

Ampak na to, da bodo imeli težave pri vključevanju v svoje prejšnje okolje, ste pomislili že vi in ste pri snovanju programa poskrbeli, da so se na to pripravili. Ni pomagalo?

Res je, v nekem trenutku smo se zavedli, da naši begunci živijo v prepričanju, da bo prihod domov povsem normalna stvar, da jih bodo tam lepo sprejeli in da bo vse tako, kot je bilo včasih. Niso bili pripravljeni na zavrnitev. Zato smo na mednarodni mladinski tabor, ki smo ga za naše begunce prirejali vsako poletje, povabili tudi skupino mladih iz Bihaća, da bi se bosanska mladina med sabo spoznala in soočila z realnostjo njihovega novega življenja v Bosni. To so bili veliki podvigi. Ni pa to rešilo vsega.

Bi bil vaš model dela z begunci uporaben tudi v današnjem času?

Seveda. Pomembno je, da organiziraš življenje ljudi, jim zapolniš dan in jih dejavno vključiš v lokalno življenje. Ta model ne velja zgolj za begunce, ampak je uporaben tudi širše. Društvo za razvijanje prostovoljnega dela je na izkušnjah in znanju, ki jih je pridobilo v tistem času, pozneje zgradilo program za vključevanje priseljencev in Romov. V smislu odklonilnega odnosa večinske javnosti se namreč oboji soočajo z zelo podobnimi težavami, kot so se takrat begunci. Zato ima društvo danes v

središču mesta in v romskih naseljih Brezje in Šmihel odprte tri dnevne centre za otroke, ki so otrokom na voljo vsak dan po najmanj šest ur. Program vodijo naši strokovni sodelavci, skoraj sto prostovoljcev pa ga uspešno dopolnjuje. Otrokom tam nudimo učenje slovenskega jezika, pomoč pri domačih nalogah in učenju ter jih skozi različne prostočasne, socialne in kulturne vsebine opremljamo za boljše vključevanje v družbo. Spet se odzivamo na aktualne potrebe.

Najbrž se javnost rada obregne ob vaše delo, češ zakaj se je treba ukvarjati z Romi in s priseljenci, ki so sami želeli priti v Slovenijo in lahko tudi odidejo, če jim okolje ne ustreza; zakaj raje najprej ne poskrbimo za Slovence, ki živijo v stiskah?

Zelo pogosto poslušamo takšne pripombe. Očitno se tisti, ki jih izrekajo, ne zavedajo, da toliko, kot na letni ravni pride k nam tujcev, približno toliko Slovencev odide v tujino za delom. Se kdaj vprašajo, kako so tam sprejeti? Najbrž si mislijo, da lepo, ker jih okolje potrebuje. Tudi mi potrebujemo naše tujce. Ob predstavitvi analize demografske slike Novega mesta, ki jo je Mestna občina Novo mesto naročila za potrebe načrtovanja razvoja občine do leta 2030, smo izvedeli, da so razmere zaskrbljujoče. Prebivalstvo se že tako stara,

zdaj pa v rodno dobo prihaja zelo maloštevilna generacija žensk. Dolgoročna posledica bo drastičen upad prebivalstva Novega mesta. Kot so dejali v podjetju, ki je analizo izdelalo, nas lahko rešita le intenzivna politika na področju rodnosti ter priseljevanje. Tujci že danes nikomur ne jemljejo dela, saj delajo stvari, za katere med domačim prebivalstvom ni interesa. In čeprav vrsto let delajo za našo državo in plačujejo naše davke, iz tega naslova nimajo enakih pravic: ne morejo dobiti neprofitnega stanovanja, nimajo pravice do subvencije najemnine, njihovi otroci nimajo pravice do štipendij. Okoli 500 000 Slovencev, ki živi v tujini, lahko pove, kako zelo pomembno je, kako nanje gleda gostiteljsko okolje in kakšne pravice jim priznava.

Torej bi v Novem mestu krvavo potrebovali tudi begunce.

Tudi. Le da bi jim morali takoj omogočiti pravico do dela. V 90-ih letih je namreč niso imeli in tako so deset let živeli od pomoči. To je bil edinstven primer v Evropi ...

Trenutek – država je celo desetletje vzdrževala begunce, namesto da bi jim dala možnost za lastno preživljanje? Kako je to mogoče?

Slovenija takrat še ni bila članica EU in po tej plati ni imela formalnih obveznosti, zato se kar ni in ni odločila, kako bi to uredila. Večina te pomoči pa ni bila iz državnega proračuna, ampak iz mednarodnih humanitarnih organizacij, kot sta Rdeči križ in Unicef. To ni bil slovenski davkoplačevalski denar, kot mnogi mislijo.

Se je pa s tem denarjem na račun beguncem najbrž odprlo kar nekaj delovnih mest za Slovence.

Na to vsi pozabljajo. Begunci niso breme države, v katero pridejo; vsaka njihova organizirana nastanitev je že takrat Sloveniji prinesla določeno število delovnih mest. Poleg tega je vsa oskrba ostajala v lokalnih okoljih,

kjer so živeli, vsa sredstva so porabili tam. To ni nepomembno. Ko se danes sprašujemo, ali bomo lahko sprejeli 30 ljudi v naše okolje ali ne, se je treba spomniti, da to z ekonomskega vidika pomeni pozitivno stvar. Izkoristiti je treba njihova znanja, da ne ponovimo napake iz 90-ih let. Če pogledamo socialno strukturo takratnih beguncev, ugotovimo, da so vsi, ki so znali tuj jezik, odšli naprej v države Zahodne Evrope, Kanado in Ameriko, pri nas pa so večinoma ostali tisti brez poklica. Danes k nam prihajajo intelektualci, ki znajo neki svetovni jezik, imajo znanja in škoda bi bilo, da jim ne omogočimo dela. Ne smemo dovoliti, da njihovo znanje propada, namesto da bi ga unovčili.

Mislim, da javnost nima ravno občutka, da gre za intelektualce. Prej jih vidi kot nizko kvalificirano delovno silo.

To je pač stereotip. Če pogledate zbirke časopisnih člankov iz 90-ih let, je bila na večini fotografij ob člankih na temo beguncev upodobljena ženska z ruto, z otrokom v naročju. V resnici pa so prihajali ljudje iz vseh socialnih slojev. Enako delamo z Romi – ženske v pisanih krilih in s culo. Katera danes še nosi culo? Večinoma se oblačijo v trendovska oblačila in jih v množici niti ne prepoznate. Tudi pri današnjih beguncih je posploševanje neumestno.

Kje smo po vašem mnenju kot Evropa pri svojem odzivu na prihod beguncev naredili največje napake?

Predvsem pri tem, da nismo takoj zmogli vzpostavili enotne vstopne točke, ki bi obravnavala vse prehode. S tem bi na eni strani rešili odpor javnosti, na drugi pa beguncem (in državam) olajšali tranzit. Koliko nepotrebnih stroškov za pot so imeli in koliko tveganjem so bili izpostavljeni zgolj zato, ker se nismo znali organizirati. Nesprejemljivo se mi zdi, da se dve sosednji državi, Slovenija in Hrvaška, nista mogli dogovoriti, kako bosta urejali prevoze, in so morali begunci na poti od Slavonskega Broda

do Šentilja večkrat prestopati. Z izkrcavanjem na nikogaršnjem ozemlju pri Rigoncah so ogrozili mnoga življenja, saj so bili ljudje primorani prečkati mrzlo reko! Enotna vstopna točka bi rešila tudi nerealna pričakovanja beguncev. Vedeli bi, kam prihajajo in kaj jih čaka, ne pa da imajo zato, ker niso imeli dovolj informacij, danes še dodatne stroške. Nekateri so uspeli priti zelo daleč, pa se bodo morali vrniti.

Se je vaše društvo enako angažirano kot pred 24 leti odzvalo tudi ob tokratnem prihodu beguncev v Slovenijo?

Mestna občina Novo mesto je bila ena redkih občin v Sloveniji, ki je svoje občane želela na ta način pripraviti na prihod beguncev, četudi ni bilo zelo verjetno, da jih bo država razporedila k nam.

Enak odziv niti ni bil mogoč, saj begunci niso ostali. V Novem mestu nimamo nobenega. Smo pa sodelovali s humanitarnimi organizacijami Adra Slovenija, Slovenska filantropija in Rdeči križ Slovenije, ki so koordinirale delo na meji, in jim pošiljali prostovoljce. Med prvimi so se javili begunci iz 90-ih, ker so zelo dobro razumeli stisko teh ljudi. Ker nam ni bilo vseeno, kako razmišlja javnost, smo naredili nekaj korakov na področju ozaveščanja. Kot odgovor na (dez)informacije na družbenih omrežjih smo prirejali vsakomesečne Klepete brez celofana z uglednimi strokovnjaki, ki so kompetentno osvetlili različne vidike dogajanja – od tega, da so pojasnili ozadje bližnjevzhodnih sporov, zahodnega strahu pred islamom, do tega, da so pokomentirali slovensko žičnato ograjo. V sodelovanju z Mestno občino Novo mesto smo v petih krajevnih skupnostih krajanom predstavili načrte države pri sprejemanju beguncev, vlogo občine ob morebitni namestitvi beguncev, pomen migracij in integracije ter lokalne integracijske programe, ki jih izvajamo nevladne organizacije. Mestna občina Novo mesto je bila ena redkih občin v Sloveniji, ki je svoje občane želela na ta način pripraviti na prihod beguncev, četudi ni bilo zelo verjetno, da jih bo država razporedila k nam. To je zelo pohvalno. Če bo treba, se bomo vključili z vsem znanjem in izkušnjami, ki jih imamo. To je naša stalna naloga in odgovornost.

Vsem naporom za ozaveščanje navkljub se zdi, da je javnost prepričana, da je bilo v 90-ih letih begunce lažje sprejeti, ker so bili vendarle del naše prejšnje skupne države in so govorili podoben jezik. Ukvarjanje z ljudmi s povsem druge celine in govornega območja se jim očitno zdi manj mogoče.

Naj spomnim, da smo leta 1999 v Novem mestu sprejeli tudi begunce s Kosova, pa albanščina ni jezik, ki bi ga razumeli. Znanje jezika ni edini pogoj za delo z ljudmi. Pomemben je pristen stik in okolje, v katerem se počutijo sprejete. Učenje jezika je potem veliko hitrejšo, bolj so motivirani. Tega ne more urediti noben zakon; odnose in stik ustvarjamo ljudje.

Zato trdim, da je uspeh integracije odvisen od okolja. Če se ne motim, trenutno govorimo o slabih tisoč beguncih v Sloveniji, to res ne bi smela biti težava za državo, ki ima že izkušnje. Je pa seveda lažje, če so ljudje, ki delajo z njimi, za to delo usposobljeni in njihov odnos pozitiven. V šolskih programih bi moralo biti več izobraževanja za medkulturni dialog, hkrati pa bi morali snovalci politik iz primerov dobrih praks sestaviti učinkovito sistemsko rešitev. Namesto da otroka, ki je včeraj prišel s Kosova, takoj pošljemo v razred k rednemu pouku v slovenščini, bi mu raje najprej ponudili nekakšno pripravljalnico, uvalalni čas za učenje jezika, kot ga poznajo druge države. Pri nas pa ga takoj vključimo v šolo in potem nevladne organizacije rešujemo nastale težave.

Ali ni to potuha državi, če težave rešujete vi? Najbrž ima potem občutek, da je stvar urejena.

Ni potuha. Nevladne organizacije smo tiste, ki med delom na terenu zbiramo zamisli za rešitve. Naše društvo je član mreže nevladnih in humanitarnih organizacij, ki je nastala kot odziv na lanskoletne razmere in ki je zagovornik beguncev v dialogu z državo. Državi nenehno dihamo za vrat, spremljamo in popravljamo njene odločitve, in tu se stvari pomikajo v pozitivno smer. Včasih ni bilo zagovornika, ki bi stopil do vlade in ji povedal, da nekaj ni v redu. Bi pa morala vlada bolj priznati velik prispevek nevladnih organizacij, ne pa da pri zahvalah najprej našteje vse druge akterje in šele na koncu prostovoljce in – če se spomni – še organizatorje prostovoljnega dela.

Namesto da otroka, ki je včeraj prišel s Kosova, takoj pošljemo v razred k rednemu pouku v slovenščini, bi mu raje najprej ponudili nekakšno pripravljalnico, uvalalni čas za učenje jezika, kot ga poznajo druge države.

FOTOPIS

Novi Evropejci – Balkanska begunska pot

Matej Povše

Spominjam se dne, ko se me je dotaknila novica o vstaji sirskega ljudstva v mestu Homs proti avtoritarni oblasti. Tisti trenutek sem to dojemal kot nekaj pozitivnega, a ko sem ugasnil računalnik, so me prevele drugačne misli – kaj če naslednje jutro to ne bodo več dobre novice?

Po nekaj dneh je to postalo realnost. Vlada se je odzvala, ljudje so vzeli orožje in začeli streljati drug na drugega. Sledil je beg nemočnih v sosednje države. Prvi begunski centri so bili postavljeni. Bilo je le vprašanje časa, kdaj se begunci iz Sirije in drugih konfliktnih držav podajo na pot v varnejše zavetje, nekam v Evropo. In posledično mimo mojega kraja domovanja.

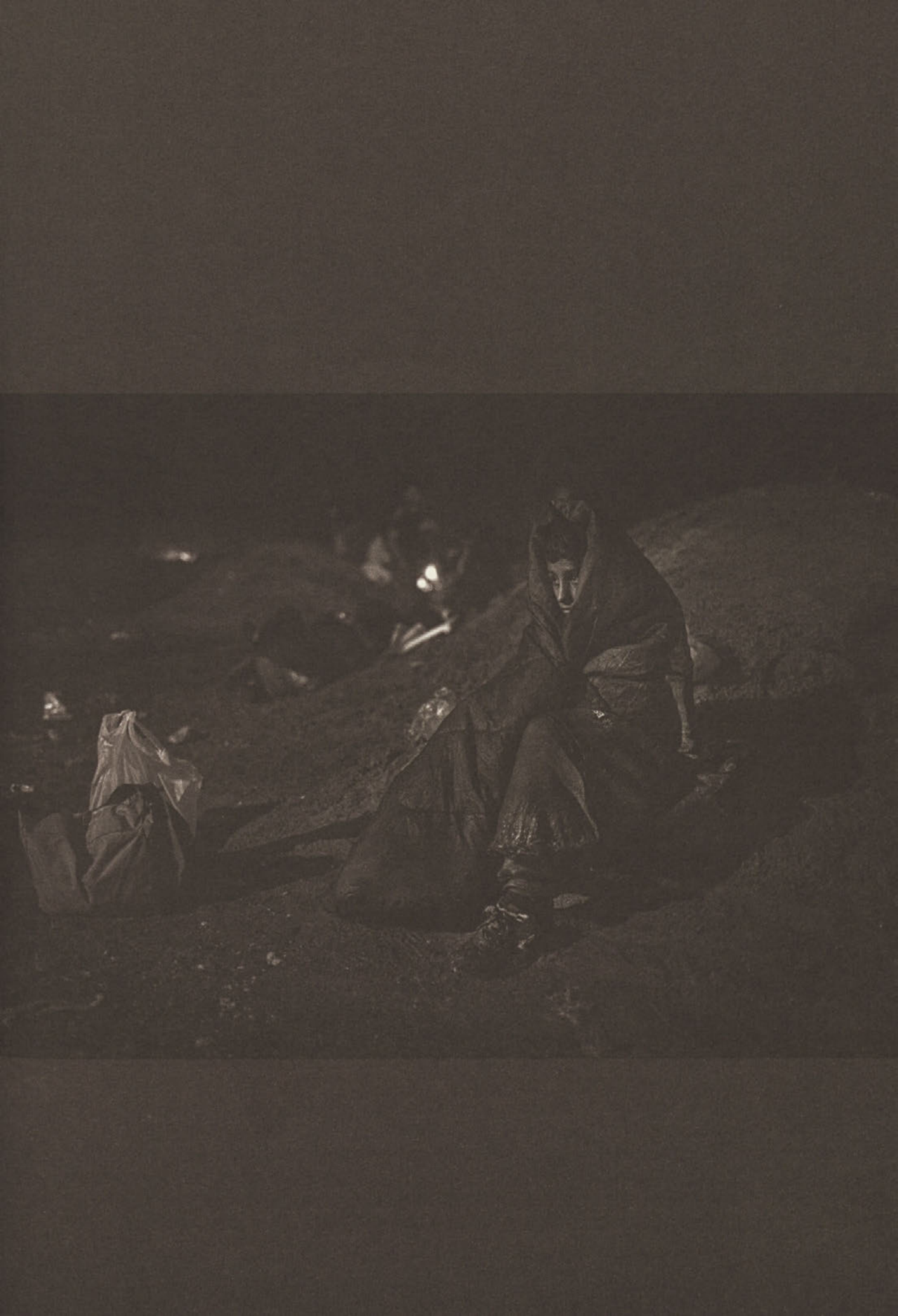
To bedo človeštva sem s pomočjo fotoaparata želel deliti z vsemi tistimi, ki nimajo možnosti tega videti in začutiti. Z bežečimi sem preživel veliko dni in noči ter tako skušal razumeti strah na osebni ravni. Ko so vasi in meje prehajali večinoma sredi noči, da bi bilo vznemirjenje med lokalnim prebivalstvom manjše, se je zdelo, kot da niso del našega sveta. In da jim kljub njihovem strahotnemu doživetju nočemo priznati sobivanja.

ZANA FABJAN BLAŽIČ in MIHA BLAŽIČ N'TOKO

Samoorganizirana migrantska skupnost je hoja po steklu

Andreja Kopač • Fotografije: Boštjan Pucelj

Človeška zgodovina je zgodovina migracij, nasilnih ali nenasilnih. In zgodile se bodo, če se morajo zgoditi, meni Zana Fabjan Blažič, aktivistka, članica Iniciative za demokratični socializem in predvsem borka za opolnomočenje migrantov, ki prihajajo v Slovenijo. Tistih, ki ostanejo, ni veliko, po grobi oceni vsega skupaj okoli tristo. Kar je najhuje, država oziroma ministrstvo za zunanje zadeve toliko zavlačuje s postopki, da veliko ljudi, ki pridejo v Slovenijo, po večkratni zavrnitvi prošnje za mednarodno zaščito velikokrat čez noč zapusti državo. Miha Blažič, glasbenik in aktivist, je razmere glede migrantske politike ocenil brutalno: »Vsak begunec najraje ne bi videl nobenega begunca v življenju več. Z odnosom Evrope do beguncev smo mi postali tovarna terorizma, Evropa si ustvarja sovražnike na lastnem terenu, država pri tem sodeluje.«

Dolenjca Zana in Miha (N'Toko), ki delujeta na relaciji Šentjernej–Ljubljana–Svet, sta svojo migrantsko pot začela na relaciji med Indijo (Varanasi) in Japonsko (Tokio), kar je pomenilo neposredno soočenje z dvema skrajnostma, svetovoma, sociološkima izkušnjama.

V obeh državah sta skušala živeti in delati, ob čemer sta se v vlogi migrantskih delavcev, ki zaprošajo za dokumente, najprej znašla sama. Na Japonskem kljub več poskusom z birokracijo (deželo sta obiskala štirikrat) nista dobila delovne vize, ki jo praviloma dobijo le japonsko govoreči posamezniki, ki učijo angleški jezik, kar je tam daleč najbolj pogosta migrantska izkušnja.

Zana: »Mislila sva, da je Japonska fašistična. A ko sva prišla v Evropo, sva spoznala, da je ta fašistična še bolj.«

Povsem drugačna je izkušnja iz indijskega romarskega središča Varanasi, kjer se je Zana prvič srečala z mladimi migrantskimi delavci iz Nepala, ki so v Indiji poceni delovna sila. Nepalci za Indijo ne potrebujejo delovne vize. Postali so prijatelji, sčasoma je spoznala nji-

hove zgodbe, jim skušala pomagati, skupaj z njimi je iskala delo ... Večinoma se držijo skupaj in so brez kakršnih koli pravic, kot na primer Šubit, ki je v Maleziji dobil triletno pogodbo za delo, od katere mu, po tem ko je plačal stroške spanja in prehrane, kljub 12-urnemu delovniku ni ostalo popolnoma nič.

Zana: »Ko sem po treh letih spet prišla v Indijo, sem videla, da je Šubit v treh letih popolnoma opešal; pri petindvajsetih letih je zgledal kot starček, kar me je izjemno pretreslo. Po potresu v že tako revnem in kaotičnem Nepalju je denimo veliko mladih prišlo delo iskat v Indijo, kjer so razmere za delo lahko izredno nevarne. Enemu od delavcev so se med napornim

delom čreva razlila po tleh. V primeru migrantskih delavcev gre povsod za podobne usode, ne glede na to, ali so iz Katarja, Malezije, arabskih držav ali Calaisa.« Gre za obliko sodobne eksploatacije in represije, v kateri smo temeljno soudeleženi tudi mi.

Pot v X, maska in rokavice

Septembra 2015 se je, potem ko je Madžarska zaprla mejo s Srbijo, odprla t. i. balkanska pot, ki je valove migrantov prinesla tudi v Slovenijo in na Hrvaško. Zana in Miha, ki sta bila v okviru Iniciative za demokratični socializem (in drugih iniciativ) dejavna že pred tem, sta se nemudoma vključila v aktivistično delovanje. Prvi sestanek Antifašistične fronte brez meja so imeli avgusta 2015, ko se je začelo govoriti, da se bo odprla balkanska pot čez Slovenijo, in ko je bilo pri nas opaziti strah in popoln protimigrantski odnos. Takrat je bil prvi poziv za sestanek Fronte v Rogu, na podlagi česar je bil 9. septembra organiziran odmeven protest pod geslom Begunci, dobrodošli! oziroma Refugees, welcome! Takoj za tem so začeli organizirano hoditi na meje, pomagati, zbirati sredstva, jih dostavljati na

meje in razvažati, tudi na Hrvaško in v Srbijo. Vse je potekalo popolnoma samoorganizirano.

Zana: »Na začetku je bila huda sila in energija, na mejah smo tudi kuhali in delili hrano, nato pa je država hitro monopolizirala humanitarno delo in enostavno nismo bili več zaželeni. Da smo lahko prišli pomagat, smo se morali registrirati, medtem ko so vse dejavnosti začele potekati prek Rdečega križa. Naše delovanje je čez noč postalo podaljšana roka vojske in policije.«

Miha: »Imeti smo morali masko in rokavice, z migranti se nismo smeli več pogovarjati, nismo smeli fizično do njih, otrokom nismo smeli dati niti čokolade, ne da bi kdo od nadzornih organov v to privolil. Enostavno smo morali sprejeti pasivizacijo, medtem ko so begunci dobili nalepko podivjane horde, ki divja skozi Slovenijo in za sabo pušča smetišča. Vse skupaj je postala množična krma živine, humanitarno delo pa popolnoma militarizirano.«

Mislila sva, da je Japonska fašistična. A ko sva prišla v Evropo, sva spoznala, da je ta fašistična še bolj.

Neprijetno vprašanje: »Kaj pa vi potrebujete?«

In ko niso smeli več biti zraven, so v okviru Antifašistične fronte brez meja začeli organizirati delovne skupine. Medijska delovna skupina je skrbela za medijsko pokrivanje dejavnosti, iniciativa Turneja brez meja je skrbela za organizacijo okroglih miz po srednjih šolah in krajevnih skupnostih za ozaveščanje ljudi

zunaj Ljubljane, medtem ko je delovna skupina za azil skrbela predvsem za opolnomočenje tistih migrantov, ki so ostali v Sloveniji, in jih je po oceni ministrstva za notranje zadeve okoli tristo.

Zana: »Seveda smo se z njimi najprej želeli spoznati, zato smo organizirali skupinske večerje v Rogu, kjer smo ljudi naravnost vprašali: »Kdo ste, kaj potrebujete?« Večerje z žurom smo organizirali tudi v novembru in decembru in postale so pravi hit, na katerih sta bila izjemno ozračje in prava akcija. Družine, otroci, lokalna hrana, veselje, volja, upanje. Begunce, ki so bili nameščeni na Viču in tudi v Logatcu, smo hodili iskat tja in jih nazaj peljali

z osebnimi avtomobili. Pet šoferjev je vozilo neprekinjeno, saj je bilo na vsaki večerji več kot sto petdeset ljudi. Organizirali smo tudi obiranje češenj v Goriških brdih, štirikrat smo po sto ljudi odpeljali na morje. Sredstva za prevoz smo dobili z organizacijo »fundraising« dogodkov, z donacijami, sponzorsko. Prav na dan demonstracij proti migrantom v Rogu smo te peljali na morje v Izolo. Pri zbiranju stikov migrantov smo se počutili, kot da delamo nekakšen Schindlerjev seznam. Bila je velika

akcija, vsakega posebej smo poklicali in naročili, kdaj naj počaka na zbirnem mestu. Neonacisti so potem protestirali pred prazno Kotnikovo in nam nato še očitali, da begunce vodimo na morje z javnim denarjem.«

Poleg dogodkov in izletov so začeli v okviru delovne skupine organizirati redne tečaje slovenskega in angleškega jezika, na katere je hodilo več kot trideset ljudi; prvi je potekal trikrat na teden, drugi dvakrat. V sodelovanju z mladimi pravniki so začeli ljudi pripravljati na razgovore za pridobitve pravice do mednarodne zaščite, ki po Ženevski konvenciji iz leta 1949 obsega dva statusa. Prvi je status begunca, ki se prizna osebi, ki utemeljeno izkaže, da je v matični državi ogrožena zaradi rase, vere, narodnosti, političnega prepričanja ali pripadnosti posebni družbeni skupini. Druga vrsta zaščite je subsidiarna zaščita, ki se prizna osebi, ki ne izpolnjuje pogojev za priznanje statusa begunca, vendar izkaže utemeljene razloge, da bi ji bila ob vrnitvi v matično državo povzročena resna škoda – smrtna kazen ali usmrnitev, mučenje ali nehumano ali poniževalno ravnanje. Obe odločbi veljata tudi kot dovoljenji za začasno prebivanje v Sloveniji. Ko so prejeli prve zavrnitve prošelj, so prav-

Prav na dan demonstracij proti migrantom v Rogu smo te peljali na morje v Izolo.

niki prosilcem s strokovno pomočjo pomagali pisati pritožbe. Do danes niti ena od njih ni bila rešena pozitivno. Država, ki dodeli migrantom 18 evrov na mesec, jim tako hkrati onemogoča, da bi v določenem času legalno vsaj nekaj počeli ali se na kakršen koli način vključili v »drugo življenje«. Medtem ko je ministrstvo za notranje zadeve velikokrat pristransko, sodišče odloča predvsem o proceduralnih stvareh, ki se vlečejo in vlečejo. Večkratne zavrnitve so kljub začetnemu navdušenju ljudem kmalu odvzele voljo, izčrpali so se in postali depresivni. Večini jih je čez noč zapustila Slovenijo.

Misija Slovenija z 18 evri na mesec

To se je pred kratkim zgodilo tudi najbolj »odtrgani družini«, ki je prišla v Slovenijo, 19-članski družini Baloch iz ruralnega dela Pakistana, ki je po grožnjah s smrtjo zaradi zemljiškega spora zbežala najprej v Karači, kjer so živeli v šotoru na obrobju mesta, nato

Resnica pa je v tem, da smo tudi mi outsiderji – za državo in humanitarne organizacije, saj s svojo dejavnostjo postajamo potencialna konkurenca za pridobitev evropskih sredstev, ki so velikanska.

pa, ob priporočilih, prišli naravnost v Slovenijo, kjer so v večkratnih poskusih skušali dobiti subsidiarno zaščito. Pri tem so jim pomagali prav vsi ožji člani delovne skupine. Misija: Slovenija je bila tako dolgoletna pot družine poglavarja Ibrahima (35), njegovih dveh žena in petih otrok, brata Ajmala, sestre Wazire (vdove s tremi otroki) in invalidnega brata Ošaka, ki je bil prva žrtev brutalnega pretepa, zaradi česar so mu morali amputirati noge in roke. Prav Ošak je bil tisti, ki je bil izjemno optimističen. Svoj invalidski voziček je kmalu polepil s slovenskimi zastavami.

Velika pakistanska družina, ki so se ji zadnji trije otroci rodili že v Sloveniji in ki tudi že govorijo slovensko, si je želela v Sloveniji ustvariti dom na deželi, kjer bi gojili zelenja-

vo, imeli nekaj drobnice in v miru kmetovali. Aktivisti so že iskali primerno hiško na deželi, skupaj so hodili na ogled kozjereje, pojavile so se tudi možnosti za prejemanje minimalne socialne pomoči. Kljub velikemu zanosu in angažiranosti ter večkratnim poskusom družini ni uspelo pridobiti subsidiarne zaščite. Vsi skupaj so čez noč zapustili Slovenijo.

Zana: »Izvedeli smo nekega dne ob šestih zjutraj. »Naša« družina je odšla. Bili smo žalostni in obupani. Po tem dogodku nikomur več ne verjamemo, da bo ostal. Kljub temu moramo razumeti, da z osemnajstimi evri na mesec in brez upanja v ureditev razmerja človek ne more dolgo shajati. Cilj države, počasno izčrpavanje, je dosegel svoj namen.«

Miha: »Gre za popolno sistemsko pasivizacijo s ciljem ustvariti destruktivne pogoje. Ljudje se hitro nalezejo slabe energije. Prosilci so v pol leta »niča« postali rastline; zadrogirani, depresivni, nefunkcionalni. Naš naslednji cilj je tako ohraniti ljudi predvsem psihično žive, jim obuditi upanje, omogočiti zaslužiti vsaj malo denarja. Opolnomočiti jih želimo z znanjem, informacijami, nimamo pa moči, da bi jim omogočili več kot to.

Borimo se
namreč
proti temu,
da bi bili
begunci
obravnavani
kot nemočne
žrtve.

Del zgodbe o Represiji

V središče delovne skupine za azil so tako prišle eksistencialne stvari: kako priskrbeti bivališče, urediti delo, papirje, iskati načine alternativne ekonomije.

Zana: »Iščemo vsa možna dela na črno in ljudi vozimo naokoli, vendar v Sloveniji po migrantskih delavcih ni povpraševanja, ker (se) izkorišča že tiste iz republik nekdanje Jugoslavije. Peščica prosilcev še vedno ostaja; nekateri so izkusili druge države in se vrnili, nekateri so bili »vrnjeni«. V Italiji, denimo, begunci niso tako zastraženi kot tukaj, kjer je med njimi večni strah, da jih bodo dali v zapor za tujce v Postojni, kar je razlog, da hitro zapustijo Slovenijo.«

Miha: »Po drugi strani v Sloveniji ne obstajajo diaspore, v okviru katerih bi begunci lahko živeli. Mi jim tako samo mehčamo pristanek. Resnica pa je v tem, da smo tudi mi outsiderji – za državo in humanitarne organizacije, saj s svojo dejavnostjo postajamo potencialna konkurenca za pridobitev evropskih sredstev, ki so velikanska. V primeru migracij so si številne nevladne organizacije tekmice, ki jim ustreza nadzor na vseh ravneh. Nihče ob tem nima jasne politične agende, zato ne preseneča, da nekdo, ki radikalno poseže v struk-

turo humanitarstva in pravic azilantov, naleti na odpor, ki se lahko hitro spremeni v grožnjo. Kljub temu velja omeniti, da so se razmere v azilnem domu izboljšale, ko smo začeli na to opozarjati, kar pomeni, da na neki način dvigamo standarde. Konec koncev si v vsakem primeru del aparata, zato naš boj poteka na treh ravneh – na pravnem, pogajalskem in medijskem. Namesto na usmiljenje apeliramo na opolnomočenje, namesto všečnosti na politično artikulacijo. Vemo, da se gremo izgubljeno bitko, ampak smo zmagali že s tem, ko preprečujemo slabšanje. Postati moramo boljši, vključiti več migrantov v vse dele procesa in delati na tem, da izoblikujemo samoorganizirano migrantsko skupnost, kar je politični boj.«

Zana: »In tudi hoja po steklu. Vemo, da ljudem ne moremo biti všeč, ker če hočemo zmagati v očeh javnosti, smo boj že izgubili. Borimo se namreč proti temu, da bi bili begunci obravnavani kot nemočne žrtve. V temelju gre za redistribucijo kapitala; ljudje iz drugih držav, ki jih je Evropa stoletja kolonializirala, prihajajo po svoj delež, in temu ne more nihče ubežati.«

Miha: »Vsi skupaj smo del veliko večje zgodbe, ki je zgodba o represiji.«

JELISAVA DOBOVŠEK SETHNA – BIBA

Japoncem vrti Kekca in Razrednega sovražnika

Lidija Jež • Fotografije: osebni arhiv Jelise Dobovšek Sethna

Ko je tokijska univerza leta 1997 za dve leti uvedla fakultativni program učenja slovenskega jezika in kulture, je poučevanje prevzela Jelisa Dobovšek Sethna. Novomeščanka, ki izhaja iz znane profsorske družine Dobovšek in jo njena generacija pozna pod imenom Biba, je na Japonskem takrat že učila angleščino, iz katere je v Londonu tudi magistrirala. Pater Janez Mihelčič, ki je tudi lingvist in je na tokijski jezuitski univerzi takrat predaval ruščino, zdaj pa v Kirgiziji predava japonščino, ji je predlagal, naj prevzame to delo.

Očitno jo je dobro poznal, saj bolj profesionalne, vztrajne, zagnane, predane in uspešne učiteljice našega jezika in kulture ne bi mogel najti. Jelisa Dobovšek Sethna je obsežno in globoko zajela naš jezik in kulturo, o čemer pričajo tudi posnetki na spletnem kanalu YouTube, na katerem lahko slišimo, kako iz grl japonskih študentov milo zveni naša himna ali pa pesem Lipa zelene-la. Pripovedovala jim je o simbolnem pomenu lipe za Slovence, se spomnila, kako jo je v osnovnošolskem pevskem zboru pela ob slovesu od učitelja in slikarja Vladimira Lamuta. Poleg naše glasbe je v teh letih svojim študentom približala tudi mnoge nekdane in sodobne literarne ustvarjalce, ki so jih tudi prevajali, med drugim Eriko Vovk, Vinka Ošlaka, Vinka Möderndorferja in Nejca Gazvodo, ter številne slovenske filme.

Poleg klasičnih filmov – Kekca, ki je bil prvi slovenski film, predvajan na Japonskem, Doline miru ali Plesa v dežju – so njeni slušatelji spoznavali tudi sodobne filme, kot so Petelinji zajtrk, Rezervni deli, Dvojina, Zvenenje v glavi, Predmestje, Čefurji ravs in Razredni sovražnik. Filmi so pomemben element pri učenju pogo-vornega jezika in spoznavanja načina življenja, vrednot, zgodovine, kulture ...

Njena ljubezen do filma klije še iz gimnazijskih let, ko se je s skupino sošolk pod mentorstvom razredničarke in profesorice slovenščine Erne Horvat pomerila v radijski oddaji Pokaži, kaj znaš na temo slovenskega filma. Na Japonskem je zelo dejavna tudi pri organizaciji in izvedbi festivalov slovenske sodobne literature in filma.

V sklopu teh dogodkov sta pri njenih študentih v živo gostovala tudi Vinko Möderndorfer leta 2006 in Nejc Gazvoda leta 2010, prek telekonferenc pa tudi Vlado Škafar, Rok Biček in Goran Vojnović. V sodelovanju z institucijami iz domovine so na Japonskem obeležili tudi 200. obletnico rojstva Franceta Prešerna in 500. obletnico rojstva Primoža Trubarja. Študentje, ki so se v teh letih učili slovenščine in so člani študentskega pevskega zbora, pa so zapeli tudi na proslavah ob slovenskem kulturnem prazniku.

Biba Dobovšek Sethna je poudarila zelo uspešno povezovanje z našim Centrom za slovenščino kot drugim tujim jezikom, ki je že na začetku, torej pred 19 leti, podprl tečaja slovenskega jezika in kulture. Udeležilo se ga je 18 študentov z različnih študijskih področij in z različnih stopenj. Po teh prvih dveh letih učenja slovenskega jezika in kulture je Jelisa Dobovšek Sethna dobila povabilo specializirane tokijske univerze za tuje jezike, da s tem programom nadaljuje v sklopu študija slovanskih jezikov ruščine in češčine. Več kot sto študentov se je nabralo v teh letih. Nekateri so bili tudi na obisku v Sloveniji. Ti študentje so verjetno prebrali in prevajali veliko več del sodobnih slovenskih literatov in videli veliko več naših filmov kot večina Slovencev v domovini.

Na Japonskem je zelo aktivna tudi pri organizaciji in izvedbi festivalov slovenske sodobne literature in filma.

Motivi za učenje slovenščine so med japonskimi študenti različni. Največ je med njimi lingvistov, ki si želijo spoznati še enega od evropskih oziroma slovanskih jezikov. Za mnoge je zanimiv srednji spol, še več si jih želi spoznati dvojino. Poleg te pa slušatelj, med katerimi so tudi študentje z drugih fakultet, pričakovano povzročajo največ težav skloni, spremenljivi poudarki itd.

Do zdaj v 130-milijonski Japonski in 14-milijonskem Tokiu še ni bilo pobud za učenje slovenščine za poslovneže, letos pa se je pokazala tudi ta možnost. Predvsem sodelavci blagovne znamke Elan so okoli sebe zbrali skupino odraslih, ki si želijo učiti slovenščine, in tako ima Jelisa Dobovšek Sethna pred seboj nov izziv, tako kot je izziv zajeti najpomembnejše točke bogate zgodovine in sedanosti Novega mesta in Dolenjske v sorazmerno kratek prispevku, ki bo del knjige o Sloveniji. Ta bo v japonskem jeziku izšla prihodnje leto v Tokiu.

BOŽIDAR KOS

Evropsko avantgardo je odkril šele v Avstraliji

Igor Vidmar • Fotografije: Igor Vidmar, osebni arhiv Božidarja Kosa

Božidar Kos je v svetovnem merilu nedvomno najuspešnejši slovenski skladatelj druge polovice 20. stoletja. Je rojen Novomeščan oziroma Grmčan, v Novem mestu je obiskoval glasbeno šolo in na njej že kot dijak tudi poučeval, postal glasbenik, končal gimnazijo, nato pa se je odpravil v svet – na študij strojništva v Ljubljano, kjer se je resno začel ukvarjati z jazzom, jazz ga je odnesel v Beograd in od tam po Evropi. Svojo novo domovino je našel v Avstraliji, kjer se je vrnil h klasični glasbi, se vpisal na akademijo, diplomiral, magistriral in doktoriral, predaval kompozicijo v Sydneyju se kot skladatelj predal glasbeni avantgardi ter pisal glasbo za najboljše svetovne orkestre in soliste.

Njegov kolega akademik in novomeški rojak Milček Komelj je lani ob njegovi smrti v nekrologu zapisal, da je njegova umetnost zaradi prepričljivosti in širše odmevnosti, kot bi je bila najbrž deležna doma, doživela izjemno svetov-

no uveljavitev. Umetnik je pisal po naročilu največjih izvajalcev glasbe, pomembnih orkestrov, uglednih posameznikov in ustanov, tujih in slovenskih, iz Evrope, Združenih držav in Daljnega vzhoda ...

Prej znal brati note kot črke

Božidar Kos je v svet glasbe vstopil pri petih letih, ko je na mamino željo začel igrati harmoniko, pri sedmih letih je nanjo že igral velike klasike, se kmalu spoznal s čelom in klavirjem, obiskoval gimnazijo in po maturi leta 1954 sestavil čisto pravi veliki orkester. Vanj je povabil glasbenike iz vojaškega orkestra in godalce iz glasbene šole, dobil note od tete iz Amerike, med drugim Gershwinovo Rapsodijo v modrem, ki jo je, čeprav ni bila to njegova najljubša glasba, priredil, potem pa je na očetovalo željo odšel študirat strojništvo v Ljubljano, čeprav si je nadvse želel študirati glasbo, a je bil oče neomajen, češ da glasba ni primeren poklic za fanta.

Vendar se je Božidar Kos že preveč zastrupil z jazzom in namesto zapletenih tehničnih risb je na papir risal notna črtovja in delal aranžmaje za skladbe, ki jih je slišal v ameriških filmih, ki so jih, čeprav je bila to čista propaganda za ameriški način življenja, tedanji oblastniki začuda dovolili predvajati v naših kinematografih. Zbral je študente in sestavil big band ter z njim leta 1954 gostoval v Novem mestu v tedanjem prosvetnem domu (danes APT).

Namesto strojništva jazz in v svet

Iz Ljubljane je nadarjenega glasbenika pot vodila v Dubrovnik pa v Beograd in od tam v Nemčijo, kjer se je zataknil za uho agentov, ki so mu začeli ponujati vedno nove aranžmaje. Tam je, ko so ga povabili v neki ansambel iz Ria, spoznal tudi južnoameriško glasbo. »Ko je bobnar začel igrati, sploh nisem vedel, kje sem, kdaj moram vstopiti, potem sem poslušal in sem se nekako ujel. Jazzist mora imeti ušesa,« se južnoameriške izkušnje iz Nemčije spominja Božidar Kos, ki mu je sodelovanje z različnimi glasbeniki širilo glasbeno obzorje.

Božidar Kos je v svet glasbe vstopil pri petih letih, ko je na mamino željo začel igrati harmoniko, pri sedmih letih je nanjo že igral velike klasike, se kmalu spoznal s čelom in klavirjem.

Usodni trenutek na njegovi glasbeni poti je nastopil, ko je sestavil svojo skupino in je vanjo povabil zagrebškega bobnarja, ki pa je le čakal, da v Nemčijo pride njegovo dekle iz Avstralije, da se poroči in se lahko odseli v Sydney. Ko se je to tudi res zgodilo, je v Avstralijo povabil tudi Božidarja, ki je najprej pristal v Adelajdi, kjer je začel z resnim študijem kompozicije in vztrajnim skladateljskim ustvarjalnim delom. Šele v Avstraliji je slišal za evropsko avantgardo in začutil, da je to glasba, ki jo želi delati, in kmalu je zavil stran od jazza. Po diplomi je leto dni poučeval na Torrens College of Advanced Education, leta 1976 pa so ga povabili, da predava na Fakulteti za glasbo na Univerzi v Adelajdi.

Pogosto se je vračal v Evropo, kjer se je izpopolnjeval pri G. Ligetiju, B. Ferneyhoughu, M. Kaglu, na poletnih tečajih v Darmstadt in drugod. Vse bolj uglednega skladatelja in pedagoga Božidarja Kosa so leta 1983 povabili, da prevzame vodenje kompozicijskega in glasbeno tehnološkega oddelka na konservatoriju za glasbo univerze v Sydneyju. Delo na tej ugledni ustanovi ga je kmalu uvrstilo med najvidnejše avstralske skladatelje in pedagoge tako po pacifiškem območju kot v svetu. Predaval je tudi na ljubljanski akademiji za glasbo in sodeloval s slovenskimi orkestri, bil je tudi redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Po upokojitvi leta 2002 se je vrnil v Adelajdo, šest let pozneje pa se je dokončno vrnil v domovino, kjer je do svoje smrti, 29. marca 2015, živel pri svoji hčeri v Brežicah.

Tujina je bila naključje

Ni načrtoval, da bo šel v tujino: »Ni bilo tako kot danes, ko mladi načrtujejo odhod v tujino, ker doma ne morajo dobiti primerne službe. Pri meni je šlo za naključja, zgrabil sem vsako priložnost in se je končalo dobro,« je povedal v kratkem dokumentarnem filmu, ki ga je novomeški režiser Žiga Virc posnel za občinsko proslavo, na kateri naj bi Božidarju Kosu izročili plaketo častnega občana, a ga je prehitela usoda, saj nas je za vedno zapustil le nekaj dni pred dogodkom, ki se ga je tako neizmerno veselil. Naslov častnega občana mu je veliko pomenil, saj je pogosto pripovedoval, kako se, kljub temu da je večino življenja preživel drugje in je od njegovega odhoda iz Novega mesta minilo že celih šest desetletij, ima še vedno za Novomeščana.

Moja glasba je zelo zahtevna, saj sem jo pisal za najboljše glasbenike, za katere sem vedel, da bodo to lahko zaigrali, zato sem si pri skladanju lahko marsikaj privoščil.

Odhod v Avstralijo je bila usodna prelomnica v njegovem življenju, ki se je s tem zasukalo v smer, ki je ni pričakoval, a je hitro začutil veliko priložnost in jo zgrabil z vsemi štirimi. Na začetku je bilo težko. Ko je študiral kompozicijo v Adelajdi, je igral v nočnem lokalu šest dni na teden od pol devetih zvečer do pol štirih zjutraj, ob osmih pa je bil že na predavanjih. Nedvomno mu je tudi praksa iz nočnega lokala in evropskih jazzovskih odrov pred tem po-

magala izoblikovati izjemen občutek za kompozicijo in iskanje novih harmonij, značilnih za avantgardno glasbo.

»Moja glasba je zelo zahtevna, saj sem jo pisal za najboljše glasbenike, za katere sem vedel, da bodo to lahko zaigrali, zato sem si pri skladanju lahko marsikaj privoščil,« je o svojem skladateljskem delu med drugim v pogovoru z Marijanom Dovičem pred dvema letoma na Glavnem trgu v sklopu Goginih Novomeških poletnih večerov povedal Božidar Kos. Prvo simfonijo je napisal šele pred desetletjem v spomin na pokojno ženo, potem je prišlo naročilo za drugo in tretjo. »Devet jih ne bom napisal, ker po deveti simfoniji ljudje umrejo, bom pa zagotovo napisal še kakšno,« je obljubil slabo leto pred smrtjo, a svoje obljube, žal, ni mogel izpolniti.

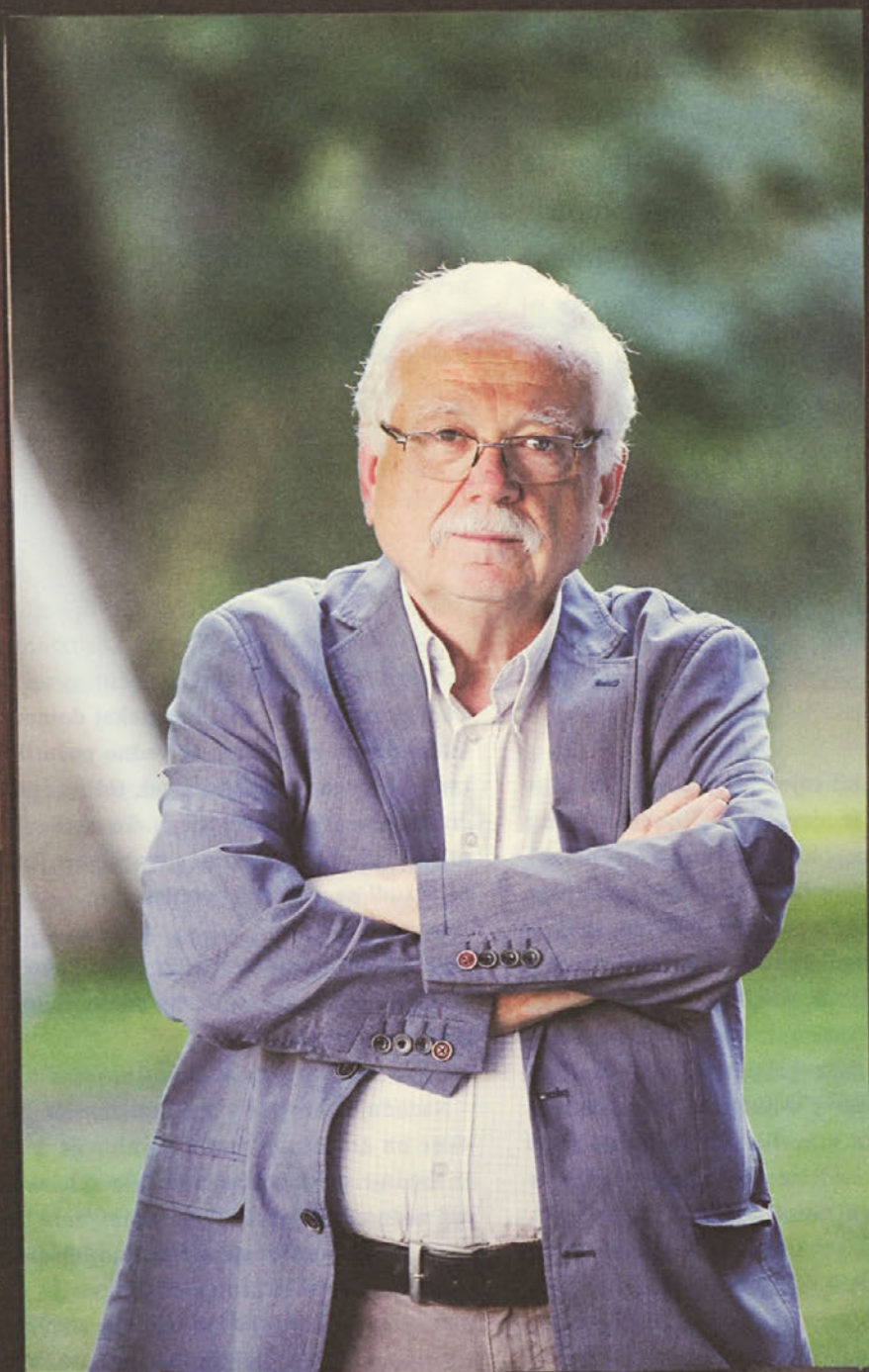
Ko je ob neki priložnosti pripovedoval o svojem nedokončanem študiju strojništva, je v smeju priznal, da eno korist pa le ima od tega – partiture svojih skladb je do konca pisal na roke z rotringom (po proizvajalcu poimenovanim tehničnim pisalom, op. p.), tako da so dajale videz, da gre za tisk in ne za rokopis. »Dirigenti imajo raje moje rokopise kot natisnjene partiture. Pravijo, da če imajo pred sabo originalni zapis partiture, vidijo dušo skladatelja,« je povedal.

Rodno mesto ga je spoznalo šele pred smrtjo

Zanimivo je, da razen njegovih sošolcev in še nekaterih vrstnikov ter redkih glasbenih strokovnjakov za Božidarja Kosa skoraj nihče v Novem mestu ni vedel, tako da smo ga Novomeščani začeli odkrivati šele malo pred njegovo smrtjo, v bistvu šele z njegovim gostovanjem na Novomeških poletnih večerih poleti leta 2014. Že pred tem so sicer potekali dogovori z novomeško občino, da bi v Novem mestu pripravili njemu posvečen koncert, na katerem bi igrali njegove skladbe, a je tedanja mestna oblast iz Božidarju Kosu nepojasnjenih razlogov priprave na veliki dogodek ustavila, kar ga je zelo prizadelo. Šele z odločitvijo, da ga ob 650-letnici mesta razglasijo za častnega občana, je ublažilo bolečino, ki jo je doživel ob neizpolnjeni obljubi.

Vprašanje je, kaj bi se zgodilo z Božidarjem Kosom, če ne bi tedaj v svojo jazzovsko skupino povabil tistega hrvaškega bobnarja. Glede na njegovo nadarjenost bi bili danes zelo verjetno ponosni na enega od velikanov jazzovske glasbe – ali pa tudi ne. Vsekakor pa skladatelj Božidar Kos, če bi ostal doma, ne bi pisal glasbe za največje svetovne orkestre in soliste. Če bi ostal v jazzu in bi mu vseeno uspelo dokončati študij na kateri od jazzovskih akademij, bi morda tako kot njegov tri leta mlajši sodobnik Jože Privšek dirigiral in pisal glasbo za ljubljanski big band. Kdo ve?

GEORG GEDL

Tudi pozneje sem imel kar nekaj domov

Lidija Jež, Igor Vidmar (uvod) • Fotografije: Boštjan Pucelj, osebni arhiv Georga Gedla

Že v otroštvu je izkazal izjemno zanimanje za svet avtomobilov in nadarjenost za risanje. Na njegovih prvih risbah so prevladovali avtomobili, kar potrjuje tudi ohranjena risba iz otroštva, iz obdobja, ko fant niti še ni znal brati ne pisati, a avtomobili so že imeli svojo pravo obliko. Njegove risbe avtomobilov so ga dobesedno odnesle v svet.

Georg Gedl je bil rojen leta 1945 v Kikindi v Srbiji. Čeprav se je njegova družina ukvarjala z gradbeništvom in je bil tudi on po osnovni izobrazbi gradbeni tehnik, je bila že njegova prva resnejša zaposlitev v avtomobilski industriji, v tovarni Audi v Ingolstadtu v Nemčiji. Leta 1971 so ga zvalili v BMW, štiri leta pozneje pa ga je z viskijem in izzivom, da bo oblikoval nov kombi in počitniške prikolice, Jurij Levičnik zvalil v Novo mesto v IMV. Pečat, ki ga je s svojim oblikovanjem v prvih sedmih letih dela v Novem mestu vtisnil Georg Gedl, je zgodovinski in ohranjen v muzeju IMV v Drgančevju, kjer stoji tudi njegova nekdanja risalna miza, razstavljeni pa so tudi modelčki njegovih prikolic in avtomobilov ter seveda pravi avtomobili in prikolice.

Pozneje je nekaj časa sodeloval tudi z mariborskim Tamom, predaval na ljubljanski akademiji za likovno umetnost ter pisal za tedaj priljubljeno avtomobilistično revijo Avto magazin in prek svojega novinarskega dela odkrival mlade oblikovalske talente. Med drugim je v javnost in svet lansiral Roberta Lešnika, današnjega vodjo oblikovalcev v podjetju Mercedes.

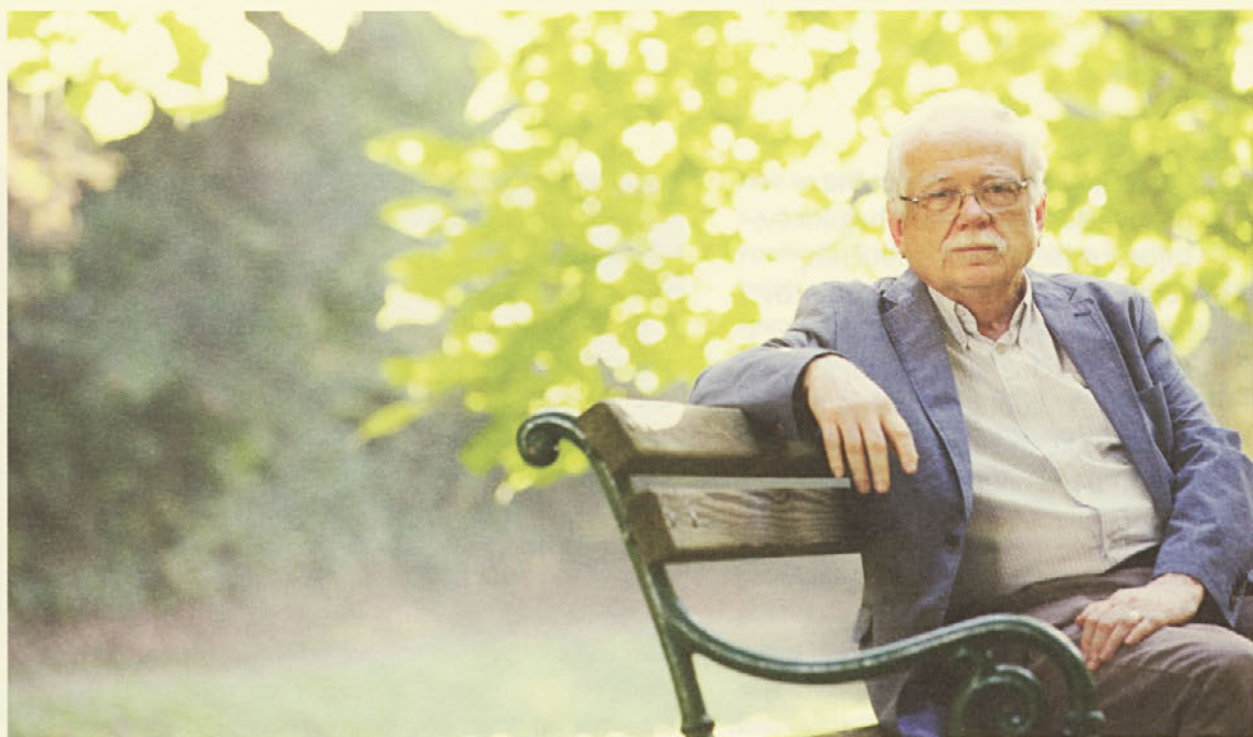
Gedl se je leta 1995 znova ustalil v Novem mestu, ko ga je k sodelovanju povabilo tedaj že samostojno podjetje Adria. Za na trgu najuspešnejše modele, ki jih je oblikoval Georg Gedl, veljajo prikolica Adiva, polintegrirani avtodom Coral, prvi integrirani avtodom Vision, Matrix prve generacije, Compact, Git in drugi.

Rojeni ste v Kikindi, kar omenjate v vseh intervjujih, živite v Sloveniji, uspeli ste v Nemčiji, desetletja ste sodelovali s švicarsko avtomobilsko revijo, poslovno ste povezani s podjetji v več evropskih državah, govorite več jezikov. Kje se pa se pa počutite najbolj doma?

Nisem vezan na določen kraj, in čeprav me na Kikindo in na mojo primarno družino vežejo zelo lepi spomini, se tam ne počutim več doma. Tudi pozneje sem imel kar nekaj domov, zato lahko rečem le, da sem se vedno počutil doma tam, kjer sem trenutno živel. Od leta 2001 pa živim v Šmarjeških Toplicah. To okolje je lepo, mirno in zato idealno za kreativnost, prijetno pa je tudi za moje štiri vnuke.

Kdaj ste bili nazadnje v Kikindi in kako so vas sprejeli – glede na to, da ste mednarodno uveljavljen oblikovalec?

Nazadnje sem bil v Kikindi lansko leto, in sicer na 40-letnici mature; snidenje s sošolci iz srednje gradbene šole je bilo zelo prijetno, kot vedno. Nas je pa žal vse manj, zato so taka srečanja tudi soočanje s časom. Moji prijatelji vedo, kaj delam, in to delo tudi cenijo, kar mi dobro dene. Pa ne, da bi se želel izpostavljati, saj ne maram ljudi z velikim in nenasitnim egom, zato se od njih distanciram. Vendar vsak človek potrebuje priznanje in vsak ga je tudi vesel. Kar se tiče Kikinde – kljub temu da grem redko tja, jo omenjam v vseh intervjujih. Mislim, da me kot oblikovalca tam niti ne poznajo oziroma ne vedo, da izhajam od tam. V Kikindi živi samo še nečakinja z družino in tako našega priimka tam ni več. Jaz sem očitno zadnji Gedl iz Kikinde.

Nisem vezan na določen kraj, in čeprav me na Kikindo in na mojo primarno družino vežejo zelo lepi spomini, se tam ne počutim več doma. Tudi pozneje sem imel kar nekaj domov ...

Imate nemški priimek, torej imate tudi nemške korenine?

Predniki po očetovi strani, ki so izhajali iz južne Nemčije, so bili okoli leta 1765 preseljeni v Banat; verjetno je imela Marija Terezija v mislih širjenje germanizacije na to območje, ki pa je bilo takrat še zelo redko naseljeno. V Banat so bili preseljeni tudi predniki mamine družine, ki so bili Francozi, živeli so tik ob nemški meji. V Banatu so tudi Francozi uporabljali predvsem nemški jezik, svojo identiteto pa so ohranjali na druge načine. V bližini Kikinde je na primer vas, ki se imenuje Šarlovil (Karlova vas). V naši družini je nemški jezik ostal živ in moji straši so se še nekoliko bolj kot z drugimi družili s tako imenovanimi nemškimi družinami. Po vojni so se mnoge

družine nemških korenin odselile, ali pa 'so jih odselili', v njihove domove so oblasti naselele ljudi iz Bosne. Tudi mojega očeta, ki je med vojno pomagal partizanom, so samo zato, ker je bil nemškega porekla, odpeljali v taborišče, toda le za krajši čas. Človeška zgodovina je polna ponavljajočih se zgodb beguncev, tujcev, priseljencev, političnih, vojnih ali ekonomskih migrantov in človek ne ve, kaj je hujše – vojna, revščina ali izključujoča politika, ki ljudi prežene na tuje. To so težke in žalostne zgodbe; včasih pa vendarle tudi srečne in uspešne.

Vaše osebne zgodbe ne moremo primerjati z omenjenimi, saj ste bili vi povabljeni v Nemčijo in še prej v ZDA. Kako je prišlo do teh ponudb?

Od malega sem bil fasciniran nad vsem, kar se je premikalo. Oče, po katerem imam tudi ta talent, me je pogosto peljal na železniško postajo, kjer sem občudoval vlake in jih nato ves prevzet risal na tleh v družinski kleparski delavnici. Ko pa se je v našo ulico pripehljal kakšen avtomobil, je bil zame to pomemben dogodek. Bratu, ki je bil 14 let starejši od mene, sem v Beograd pisal o dogodku, ki je bil

Človeška zgodovina je polna ponavljajočih se zgodb beguncev, tujcev, priseljencev, političnih, vojnih ali ekonomskih migrantov in človek ne ve, kaj je hujše – vojna, revščina ali izključujoča politika, ki ljudi prežene na tuje. To so težke in žalostne zgodbe, včasih pa vendarle tudi srečne in uspešne.

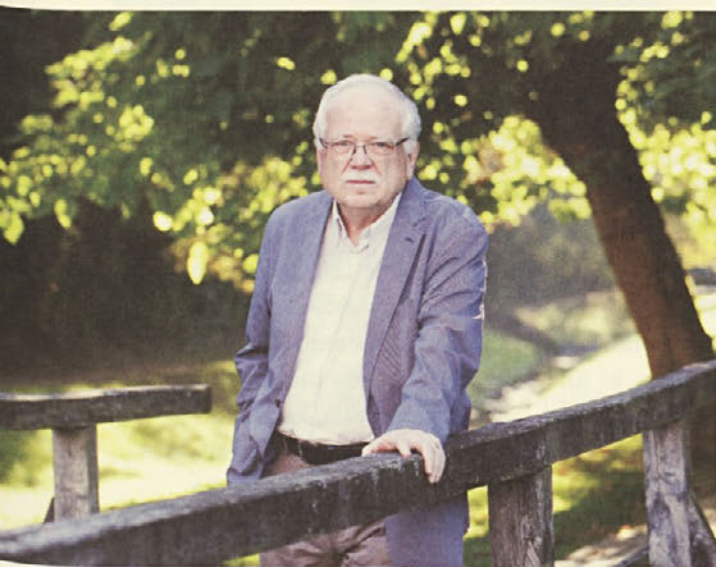
v mojih očeh izjemno pomemben. V Kikindi so se na enem od vlečnih vozov, ki so imela lese-na kolesa, pojavila gumijasta kolesa. To, česar drugi še opazili niso, je bilo zame odkritje in doživetje. Nor sem bil na kočije. Po osnovni šoli, ki sem jo delal v madžarščini (ne vem, zakaj, saj z Madžari nismo imeli nič skupnega), sem se želel vpisati na srednjo oblikovalsko šolo v Novem Sadu, toda doma se s tem sploh niso strinjali. Zato sem po inerciji tako kot moj brat tudi jaz pristal na srednji gradbeni šoli in se po maturi tudi zaposlil kot gradbenik. Naj še dodam, da smo z gradbenim podjetjem, v katerem sem bil zaposlen, odšli na izlet v Nemčijo in takrat sem si kupil prvi modelček avta. Zdaj jih imam že okoli 900. V prostem času sem risal avtomobile in v nemščini pisal pisma avtomobilskim podjetjem po svetu ter jih prosil za prospekte. Dobival sem prijazne odgovore in želene prospekte, ki jih še hranim, med pismi pa je tudi pozdrav s podpisom Ferdinanda Porscheja. Pismo, v katerem sem priložil moje skice, sem poslal tudi Chryslerju. Lahko si mislite, kako presenečena sva bila z očetom, ko sem dobil njihovo ponudbo za izobraževanje in zaposlitev v ZDA. Toda Amerika se mi je zde-la vendarle predaleč, zato sem se jim zahvalil za to sicer mamljivo ponudbo. Pri pismih mi je vedno pomagal oče, saj sem jaz nemško sicer govoril, slovnice pa nisem obvladal tako dobro kot on.

S časovne distance je vaša vojaška zgodba prav simpatična, takrat pa verjetno ni bilo enostavno. Kako je vse skupaj potekalo?

Bratova žena, ki je imela dokaj vplivno službo, mi je nakazala, da bom lahko vojsko služil blizu doma. Toda od te obljube ni bilo nič, saj sem dobil obvestilo, da grem v Prištino. Še na zemljevidu nisem našel tega mesta. Toda v Prištini mi ni bilo hudega. Kot gradbenik sem celo vodil neka dela, s puško pa nisem imel opravka. Težave sem imel le, ko je na moje ime prišlo pismo od Forda in v njem tudi prospekti. Šel sem na zagovor – skoraj kot izdajalec, saj na vojno pošto ne bi smel dobivati pisem iz Amerike. Naj mi Američani te prospekte pošiljajo kar v Kikindo, so mi zabičali.

Kako pa so vas našli »kadrovski lovci« iz Audija?

Leta 1969 so tri moje risbe objavili v najstarejši evropski avtomobilski reviji, švicarski Automobil Revue, s katero sem nato sodeloval še dolga leta. Sprva so mi za honorar poslali kataloge avtomobilov, ki so bili težko dostopni in zelo dragoceni. Bil sem presrečen, saj so bili ti katalogi zame vredni veliko več kot denar, bili so neprecenljivi. Skozi to revijo so me spoznali avtomobilski navdušenci in seveda tudi profesionalci. Tako sem čez nekaj časa dobil pismo iz Audija. Povabili so me na pogovor in z vlakom Istambul expres sem odpotoval iz Beograda v München, od tam pa spet z vlakom v Ingolstadt. Vse je bilo do podrobnosti organizirano. Dobil sem dnevnicu in povrnjene stroške vožnje, čakala pa me je tudi pogodba o zaposlitvi. Urediti sem moral še formalnosti na nemškem veleposlaništvu v Beogradu in v treh mesecih sem že bil pri njih. Slovo od doma je bilo zelo čustveno – zaradi razhoda in zato, ker smo vedeli, kako velik in pomemben korak je to. Pred odhodom pa so mi 'organi' namignili, naj sporočim, če bom naletel na kakšne

Pred odhodom so mi 'organi' namignili, naj sporočim, če bom naletel na kakšne protidržavne elemente.

protidržavne elemente. Takoj smo si bili na jasnem, da odhajam v Nemčijo kot industrijski oblikovalec, ne kot vohun, kar so neverjetno dobro in mirno sprejeli. V Nemčiji pa me je čakala obratna situacija, kajti blizu moje službe je bil hrvaški lokal, v katerem je bilo veliko nacionalizma. Ker pa imam nemški priimek in sem tudi govoril le nemško, se jim nisem zdel nevaren. Ideologija in politika sta vedno nekje v bližini, ker pa sem, tako kot vsak ustvarjalec, s svojim delom v svojem svetu, name ne moreta vplivati.

Audi in nato še BMW. Vrata so se vam očitno kar odpirala.

Leta 1970 sem prišel v majhno Audijevo ekipo, ki me je zelo lepo sprejela. Oblikovanje avtomobilov je vedno timsko delo, družili pa

smo se tudi v prostem času. Kolegi so me vabili na domove, veliko so dali na rekreacijo in me vpeljevali v različne, predvsem športne klube. Poleti smo kegljali, pozimi je bil čas za druge športe. Spomnim se tudi zanimive orientacijske vožnje z avtomobili, ko smo se vozili od točke do točke in smo tako spoznavali kraje in njihove posebnosti. Ko pa je eden od kolegov iz Audija odšel v BMW, me je opozoril, da iščejo tudi oblikovalca. Tako se mi je izpolnila še ena velika želja, saj je bil BMW že takrat pojem. V programu je imel tudi dirkalne avtomobile, kar je obetalo še več ustvarjalnih možnosti. Tudi v ekipi BMW, s katero sem delal štiri leta, sem se odlično počutil. Med drugim smo predelovali določen model v športni avto. Zaposleni smo bili trije oblikovalci, naš šef pa je bil Francoz, po izobrazbi slikar, po duši pa duša. Ko sem ga pred leti srečal na frankfurtskem avtomobilskem sejmu, sva se oba zelo razveselila. Precej prek 80 let je star, toda še vedno slika. Njegove ogromne oljne slike starodobnikov so tako iskane, da dosegajo zneske avtomobilov srednjega razreda. Očitno imajo starodobniki posebno moč. Za svoje veselje jih tudi jaz rad rišem.

Kakšen je bil vaš motiv, da ste pustili ugledno in dobro plačano službo v Münchnu in se zaposlili v IMV-ju?

Vse se je začelo z novinarjem Tomom Pleterskim. Skupaj s fotografom Marjanom Zaplatilom sta hodila na avtomobilske sejme po Evropi in tako smo se srečevali. Pobljše smo se spoznali na ženevskem sejmu in takrat me je Pleterski prosil za intervju. Naslov mu je dal Sanje v merilu 1:12. Oktobra 1975, ko sem bil v BMW, pa me je poklical kar v službo in me začel nagovarjati, naj razmislim o vabilu Jurija Levičnika, ki je predvsem za počitniške prikolice nujno potreboval izkušenega avtomobilskega oziroma industrijskega oblikovalca. Da sem se končno odločil za ta izziv, je bila kriva

tudi prihajajoča bencinska kriza. Razmišljal sem, da če se ta še zaostri, moja nemška služba, ki je bila takrat sicer odlična in trdna, v prihodnje morda ne bo več tako gotova. Lahko bi imel težave z delovno vizo. To je bil racionalni razlog, vsebinsko pa me je pritegnil izziv sprejeti delo v tovarni, ki je bila v izdihljajih in je računala, da se bo pobrala z novimi, sodobnimi izdelki. Plača je bila dobra, toda bistveno nižja kot v Nemčiji, sem pa imel pri delu popolnoma proste roke in tako rekoč vsa pooblastila. Ustvarjalna svoboda je bila zame bolj pomembna kot denar. Imel sem dobre pogoje za delo, veliko sem potoval po Evropi. Zame je bilo zanimivo tudi to, da je IMV izdeloval Austina, jaz pa sem snoval tudi nov kombi in imel izdelan tudi že model iz mavca. Žal ta ni bil uresničen, je pa le tri leta za tem Renault izdelal precej podobno obliko majhnega kombija. To je bilo zelo pestro obdobje, v katerem je nastala prva počitniška prikolica z ravno streho, ob straneh pa je imela značilno modro črto. Bila je prodajni uspeh in še vedno jih vidim z registracijami s cele Evrope, ko se vozijo proti morju. V IMV-ju sem odlično sodeloval s skupino, v kateri sta bila tudi Stanislav Lukšič in Martin Sever.

Idejni osnutek IMV dostavnega vozila iz leta 1977.

Vedno sem imel srečo, da so bili v timih ljudje, s katerimi smo se poslovno in sicer lepo ujeli in odlično sodelovali. Zato od nikoder nisem odšel skregan. Nasprotno, ohranjal sem vezi –

od sodelavcev v Kinindi do Audijs in BMW-ja ... Še vedno hranim pisalni stroj, darilo, ki sem ga dobil ob odhodu iz IMV-ja.

V IMV-ju pa ste spoznali tudi ženo. Je bila to ljubezen na prvi pogled?

Lahko bi rekel tako. Prišla je iz Slavonije in se kot ekonomistka zaposlila v Novem mestu. Njen bratranec je bil nor na avtomobile in v revijah, ki jih je prebiral, so bile tudi slike z mojim podpisom. Takrat mu je rekla, kako zanimivo je ime Georg Gedl in da bi tega človeka rada spoznala v živo. Nisem vraževeren, ne

Počitniška prikolica Adria Adiva leto 2001

verjamem v horoskope in usode, je pa vendarle to naključje kar malce nenavadno. Imava dve hčeri in štiri vnuke. V Novem mestu smo bili do začetka osnovne šole starejše hčere, nato smo se na pobudo Martina Severja, ki je takrat že odšel iz IMV-ja, preselili v Maribor. Leta 1983 je imel TAM že razvito šasijo za turistični avtobus in spet me je čakal nov izziv. Turistični avtobus je bil predstavljen na sejmu v Frankfurtu in na mednarodnem bienalu industrijskega oblikovanja v Ljubljani (pozneje je imel na bienale uvrščen še en svoj izdelek, op. p.). Maribor je bil za nas vabljen tudi zato, ker je blizu Avstrija z vsem, kar se pri nas takrat še ni dalo kupiti. Dobili smo stanovanje, ki sem ga pozneje, ko smo se preselili v večjega, lahko

Integrirani avtodom Adria Vision leto 2004

odkupil in imel v njem biro. Ustanovil sem ga potem, ko me je sistem začel preveč omejevali in sem potreboval svobodo. Kot industrijski in grafični oblikovalec sem imel ogromno dela. Za nemškega naročnika sem oblikoval minibus Microstar, nato jugoslovanski hitri vlak pa kabinno za tekoče stopnice na enem od letališč, za nizozemskega naročnika tudi električni vlačilec za letališča, nato odmevni zgiban nakladalnik Bull 2 itd. Takrat sem že sodeloval s švicarskim podjetjem 3M, s katerim sem povezan še danes. Tako se je moje oblikovalsko delo širilo vse do celostnih podob. Dobil sem tudi status samostojnega industrijskega oblikovalca, ki je imel v tistem času velik ugled, in ker sem veliko pisal in objavljaj v različnih časopisih in revijah, sem postal tudi član Društva novinarjev Slovenije.

Toda vrnil ste se nazaj v Novo mesto, da bi pomagali k uspehu prikolic in avtodomov Adrie Mobil.

Kot sem omenil, sem vedno ohranjal dobre stike z nekdanjimi podjetji. Leta 1994 sem začel vnovič delati z Adrio, ki je nastala iz IMV-ja, toda kot zunanji sodelavec. Adria je bila takrat v zelo težki situaciji in veliko upov je polagala v nov tip prikolic in pozneje avtodomov. Omeniti velja novo čelno steno za določen tip počitniške prikolice pa vgradnjo kopalnice in leta

1998 prestižni prvi polintegriran avtodom. Sledili so še novi tipi prikolic, še zlasti Adiva. Sprva sem se iz Maribora vozil v Novo mesto, nato pa smo se odločili za selitev. V Šmarjeških Toplicah smo kupili staro hišo, jo malce dodelali, saj sem gradbenik po osnovnem poklicu in manjših del se še vedno rad lotim, če mi le čas dopušča. No, razvoj prikolic in avtomov je šel naprej, Adria je napredovala in vesel sem, da sem del njenega uspeha. Lani pa sem se odločil, da je tudi v Adrii Mobil čas za mlajše obetavne oblikovalce.

Nisem vraževeren, ne verjamem v horoskope in usode, je pa vendarle to naključje kar malce nenavadno.

Veljate za človeka, ki hitro prepozna talent, kot je na primer zelo uspešni Robert Lešnik. Desetletje ste tudi predavali oblikovanje na Akademiji za likovno umetnost, na kateri se vas še danes radi spomnijo. Za mlade oblikovalce ste kot guru.

Pravkar sem bil mentor eni od nadarjenih študentk, ki si je za diplomu izbrala oblikovanje v Adrii. Njena profesorica ji je povedala, da sem bil nekoč njen profesor. Dobesedno čutim potrebo po tem, da predajam znanje mladim, tistim, v katerih začutim ne le interes, ampak navdušenje, predanost. V našem poklicu je seveda najpomembnejši talent, takoj za tem pa so marljivost, vztrajnost, tudi trma, sicer ne prideš do uspeha. Razmišljam, da bi v Novem mestu ustanovil atelje in tako dal možnost mladim ustvarjalcem. Jaz imam namreč še vedno ogromno dela. Takoj ko se je razvedelo, da pogodbeno nisem več vezan, se je vsul plaz ponudb.

Čeprav imate pretežno dobre izkušnje, ste v svoji karieri verjetno doživeli tudi razočaranja.

Drobna razočaranja, vezana na ljudi, ki so polni sami sebe in zato nimajo posluha za ideje in ustvarjalnost drugih, so seveda bila na sporedu pa nekaj zavisti tudi. Toda s tem se ne obremenjujem. Sem pa imel dva primera, ko mi je za las ušel pomemben posel. Povabljen sem bil v tim, ki je v Švici snoval posebno terensko vozilo. Ko je bilo že vse dogovorjeno, je švicarska vojska pregledala seznam sodelujočih in me, ker sem bil iz Jugoslavije, izločila. Če bi bil na primer prijavljen v Avstriji, bi bilo drugače. Drugi primer je vezan na Volkswagen. V Sarajevu so pred iztekom serije določenega tipa golfa želeli zadnjih 15 tisoč vozil tega modela olepšati s posebno grafiko. Takrat sem že sodeloval s podjetjem 3M, ki ima odlične izdelke, in v Sarajevu smo dosegli super dogovor. Toda ko sva se z ženo vračala domov, sva na poti opazovala naraščajočo nestrpnost med Bošnjaki, Srbi in Hrvati, postavljenih je bilo tudi veliko barikad. Občutek je bil zelo žalosten in tesnoben, saj je bila vojna že v zraku. Naslednji dan sem dobil le še zahvalo za pripravljenost na sodelovanje in pojasnilo, da jugoslovanska vojska že evakuira vse Nemce, ki so delali v Tasu.

Ko ustvarjam, rad poslušam glasbo, pogosto jazz, rad imam saksofon pa Franka Sinatro, Bennyja Goodmana ...

Še dodatno zanimanje za vaše delo pa je sprožila futuristična stena, ki ste jo razvili v Plastoformu in ste jo predstavili na sejmu v Dusseldorfu.

Ta stena je še en pomemben mejnik v mojem ustvarjanju, ki seže od skice do izdelka. Že prej sem delal s Plastoformom pri oknih in zapirilih, omenjena stena pa je velika novost tako v tehnološkem kot oblikovalskem pomenu. Prednost je v videzu prihodnosti, v možnostih vedno novih podob, ki jih je moč oblikovati s pomočjo osvetlitev. Razvoj takega izdelka je dolg in ne poceni, je pa njegova podoba lahko zato vedno znova nova in drugačna.

Kako ustvarjate? Izhajate iz možnosti realizacije ali sanj? Potrebujete mir ali vam prija, na primer, glasba?

Vedno izhajam iz sanjske podobe, iz skice, ki tako rekoč nima stika z realnostjo. Od tu se postopno spuščam proti uresničitvi. Samo tako lahko dosežeš premike, kajti če izhajaš iz tega, kar je danes mogoče, stopicaš na mestu. Tako smo delali v BMW-ju. Dovoljene so bile sanje, da so nato nastajali novi zanimivi, atraktivni in funkcionalni modeli. Skice pa so vedno najprej črno-bele. Šele ko je oblika dorečena, dodajamo barve. Pri grafičnem oblikovanju je drugače. Vsak oblikovalec ima svoje poglede. Jaz, na primer, ne maram rjave barve, zato jo uporabljam čim manj. Pa vendar sem jo vključil v znak za podjetje Podgorje in jo kombiniral z zeleno piko – les, ki prihaja iz zelenega gozda. Ko ustvarjam, rad poslušam glasbo, pogosto jazz, rad imam saksofon pa Franka Sinatro, Bennyja Goodmana ... V zadnjem času me sprošča in pomirja tudi arabska inštrumen-

talna glasba. Po delu pa rad berem ali gledam filme, kriminalke. Najboljše so angleške in švedske, ne maram pa ameriških, v katerih je preveč nasilja, krvi, grobosti.

Avtomobili verjetno ostajajo vaša ljubezen. Imate kakšnega, ki vam je še posebno pri srcu, ali pa takega, ki si ga želite imeti v svoji garaži?

Seveda ostajajo avtomobili moja ljubezen, zato jih rišem, zbiram modelčke, hodim na sejme, tudi na Concorso d'eleganza Villa d'Este, to je italijanski sejem starodobnikov. Če me sprašujete po najljubšem avtu, je v oblikovalskem smislu in po vsebini to Mini cooper – zanimiv in vedno mlad avto. Na zadnjem frankfurtskem sejmu so ga predstavili v atmosferi

diska in v ta »disko« sva z ženo tudi vstopila. Bila sva žejna, zato sem jo vprašal, ali bi tudi ona spila pivo, kar je slišal in razumel mladenič, ki je tam delal in se vključil v pogovor 'po naše'. Dejal je, da sicer v disku nimajo piva, da nama ga bo pa prinesel od drugod. Ugotovil sem, da je doma le nekaj kilometrov od Kikinde, študira pa v Nemčiji. Ne glede na ta prijeten dogodek, je Mini cooper zares zanimiv avto. Spominjam pa se tudi legendarnega Ford Taunusa 17 TS, rdečega s črno streho. Avtomobile rad oblikujem, rad jih gledam, se pa z njimi ne identificiram. Zame niso predmet poželenja. Trenutno imam Suzuki, prvič s štirikolesnim pogonom, prej sem imel Hyundai, v Nemčiji pa seveda BMW in vmes še marsikaj.

BOJAN BOŽIČ

Nemogoče, da ste vse to naredili za ta denar

Igor Vidmar • Fotografije: Boštjan Pucelj

Bojan Božič je več kot dvajset let vodil Galerijo Božidar Jakac v Kostanjevici, pred kratkim pa se je upokojil in vodenje te izjemno pomembne slovenske kulturne ustanove predal svojemu dotedanjemu sodelavcu Goranu Milovanoviću. V dveh desetletjih se je v kostanjeviški galeriji zgodilo marsikaj, ne le da so restavratorji samostanskim zgradbam tudi v tem času vračali nekdanjo podobo in je bilo še veliko obnovljenega, ampak se je galerija stalno polnila z novimi in novimi vsebinami. Če bi ista galerija stala sredi Ljubljane, bi jo najbrž vsi videli kot eno najpomembnejših kulturnih ustanov v državi, tako pa ...

Dvajset let je dolgo doba, dvajset let na čelu tako pomembne kulturne ustanove, kot je kostanjeviška Galerija Božidar Jakac pa je najbrž tudi lepo obdobje. Kako danes gledate na čas, ki ste ga preživeli v kostanjeviški galeriji, kako je ta čas vplival na vas?

Dvajset let in še osem mesecev je dolga doba, je polovica delovne dobe. Če temu dodam še deset let, kolikor sem vodil Dolenjski muzej in delal v kulturni skupnosti, ugotavljam, da sem večji del svojega življenja posvetil kulturnim dejavnostim. Kostanjevica je bila zame velik izziv. Na začetku me je bilo strah, kako bom, če bom ... Vendar ko sem se takrat odločil, da sprejemem povabilo, sem ta strah odrinil v podzavest in smo se lotili dela. Treba je bilo nadaljevati tam, kjer se je program, ki ga je začrtal moj predhodnik, na neki način ustavil. Ta izkušnja, ki se je začela pred dobrimi dvajsetimi

leti in se je končala pred enim mesecem, mi je dala ogromno. Pomagala mi je pri osebnostni rasti in samozavesti. Ko človek vidi, kako nekaj nastaja, dobi še več volje in še več energije, da tisto, kar si zamisli, tudi spelje.

Lado Smrekar je galerijo postavil tako rekoč iz nič. Taka galerija bi lahko nastala tudi kje drugje, pa ni. Kateri pogoji so omogočili, da je Kostanjevica dobila tako pomembno kulturno ustanovo, ki je na galerijskem področju za Narodno galerijo morda celo druga najpomembnejša v Sloveniji?

Velikokrat sem razmišljal, kaj se je takrat zgodilo in kako je to v tem prelepem kraju tudi uspelo. To bi lahko analiziral iz več zornih kotov. Pomembno sta na to vplivala Smrekarjeva vizija in prepričanje, da se tudi v manjših krajih da narediti tudi marsikaj velikega. Druga stvar je, da je tu videl možnosti in pogoje. Začel je v osnovni šoli, v kateri je bil ravnatelj, ko je z umeščanjem likovnih del in novih dejavnosti v šolski prostor naredil neke vrste revolucijo. V udejanjanje svoje zamisli je vpletel celoten kolektiv, ne le pedagoškega dela, ampak tudi učence, obenem pa je opazoval razdiranje tedaj požganega in uničenega enega najlepših kulturnih spomenikov. Prepričan je bil, da se da s tem narediti še kaj več, kot od tam odnašati kamenje za škarpe, ceste in kaj vem, kaj še vse. Poleg tega pa je premogel moč, da je Kostanjevico postavil ob bok tedanjim središčem, kot sta Novo mesto in Krško, in s svojo odločnostjo in trmo dokazal, da se nekaj da narediti. Naj naštejemo le nekaj stvari – oživitev dela Jožeta Gorjupa in kulturnega društva Lojzeta Košaka, Dolenjski kulturni festival, leta 1961 začetek mednarodnega kiparskega simpozija Forma Viva in 1974 formalna ustanovitev galerije. Vlado Smrekar je prihajal iz manjšega kraja, podobnega Kostanjevici, z Mirne, obenem pa je v času študija bival v Ljubljani, kjer je srečeval z vsemi eminentnimi kulturniki in z njimi prijateljeval, česar ni pozabil in oni tudi ne. Ko je začel delovati v Kostanjevici, je imel podporo

vseh od Josipa Vidmarja do Božidarja Jakca in Staneta Severja. Začelo je nastajati kulturno središče, v katerem je kar brbotalo in pljuskalo, in s tem zaznamovalo te ljudi. Na enem praznovanju neke okrogle obletnice je Lado Smrekar pripovedoval, kako je bil v Kostanjevici skupaj z Jakcem na obisku norveški skladatelj Harald Sæverud. Bilo je v šoli, v kateri so imeli klavir. Ob treh zjutraj je odprl vsa okna in začel igrati. Po Kostanjevici so se začela odpirati okna. Nihče se ni pritožil, da kdo kali nočni mir, ampak so vsi v največji tišini spoštljivo poslušali in uživali. Ni pa povedal, ali je temu sledil aplavz, tega ne vem. Hočem povedati le to, da so tiste stvari, ki so bile dobre, ki so bile narejene iz duše, v Kostanjevici pritegnile tako akterje kot druge, ki so sodelovali v vlogi občinstva.

Kostanjevica je bila zame velik izziv. Na začetku me je bilo strah, kako bom, če bom ...

Je bilo težko priti na mesto Lada Smrekarja? Priznam, da je bilo zame vaše tedanje imenovanje vsaj nekoliko presenetljivo. Kako ste doživeli ta trenutek, kako so se odzvali ljudje?

Zgodba o Ladu Smrekarju in meni je zanimiva zadeva. Spoštljivo sva sodelovala ves čas mojega delovanja v Dolenjskem muzeju. Jaz sem ga poznal, ker sem večkrat prišel na kakšno prireditev v Kostanjevico, vedel sem, kaj se tam dogaja, in tiste stvari so me zanimale. Kostanjevica mi res ni bila tuja. Da zapustim muzej, je bila zame prelomna in prav nič enostavna odločitev, tako kot to, da sem pred tem sprejel povabilo v Dolenjski muzej in da sem se odločil, da svoje znanje in energijo vložim v to področje. Tedaj je bil odločilen pogovor s pokojnim arheologom Tonetom Knezom na Bregu za pultom nekega dne pozno popoldne, ko sva šla tja vsak po svoje cigarete in začela pogovor, ki sva ga končala, ko so zapirali gostilno. Vse svoje bojazni sem mu »položil na tisti pult« in vztrajal, da ne prevzamem vodenja muzeja. Tone Knez je bil izvrsten strokovnjak in pаметen človek in mi je tisti večer marsikaj odprl. Potem sem po pogovoru s profesorjem Jarcem z nekim strahom sprejel ponudbo, čemur je sledilo sedem let intenzivnega dela. No, ko sem se odločil, da prekinem delo v Dolenjskem muzeju, je še isti dan popoldne zazvonil telefon. Klical me je Lado Smrekar. Kako je zvedel, da zapuščam muzej, še zdaj ne vem. Rekel mi je: »Kolega, kaj ga lomite, kaj se greste?«, jaz pa sem mu odgovoril, da če ve, da zapuščam

muzej, da mu mora biti tudi jasno, da sem se tako odločil in da je to to. In da nimam nobene potrebe, da to pojasnujem. Naslednji njegov stavek pa je bil: »Pridite k nam, mi potrebuje mo človeka.« Njegovo povabilo me je izjemno presenetilo in na neki način tudi zbolelo, saj sem bil odločen, da svoje poklicne poti ne bom nadaljeval na tem področju. Rekel sem mu, da mi je že tako dovolj hudo, naj me ne draži in naj me pusti pri miru. Pa me ni pustil pri miru.

Vendar tedaj ste šli najprej v službo na televizijo, v komercialo.

Tako je. Dogovorjen sem bil z Marjanom Moškonom, s katerim sva se veliko pogovarjala in mi je omogočil, da sem na televiziji tudi dobro leto delal.

Najbrž je bila to tudi pomembna izkušnja.

Izjemno pomembna izkušnja, ki mi je pozneje prišla zelo prav. V tistem letu pa me Lado Smrekar ni pustil pri miru, vsake toliko časa me je poklical in me prepričeval.

Ste pa z njim tedaj naredili tudi intervju za televizijo.

Z njim pa s kočevskim kiparjem Stanetom Jarmom in še z nekaterimi. Sem pa tedaj tudi zaključeval študij. Bil sem na polovici službene poti in imel sem več idej, kam bi se usmeril. Nisem vedel, ali bom ostal v komerciali na televiziji, bilo je nekaj možnosti za zaposlitev tudi v mojem osnovnem poklicu, na koncu pa je odločil pogovor z Ladom Smrekarjem. Njegovo vabilo sem sprejel s strahospoštovanjem in sam, brez pomoči nekih mentorjev, pripravil tudi program dela, ki ga je krški občinski svet sprejel. Ko sem pred odhodom v pokoj pospravljaval svojo mizo, sem našel ta program in ugotovil, da smo speljali bolj ali manj vse, kar sem si tedaj zabil v glavo.

In kako ste zastavili program?

Nič revolucionarnega nisem načrtoval. Temelj vsega je bilo nadaljevanje tistega, kar je bilo že zastavljeno, se pravi nadaljevanje obnove kulturnega spomenika, oživitve mednarodnega kiparskega simpozija Forma viva, kadrovska krepitev galerije in sodelovanje z lokalno skupnostjo.

V bistvu je bilo jasno, kaj je treba narediti, načrta ni bilo težko narediti.

Ne, ni bilo treba neke velike filozofije.

Je bilo pa najbrž teže to izpeljati.

Ja, to pa ni bilo ravno enostavno. Velikokrat se spomnim, kako sem takratnemu predsedniku krajevne skupnosti Milanu Herakoviču rekel: »Madona, ste pa Kostanjevičani res eni čudni ljudje. Najprej vas moraš prositi, da lahko delaš in da lahko nekaj narediš, ko pa narediš, pa to vzamete za svoje.« Pa je tako tudi prav, saj nima smisla, da bi si človek postavljaj spomenike.

No, spomenik so vam postavili – imenovali so vas za častnega meščana Kostanjevice.

To drži, ampak pustimo to.

Kaj je bilo torej v vaših dvajsetih letih narejenega?

Prva stvar je bila obuditev mednarodnega simpozija Forma viva po desetletnem premoru. Del simpozija, ki je potekal na Obali, kjer so obdelovali kamen, je deloval, »betonski« del v Mariboru je čisto zamrl, na Ravnah, kjer so ustvarjali z železom, pa se je le sem ter tja malo prebudilo. Odločili smo se, da ne bomo več delali z desetimi ali dvanajstimi kiparji, ampak s tremi, kar bi zmogli tudi glede stroškov bivanja.

Prepričan je bil,
da se da s tem
narediti še kaj več,
kot od tam odnašati
kamenje za škarpe,
ceste in kaj vem,
kaj še vse.

Ohranili smo mednarodni značaj s po dvema tujima in enim domačim kiparjem. Poleg tega smo se morali ukvarjati tudi že s sanacijo obstoječih kipov, saj les na prostem hitro propada. Druga stvar je bil program občasnih in stalnih razstav. Sistematično smo se lotili prenove stalnih postavitvev. Najprej smo se lotili nove postavitve stalne razstave del Božidarja Jakca, nadaljevali z Didkom, Tonetom Kraljem, Francetom Kraljem ... Tedaj je odmevala tudi nova razstava del Janeza Boljke. Nove postavitve niso vsebovale le zamenjave razstavljenih likovnih del, ampak tudi ureditev prostora. Tako smo na primer tlakovana tla ali deske zamenjali s parketom, poskrbeli za ustrezno razsvetljavo in podobno. Te stalne razstave so na neki način prepoznavni znak kostanjeviške galerije. Gre za razstave temeljnih del slovenskega ekspresionizma. S tem je treba ravnati izjemno spoštljivo. Razstavam smo dodajali kataloge stalnih postavitvev, ki jih prej ni bilo. Ta zgodba se bo letos zaključila s prenovo pleterske zbirke starih mojstrov. Ostaneta le še Gorše in Gorjup – in vse stalne postavitve bodo nato prenovljene. Seveda bo treba vse skupaj čez nekaj let spet prenoviti s pomočjo novih tehnologij in novih pogledov.

Pomemben del dejavnosti galerije pa so tudi imenitne občasne razstave.

Občasne razstave so bile v času mojega prihoda osredotočene predvsem na Lamutov likovni salon. Zdelo se je, da bi bila škoda, da bi cerkev, v kateri so bile že postavitve razstav Boljke in Jarma, kot razstavljeni prostor ostala neizkoriščena. Najprej smo cerkev očistili, odstranili stare klopi oziroma sedeže, ki so bili namenjeni za koncerte in so grdo škripali ... Cerkev je tako okolje, da v njem ne moreš postavljati katere koli klasične razstave, da vzameš žebelj, ga zabiješ v steno in nanj obesi kakršno koli sliko. Mislim, da smo imeli tam najprej razstavo Matjaža Počivavška in nato Mirsada Begića. Izoblikovalo se je stališče, da je to tako rekoč kulturni prostor za razstave slovenske in tuje umetnosti.

Takrat je to zvenelo nekoliko samovšečno in marsikdo nam je rekel, kaj se pa zdaj greste. Vendar so razstave, ki so jih ugledni domači in tuji umetniki imeli v cerkvi, potrdile, da je naša usmeritev pravilna. V teh letih smo imeli cerkev ves čas zasedeno za dve do tri leta vnaprej.

Ko sem pred odhodom v pokoj pospravljaj svojo mizo, sem našel ta program in ugotovil, da smo speljali bolj ali manj vse, kar sem si tedaj zabil v glavo.

Cerkev pa je postala tudi koncertni in gledališki prostor.

Tudi v to smer smo šli. Koncerti in gledališke predstave so se na tem mestu dogajali že tedaj, ko so bile tu še ruševine, na prostem. Če se spomnimo samo zagrebškega teatra s predstavo Ero z onega sveta, ko se je zadnji prizor s kolom odvil pri ruševinah vodnjaka. Jaz se sicer tega ne spomnim, a iz pripovedovanj in arhivskega gradiva vem tudi za prizor, ko je tam pel Ladko Korošec. Teh stvari se lahko danes spominjamo z nostalgijo in nam gredo ob tem dlake pokonci. Ko pa smo hoteli obletnico proslaviti z novo postavitvijo Era z onega sveta in ko je bila naša glavna pokroviteljica Krka pripravljena to financirati, so v zagrebški operi rekli, da ni dovolj prostora, da bi razvili kolo. To je bil le izgovor. Smo pa že dolgo močno povezani s festivalom stare glasbe Seviq Brežice in še marsikateri drug koncert je bil tu. V Kostanjevici je veljalo prepričanje, da klavirskega koncerta v cerkvi ni mogoče spraviti skupaj, a nas je Bojan Gorišek s svojim klavirskim recitalom prepričal, da temu ni tako. Kdor ga je tedaj ob neki muzejski noči slišal igrati, se najbrž še spomni, kako smo ga vsi z odprtimi usti poslušali.

Ko je po kakšnih petdesetih minutah končal, si nismo upali ploskati, ker smo pričakovali, da se bo spet vsulo. Doživeti tako stvar je poseben privilegij. Podobno je bilo, ko je nastopal Matija Dedić. Ta cerkev je poseben prostor. Ko nekdo pride vanj, naj bo to glasbenik, slikar, kipar ali kakšen drug umetnik, in vanj vstopi z velikim spoštovanjem, potem tudi vsebina, ki jo prinese s sabo, dobi posebno moč. Če pa vanj stopi z napuhom in poln samega sebe, običajno tam nič ne opravi.

Govorite o ruševinah, ki pa jih danes tam ni videti prav veliko.

Ko sem prišel v Kostanjevico pred dvema desetletjema, je bilo še veliko za postoriti. Če se spomnim vstopnega dela, ki smo mu rekli opečni del, ki je bil to en sam kubus, prostor od zadnjega slemenjaka pa do tal brez vseh povezovalnih sten; pa zvonika in vseh posod, ki so bile tam podstavljene, saj je zamakalo od vsepovsod. Ampak to je bila že druga obnova. Prva je bila takoj po vojni in je potekala pod okriljem zveznega zavoda za zaščito kulturnih spomenikov po načrtih arhitektke Milke Čanak-Medić. Mimogrede moram povedati, da nam je

uspelo dobiti njene izvirne načrte in so zdaj v hiši. V mojem času je bil prvi infrastrukturni poseg nekoliko banalen – ureditev sanitarij. Naslednji poseg pa je bil obnova zvonika, ki je bil v takem stanju, da bi se ob prvem viharju lahko podrl. Omenil sem obnove ob prenovitvah stalnih zbirk Božidarja Jakca, Toneta Kralja, Zorana Didka in Franceta Kralja. Po tistem se je javil Bogdan Borčič in nam ponudil v dar svoj grafični opus pod pogojem, da se vsaj del opusa razstavi, da se izda knjiga in naredi analiza. Ko sem mu pokazal prostore nekdanjega vinskega laboratorija, je bil, čeprav je šlo za sorazmerno majhen prostor, zadovoljen, pa smo prostore preuredili v grafični atelje Bogdana Borčiča.

Potem smo praktično povsod zamenjali elektro napeljave, luči in zamenjali strešno kritino na skupno sedem tisoč kvadratnih metrih strehe. Poleg tega je bilo treba urediti temelje oziroma poskrbeti za statično trdnost stavb. Na prelaturi je bila v zidu razpoka od vrha do tal tako široka, da sem lahko roko vanjo potisnil. Seveda vseh teh stvari nismo obnavljali kar po svoje, ampak na osnovi strokovnih analiz in pod nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine, praktično tudi takrat, ko je bilo treba zamenjati le kakšno opeko na strehi.

Zadnja stvar, ki ste jo obnovili, je zahodni trakt ...

... ki je nekaj posebnega. Zdaj tam ni več tiste velike luknje. Urejeni sta dve nadstropji, za tretje, spodnje, je žal zmanjkalo denarja. Razstavniki prostori v zahodnem traktu, ki zadočujejo naj sodobnejšim standardom, so talno ogrevani s pomočjo toplotne črpalke, urejena sta tudi požarna varnost in video nadzor. Vse to je narejeno v skladu z idejo, da bi Kostanjevico še močnejše vrisali na mednarodni kulturni zemljevid. Zdaj lahko v Galeriji Božidar Jakac

Na prelaturi je bila v zidu razpoka od vrha do tal tako široka, da sem lahko roko vanjo potisnil.

gostujejo tudi največji svetovni mojstri, kar smo dokazali že s prvima dvema razstavama – z retrospektivo Valentina Omana in Bauhausom. Moram pa opozoriti na žalostno dejstvo – odprtje teh prostorov smo načrtovali z razstavo slovenskih mojstrov iz depoja Narodnega muzeja v Beogradu, ki pa je iz meni neznanih razlogov nismo mogli pripeljati v Slovenijo. No, pri nas v Podgorju pravimo, da za vsako rit palica raste. Tudi za mojo (smeh).

Prihajate iz Podgorja, z Dolža, iz skromne kmečke družine, ki sta ju sestavljala le vi in mama ...

... pa stari oče.

Kaj je na vas usodno vplivalo, da ste življenje posvetili kulturi?

Velikokrat se o tem pogovarjam sam s sabo.

Mama je bila preprosta ženska.

Moja mama je bila izredno preprosta ženska, dobra ženska, odlična mama, priučena kuharica

po poklicu, delala je kot pletilja v Ljubljani. Ogromno je brala. Tisto, kar je mene zaznamovalo, je bilo njeno darilo, ko mi ga je prinesla, ko sem bil star šest ali sedem let – Prešernove poezije in pisma. Meni, šest let staremu podgorskemu otroku, je podarila Prešerna. Kaj naj jaz zdaj s tem, lepo te prosim, sem si takrat mislil. Ampak to je imelo daljnosežne posledice.

Še imate to knjigo?

Imam, obe. Druga stvar pa je bilo obdobje, ko sem hodil na štiriletno podružnično šolo na Dolžu, v kateri sem redno obiskoval knjižnico in bral in bral in bral, in to nadaljeval tudi na šoli v Stopičah. Če mi je zadnja leta kaj manjkalo, je bilo to branje, ki se ga bom zdaj, ko sem upokojen, spet lotil na polno.

Po osnovni šoli vam je bil namenjen, a ne usojen, neki drug poklic. Gimnazijo ste obiskovali tako rekoč v tujini.

Drži. Škofijsko gimnazijo v Pazinu. Ampak odločitve, da sem potem izbral drugo pot, nisem nikoli obžaloval. Mi je pa ta odločitev povzročila kar veliko težav.

Kakšnih?

Materialnih. Ostal sem sam sredi ceste z vrečko, v kateri sem imel nekaj spodnjega perila, hlače in ene čevlje. Razmišljal sem, kje bom dobil štipendijo. Mama je imela, kar je imela, pomagala mi je, kolikor mi je lahko.

Kako pa je mama sprejela dejstvo, da ne boste župnik?

Mama je to sicer zelo obžalovala, mislim, da tega ni lahko prežvečila, a je bila velika ženska in je spoštovala mojo odločitev, za kar sem ji zelo hvaležen.

Vseeno pa vam je pazinska gimnazija tudi kaj dala, kar drugeje morda ne bi dobili.

Odprla mi je neki drugi svet. Tam sem imel tudi nekaj odličnih učiteljev, ne vseh, a nekateri so bili res dobri. Tiste stvari, ki so me obogatile, so bile humanizem, zgodovina umetnosti, za kar smo imeli fantastičnega profesorja, Šajn se je pisal. Še danes se živo spominjam njegovih ur zgodovine in njegova predavanja o grški umetnosti, o antiki. Zelo lepe spomine imam tudi na gospo Rozmanovo, mojo učiteljico iz Stopič, ki je bila tudi odlična zgodovinarica in nas je znala zmotivirati.

Vrniva se h kostanjeviški galeriji. Je v bistvu državna ustanova. Ker ni v Ljubljani, ima težave. Visi med Kostanjevico kot lokalnim okoljem in državnim okoljem, ki ji pripada, a ji ga vsi ne priznavajo.

Seveda. Je ena največjih slovenskih galerij tako po razstavnih prostorih kot po fondu umetniških del in opremljenosti. To, da Galerija Božidar Jakac ne stoji v Ljubljani, ji povzroča marsikatero težavo. S svojimi vsebinami in poslanstvom je prerasla tudi regionalno okolje. Da je Galerija Božidar Jakac samo stvar Kostanjevice, je neumnost. Kostanjevičani so jo vzeli za

S svojimi vsebinami in poslanstvom je prerasla tudi regionalno okolje. Da je Galerija Božidar Jakac samo stvar Kostanjevice, je neumnost.

svojo. To je dobro. Morda kakšen posameznik tudi ne. Odkar se je Krška občina razdelila, se v Krškem oblikujejo druge vsebine, galerija pa lebdi nekje nad vsem tem. Sistem ne omogoča, da bi se v galeriji šli neke komercialne zadeve, in če bi se to šli, bi razvrednotili vse, kar je bilo tam do zdaj. To, kar me je jezilo in zaradi česar sem bil velikokrat žalosten, je, da sem vedno znova ugotavljal, ko sem prihajal v stik s predstavniki politike, tudi kulturne politike, da odločajo o nečem, česar ne poznajo, o nečem, čeprav še nikoli niso bili tam. O našem programu je odločala skupina ljudi, ki galerije od znotraj nikoli ni videla. To so težave. Da je iz Ljubljane tako težko priti v Kostanjevico nekaj pogledat, tega nikoli nisem razumel. Omanovo razstavo so prihajali z avtobusi ali posamezno gledat ljudje z avstrijske Koroške in celo z Dunaja.

Čeprav je bila ista razstava postavljena tako v Celovcu kot na Dunaju.

Vseeno so jo prišli pogledat, čeprav so jo videli že tam, in bili so presenečeni, češ da je to povsem druga razstava. Pa je bila le drugače postavljena. Nepreklicno dejstvo je, da kostanjeviška galerija hrani nacionalno bogastvo. In slovenska kulturna politika bi morala temu posvetiti več pozornosti. Da ne bi bilo zamer, dajo vse v isti koš. Saj ne rečem, da nima vsak regionalni center kaj pomembnega, a ne moremo mešati krompirja in hrušk za kompot. Treba je ovrednotiti, kaj je koliko vredno in kam kaj sodi.

Regionalnost izključujejo že stalne zbirke, pri katerih ne gre za neke lokalne mojstre, ampak za umetnike najvišjega državnega pomena. Če je kdo od tu, je to pač zgolj naključno.

Gorjup je Kostanjevičan, a pri tem je to zgolj naključje, natanko tako. Ni pa naključje, da smo v Kostanjevici ne le za časa Smrekar-

ja, ampak tudi v zadnjih dvajsetih letih dobili kar nekaj ponudb za prevzem likovnega fonda nekaterih avtorjev v celoti. Zadnji je bil Boljka, ki je podaril galeriji opus svoji del, financiral obnovo prostora, postavitev razstave in tudi izdajo monografije. To je velika stvar. Podobno velika stvar je tudi donacija Bogdana Borčiča, ki obsega tisoč njegovih grafik in več kot tristo risb. Še več je bilo takih primerov, nekatere ponudbe smo morali celo zavrniti. Spomnim se žalostnih obrazov, ki so zapuščali naše prostore, potem ko smo jim povedali, da nimamo več kam dati, da ne moremo zadostiti njihovih zahtevam, ker nimamo več dovolj prostora.

Pri tako ogromni stavbi.

Pri tako ogromni stavbi. Zavrženih je bil vsaj pet eminentnih slovenskih avtorjev, ki so si prizadevali, da bi nam lahko donirali svoj ustvarjalni opus. Gre tudi za nekatere slovenske umetnike, ki so živeli v tujini, na primer v ZDA, in so na vsak način želeli priti v Kostanjevico.

V galeriji se vsekakor dogajajo velike stvari in velike stvari veliko stanejo.

Bom odgovoril z anekdoto. V hiši smo некоč imeli revizijo računskega sodišča. Pregledovali so predvsem stroške nakupa likovnih deli in stroške razstavne dejavnosti. Gospod, ki je to pregledoval, me je vprašal, kaj mu skrivam. Prav debelo sem ga pogledal. Kaj naj bi mu pa skrival. Kar je rekel, je dobil. Računovodkinja mu je pripravila vse račune, jaz pa sem mu prinesel programe razstav in publikacije ter ostalo. Rekel sem mu, naj pove, kje vidi, da bi mu lahko kaj skrivali, pa bo dobil tudi tisto. Pa je rekel: »Ne me hecati. To je nemogoče, da ste vse to naredili za ta denar. Veste, v eni drugi hiši, kjer sem tudi imel nadzor, ta denar, s katerim ste vi celo razstavo izpeljali, niti za oblikovalca ne bi bil dovolj.«

OD SVETNICE DO GREŠNICE

Je Langusova mladenka res Primičeva Julija?

Katarina Dajčman • Fotografije: Igor Vidmar

Septembra je postala stalna likovna razstava Dolenjskega muzeja v likovnem razstavišču Jakčevega doma bogatejša za delo Matevža Langusa. Slikar se je v obdobju druge in tretje četrtine 19. stoletja v ljubljanski meščanski družbi sprva uveljavil kot priznan portretist, pozneje kot ugledni cerkveni slikar. Med njegovimi portretiranci je v kulturno-zgodovinskem pogledu več pomembnih izobražencev in kulturnih buditeljev.

Le težko si predstavljamo, kakšni natančnost in predanost sta bili potrebni pri tem več kot leto dni trajajočem strokovnem posegu, da je izvirno delo spet zaživel v svoji barvni in kompozicijski celovitosti.

Delo, ki za zdaj ostaja v zasebni lasti, je Dolenjski muzej prejel v hrambo po priporočilu akademskega slikarja in restavratorja specialista Viktorja Povšeta. Nekdanji dijak novomeške gimnazije, pri katerem je risarsko nadarjenost prepoznal že profesor Vladimir Lamut, je po šestem razredu odšel v Ljubljano in se pozneje kljub hudi konkurenci uspešno vpisal na likovno akademijo. V svoji bogati restavratski karieri se je pri obnovi in ohranjanju številnih umetnostnih spomenikov srečeval z mnogimi izzivi. In ni prvič, da je vdihnil novo življenje Langusovi sliki. Pred leti mu je namreč uspelo njegovo nagrobno sliko, ki je bila tako močno poškodovana v požaru, da je od nje ostala le sežgana mehurjasta barvna plast, popolnoma obnoviti. Tokrat je z na novo odkritim delom vnovič potrdil svoje občudovanja vredno mojstrstvo, ki ga je z leti pridobil pri restavratorskem in slikarskem delu.

Pod Marijo Magdaleno se je skrivala druga slika

Zgodovina razkrite podobe sega v leto 2002, ko je Povše dobil naročilo, naj oljno sliko s podobo sv. Marije Magdalene očisti in popravi manjše mehanske poškodbe platna. Po čiščenju je začel sliko natančneje preučevati, in čeprav se mu je zdela kompozicijsko dobro izdelana, so izstopali nenavadna fiziognomija svetničinega obraza ter nenavadno strukturirani, ponekod spektru neustrezni barvni nanosi. Že samo nekajmilimetrsko sondiranje na različnih mestih je pokazalo, da je pod vrhnjim nanosom barve starejši nanos, rentgenski posnetki pa so nedvoumno potrdili, da je bila originalna barvna plast v celoti preslikana. Preslikani obraz je bil sicer podoben originalu, a prvotno se je upodobljena z desno roko dotikala šopka vrtnic, za črnim ozadjem pa je bil na levi steber.

Odstranjevanje preslikave je zahtevalo veliko strokovnega znanja in veščin. Ker originalna poslikava ni bila lakirana in se je spojila

s preslikavo v skorajda eno samo plast, zato odstranjevanje s topilom ni bilo primerno. Restavrator se je zato odločil za metodo odstranjevanja s posebnim nožem vidia ob pomoči binokularnega mikroskopa z dvanajstkratno povečavo. Le težko si predstavljamo, kakšni natančnost in predanost sta bili potrebni pri tem več kot leto dni trajajočem strokovnem posegu, da je izvirno delo spet zaživelo v svoji barvni in kompozicijski celovitosti.

Vsebinska analiza umetniškega dela kaže dopasno portretno podobo mladega dekleta v tričetrtinskem zasuku. Njen obraz, na katerega je slikar položil nežno rdečico, je okrogel, glavo drži rahlo nagnjeno, modre oči so uprte v gledalca. Temne lase ima gladko počesane in na vrhu spete ter okrašene z biseri, na vratu se par kodrov lepo prilega konturi. Dekle je oblečeno v belo obleko, ki je visoko prepasana in pada ohlapno. S komolcem leve roke se naslanja na mizico, okoli podlahti ima ovito rdečo draperijo, s prstom igrivo ovija pramen las. Z desno roko se dotika šopka vrtnic na mizici. Ozadje določata steber in desni odprt pogled v krajino. Delo ni signirano, vendar slogovni znaki prepričljivo pričajo o meščanski portretni maniri.

Vsebinska analiza umetniškega dela kaže dopasno portretno podobo mladega dekleta v tričetrtinskem zasuku. Njen obraz, na katerega je slikar položil nežno rdečico, je okrogel, glavo drži rahlo nagnjeno, modre oči so uprte v gledalca. Temne lase ima gladko počesane in na vrhu spete ter okrašene z biseri, na vratu se par kodrov lepo prilega konturi. Dekle je oblečeno v belo obleko, ki je visoko prepasana in pada ohlapno. S komolcem leve roke se naslanja na mizico, okoli podlahti ima ovito rdečo draperijo, s prstom igrivo ovija pramen las. Z desno roko se dotika šopka vrtnic na mizici. Ozadje določata steber in desni odprt pogled v krajino. Delo ni signirano, vendar slogovni znaki prepričljivo pričajo o meščanski portretni maniri.

Vsekakor gre za Langusa

Povše je že med postopkom restavracije ocenil, da bi delo lahko naslikal Matevž Langus. Njegovim domnevam je nato v korespondenci potrdil tudi velik poznavalec in raziskovalec Langusovega življenja in opusa akademik Emilijan Cevc. Da velja sliko pripisati Langusu, se je na javni predstavitvi portreta strinjala tudi višja kustodinja Narodne galerije Kristina Preininger. Svojo pritrditev je utemeljila

Dejstvo je, da je bil Langus zelo plodovit slikar, in kdor veliko ustvarja, se zagotovo ponavlja v svojih motivih in oblikovnih načinih.

na slogovnih sorodnostih portreta z drugimi danes znanimi in dokazano Langusu pripisanimi portreti. Izpostavimo lahko značilne obrazne poteze, ustaljene bider-

majerske dodatke (vrtnice) in krajinsko kulisso, ki je pri mojstru po navadi posnetek realne vedute in pogosto v tesni vsebinski povezavi z upodobljencem. Dejstvo je, da je bil Langus zelo plodovit slikar, in kdor veliko ustvarja, se zagotovo ponavlja v svojih motivih in oblikovnih načinih. Posledično se tako pojavijo skupine vsebinsko sorodnih del, ki so nastala v nekem časovnem obdobju in so si v izvedbi, kompoziciji in koloritu tako blizu, da lahko upravičeno sklepamo, da so delo istega avtorja.

Mnenja o imenu portretiranke deljena

Če si je umetnostnozgodovinska stroka s pripisovanjem avtorstva Langusu enotna, so mnenja o tem, kdo bi lahko bila portretiranka, različna. Preiningerjeva je v mnenju ali gre za Primičovo Julijo, zadržana. Pojasnila je le, da jo fiziognomija dekletovega obraza vodi v drugo smer, o kateri pa je za enkrat še prezgodaj govoriti.

Bolj zgovoren je bil Povše. Prepričan je, da je odkril mladostniški portret Primičeve Julije, ki ga v sonetih z akrostihom Langusu opeva Prešeren. Naročila naj bi ga Julijana Primic v strahu pred hčerino smrtjo, saj je dve leti prej že izgubila sina. Ima tudi pojasnilo, zakaj naj bi bila izvirna podoba preslikana. Preslikavo naj bi kmalu po nastanku naročil Julijin takrat še bodoči mož Jožef von Scheuchenstuel, kot razlog pa navaja ljubosumje in sramoto, ki jo je utrpel zaradi onečaščenja dobrega imena, saj je v tistem času tudi zaradi Sonetnega venca vsa Ljubljana vedela za pesnikovo ljubezen do

mlade Julije. S tem ko jo je dal preslikat v skesano in objokano grešnico, pa je njen portret simbolično razvrednotil. Na tem mestu je treba poudariti, da gre zgolj za restavratorjeve domneve in ugibanja, za katere za enkrat nimamo nobenega dokazljivega vira.

Slike se je lotil tudi sodni izvedenec

V Dolenjskem muzeju smo želeli do odgovorov na vprašanja, ali gre res za Langusovo delo in kdo bi lahko bila portretiranka, priti tudi s pomočjo primerjalne metode s področja kriminalistike. Sodni izvedenec kriminalistično-tehnične stroke Gregor Kovač je z računalniško metodo za primerjanje biometričnih značilnosti, natančneje z analizo morfoloških karakteristik obraza, primerjal tradicionalno znana portreta Primičeve Julije s portretom neznane mladenke. Rezultati analize so pokazali, da se obraza mlade Julije in neznane mladenke ujemata v 88 »značilkah«, obraza Primičeve Julije, ki jo hranijo v Mestnem muzeju, in neznanega dekleta pa v visokih 97 značilkah, pri čemer števila ujemanja značilke ne smemo enačiti z odstotki. Izkazanih rezultatov tako ne moremo jemati kot neizpodbitno dejstvo o istovetnosti upodobljenih oseb, lahko pa jih interpretiramo kot še dodatno potrditev stilnih karakteristi, oziroma značilnega rokopisa umetnika, kar pomeni, da lahko še z večjo gotovostjo trdimo, da je vse tri portrete naslikala ista roka.

Restavratorski poseg nam je torej razkril primarno portretno podobo, a s tem tudi odprl številna vprašanja in težave. O sliki ne vemo skoraj ničesar, zaradi pomanjkanja dokumentacije in neraziskanih virov pa, kar se tiče identitete upodobljenke, težko z gotovostjo govorimo o kakršnih koli dejstvih. Eden od temeljev pristopa k preučevanju dela bo v prihodnosti zagotovo

iskanje izvora in s tem pridobitev dokumentov, ki bi izkazovali, do kam lahko umetnini sledimo. Vendar včasih tudi v različnih popisih in dokumentih ni dovolj objektivnih podatkov za nedvoumno identifikacijo. S sistematičnim in predvsem celovitim pristopom bomo v prihodnje morda dobili odgovor tudi na to, kdo in zakaj je portret mlade meščanke preslikal ter po čigavem naročilu.

Prvotni portret sv. Marije Magdalene

O sliki ne vemo skoraj ničesar, zaradi pomanjkanja dokumentacije in neraziskanih virov pa, kar se tiče identitete upodobljenke, težko z gotovostjo govorimo o kakršnih koli dejstvih.

ZAPISI IZ MOČVIRJA (P)O PREDSTAVI

Stebri in kozarci: vsi smo mirani jarci!

Andreja Kopač • Fotografije: Borut Peterlin

Predstava Novo mesto Readymade v produkciji Anton Podbevšek Teatra in koprodukciji Gledališča Glej je nastala kot avtorski projekt po motivih romana Novo mesto Mirana Jarca. Premiera je bila 7. maja leta 2014.

Naša skupna odrivna deska je bil roman Mirana Jarca Novo mesto, nad katerim sem bila morda resnično navdušena verjetno samo jaz.

Mare Bulc (kot Anton Puc): »Glej, Miran, nocoj je nebo brez zvezd. Kolikokrat opazujem tako črno nebo. Kaj biva za to črno steno? Spet prav taka stena. Pa za njo? Stena. In na koncu vseh teh zaslonov, čisto v ozadju? Na koncu vseh koncev? Ali je nič? Vesoljni nič? Kaj je to nič?«

Kdo je bil v tem primeru tisti, ki je bil že »od prej« narejen? Režiser Mare Bulc je za predstavo namerno izbral tiste, ki smo »gor rasli« bodisi v Novem mestu (Jana Menger – plesalka, Andreja Kopač – dramaturginja, Miha Blažič N'Toko in Jaka Berger – glasbenika), bodisi malo dlje (igralec Grega Zorc – Grosuplje, scenograf Damir Leventić – Vrhnika).

Naša skupna odrivna deska je bil roman Mirana Jarca Novo mesto, nad katerim sem bila morda resnično navdušena verjetno samo jaz. Kaj pa vem, zakaj, vsi ti nostalgичni opisi sprehodov po starem mestnem jedru in niz samoizpraševalnih utrinkov so me navdajali z neko čudno nostalgijo po gimnazijskih časih, ko je bilo v mestu vse tako živo, medtem ko so šli kolegom ravno zaradi poezirane pasivizacije večinoma na živce.

V predstavi smo slika. Preslikava novomeške pomladi. Sedimo na stolih, s kozarci v roki, se pogovarjamo, malo premikamo in premeščamo, vendar ne preveč. Iz slike vstopamo in izstopamo. Vsak od nas je hkrati on in nekdo drug – lik iz romana, v katerem resnični liki iz obdobja novomeške pomladi dejansko nastopajo pod psevdonimi: Danijel Bohorič kot Miran Jarc, Andrej Vrezec kot Anton Podbevšek in drugi.

Na drugi strani naše interne napitnice: »Stebri in kozarci, vsi smo mirani jarci!«, kremenito stoji novomeška realnost. Plesalka, režiser, scenograf, dramaturginja, igralec, glasbenik. Vsak od nas realnost slavne pomladi, ki se je dejansko zgodila jeseni 1920, vidi drugače. Na ekranu, ki med predstavo visi nad nami, se v črno-beli izvedbi odvija neka tekma Košarkarskega kluba Krka ...

Duh gospe Dular se vse od takrat pa do danes širi od nekdanje Lunce proti Glavnemu trgu.

Vzeto iz teksta proti koncu predstave:

Grega Zorc: »Na ekranu bi moral biti ves čas potujoči napis: »No signal.«

Mare Bulc: »Na ekranu bi moral biti od začetka do konca predstave samo napis: Prva umetniška predstava.«

Miha Blažič: »Na ekranu bi moral biti logotip našega sponzorja.«

Jana Menger: »Na ekranu bi moral biti jez reke Krke in truplo človeka z zabuhlo glavo.«

Jaka Berger: »Na ekranu bi moral biti govor novomeškega župana Gregorja Macedonija ob 650-letnici Novega mesta, ki je govoril tako, kot da je pomembno samo, kdo je bil tvoj dedek in kaj bodo tvoji otroci. Mi tukaj in zdaj pa nismo pomembni.«

Andreja Kopač: »Na ekranu bi morala biti zadnja tekma, ko je Krka prišla v prvo ligo. To je bila resnično novomeška pomlad.«

Uvrstitev Košarkarskega kluba Krka v prvo ligo se je zgodila leta 1997, ko so košarkarji uspeli pridobiti tudi generalnega sponzorja – Krko, tovarno zdravil. Ekipo so pod vodstvom trenerjev Slavka Seničarja in Slavka Kovačeviča sestavljali Bordelius, Samar, Stipaničev, S. Petrov, M. Petrov, Smodiš, Bajc, Vučković, Lučev, Novina, Rusič, Jazbec in Oštir. Z nami je drugače, mi smo »umetniki«. Vendar tudi mi »igramo«. Se igramo. Ali morda – smo se igrali? Je preteklost ta,

ki nenehno lovi nas – ali smo mi tisti, ki lovimo preteklost? Za stebri in kozarci se skrivajo obrazi ljudi, prebivalcev Novega mesta, ki vsak na svojem koncu nekaj počnejo. Se rekreirajo, obirajo, obrezujejo. Ne govorijo in sedijo, ampak delajo.

V Jarčevem romanu na mestu, ko se roman prevesi v drugo polovico, nastopi scena klicanja duhov, ki jo lahko lociramo nekam na Pugljevo ulico. V »seansi« je sodelovala tudi gospa Dular. Duh gospe Dular se vse od takrat pa do danes širi od nekdanje Lunce proti Glavnemu trgu in glasbeni šoli, se nato čez Novi trg vije proti Loki, se dvigne čez most proti pisanemu kompleksu Tuš in zanimivo razbiti avtobusni postaji Novo mesto. Že naslednjo pomlad jo bodo zrušili in tam postavili spomenik novomeški pomladi. Končno! Bolj bi sicer potrebovali spodoben bazen, ampak saj je še čas. Do takrat bomo Novemu mestu mi, novodobni migranti, mahali z vseh koncev sveta z mislijo na koncu jezika: »Vsi skupaj pišemo še eno ... uspešno ... novomeško ... zgodbo!

Po desetletjih še vedno sveže in sodobno

Igor Vidmar

Upokojeni novinar Jože Simčič se je tako kot ne ravno redki njegovi upokojenski kolegi letos odločil izdati zbirko kratkih zgodb. A pri njem gre za vsaj eno bistveno razliko – njegov knjižni prvenec, zbirka kratkih zgodb *Fatamorgazičnosti*, ni upokojenska proza. Gre za zgodbe, pisane z vidika mladega človeka, človeka, ki še nima izkušenj, kakršne ima lahko človek, ki je dal nekaj skozi in preživel že večino tistega, kar je imel preživeti. Avtor na svet ne gleda z očmi modreca, saj tega tudi ne more. Gre namreč za zbirko del, ki jih je Jože Simčič ustvaril v mladih in zgodnjih srednjih letih ter jih v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja objavljaval v *Anteni*, *Mladih poteh* in *Dolenjskih razgledih*, nekdanji literarni prilogi *Dolenjskega lista*, zdaj pa jih je zbral in izdal v knjižni obliki.

Začetki njegovega literarnega ustvarjanja sodijo v dijaška in študentska leta, ko je poleg pisanja za šolska glasila tudi igral v ljubiteljskem gledališču in sredi šestdesetih let snemal amaterske filme. Po študiju primerjalne književnosti na ljubljanski filozofski fakulteti se je Jože Simčič najprej zaposlil v Industriji motornih vozil, kjer je urejal tovarniški časopis *Kurir*, pozneje pa pri *Dolenjskem listu*. Po osamosvojitvi je začel izdajati svoj časopis z gospodarskimi temami *Profit*.

Svoje spise označuje za majhne potopise po svoji duši. Čeprav se v uvodu zbirke *Fatamorgazičnosti* v maniri večno dvomečega starega novinarskega mačka sprašuje, ali je to sploh literatura, je njegov dvom povsem odveč. Njegove zgodbe so literatura, njegov slog pa je bil kljub mladim letom, v katerih je ustvarjal objavljeno v svoji prvi in, upajmo, ne zadnji knjigi, svojstven, oseben in močno prepoznaven, v sedemdesetih letih najbrž še nekoliko predčasen, danes pa povsem sodoben.

V Simčičevih zgodbah boste težko našli nekaj, kar ima rep in glavo oziroma precej bolje rečeno po šolsko – uvod, zaplet, jedro, razplet in zaključek. Gre za niz impresij duhovno občutljivega človeka, ki vidi in čuti marsikaj, kar običajni človek morda niti ne zazna, za s čustvi nabite fragmente zgodb ljudi, odnosov, prividov, sanj in tudi erotike, tiste naravne, ki jo je vsak mlad človek čutil, sanjaril o njej in jo včasih z vso strastjo obredno in včasih zgolj kar tako mimogrede doživel, a se je današnji pisci marsikdaj preveč izogibajo.

Da gre v njegovih zgodbah za neki drug čas od tega, ki ga živimo, bralec začuti bolj kot ne zgolj ob cigareti v nabito polni kavarni, ki je danes brez kadilcev precej prazna, pa po cenenem konjaku brez okusa, ki ga ob kavici danes nihče ne pije več. Ko že misliš, da je neka zgodba, v kateri avtor današnji čas primerja s prejšnjim, ko so komunistični oblastniki ravnali tako in tako, vseeno napisana danes, na koncu ugotoviš, da ni. Njegove zgodbe so brezčasne, saj jih nepodučen bralec ne bi mogel časovno natančneje umestiti, le da opisujejo čas pred prepovedjo kajenja v lokalih in da tedaj ljudje verjetno še niso imeli pri sebi mobilnih telefonov, je jasno, obenem pa le Novomeščan lahko po arkadah prepozna kraj, v katerem se gibljejo Simčičevi junaki.

Jože Simčič

POLJUB

Stal je na vrhu klanca. Nepremično je zrl v točko, kjer cesta zavije v levo in se na drugem koncu klanca skrije očem. Čakal je. Izza ovinka se je tedaj izvila postava, prečkala cesto in malo potekla. Gledal je njene vihrave lase. Vzpenjala se je v strmino proti njemu. Vzdrgetal je, ko je pomislil nanjo. Prišla je do njega, malce razkrečenih nog obstala pred njim in zadihano vprašala: Greva? Bežno jo je ošinil s pogledom in se hipoma zazrl vstran, v prašno obcestno zelenje, nato v tla. Pogled se mu je ustavil na njenih stopalih, zdrsel po nogah navzgor čez naročje in telo, se za hip ustavil na mlečni polti njenega obraza in se usidral v njenih očeh. Greva! je rekel in se obrnil.

Vzravnan je stopala poleg njega, njeno telo je sporočalo: Poglejte, fanta imam. Prijel je njeno drobno rok in jo blago stisnil. Potrdil je njen dekliski ponos. Plašno se mu je zahvalila z bežnim smehljajem. Vodil jo je skozi starožitno mesto, ne da bi gledal okoli sebe in ne da bi kaj rekel.

Počakaj! je dejal, ko sta bila na trgu. Po cigarete stopim! Izpustil je njeno roko, hitro stopil čez cesto, izginil za temnimi rjavimi vrati in se ustavil pred pisanim pultom, ki se je svetlikal iz temačne notranjosti lokala. Videla je, kako se je prodajalka obrnila k njemu, kako je odstopila, podala škatlico, kako je potem mrzlično hitro pred njo položil denar in odhitel ven. Tam pred vrati se ji je nasmehnil čez cesto.

Vodil jo je mimo starodavnih hiš, slonečih na arkadnih stebrih, pod katerimi so trgovine z izložbami, skozi vonjave po sadju, moki, prekajenem mesu, uležanem usnju, mimo gostiln, ki so zaudarjale po vinski kislini in postanem znoju. Hodila sta po sivem popljuvanem tlaku pločnikov, po zlizanem, mastno svetlem kockastem cestišču in po peščeni poti drevoreda, nastlani z odpadlim listjem zadnje jeseni.

Molk jo je napolnil z zadrego. Pogosteje je pogledovala zdaj vstran, zdaj njega. Kam me pelješ? je izdahnila, ko sta že prešla reko in se znašla globoko med drevjem, daleč od sprehajalnih poti. Na sprehod, ji je odvrnil kratko. Tedaj sta lezla v strmino, obraslo z redkim bukovim drevjem. Zakaj ves čas samo molčiš? ga je vprašala kljubovalno. Ne znam govoriti o ne vem kakšnih rečeh. Samo nekaj malega vem o slikarstvu. In to je vse, ji je odvrnil. Pa govori o slikarstvu, ga je spodbujala. Ne bom, ne bi razumela. Kdaj drugič.

Spuščala sta se po listnati strmini. Potem sta prišla na sprehajalno pot in po njej proti šumu reke, ki dere spodaj čez jez. Nad jezom je klopca, je rekel. Bila je tiho.

Usedla sta se na klop in se zazrla proti staremu delu mesta. Mračilo se je že in v mestu so se prižigala rumena okna, vzbujajoča nedoločljivo hrepenenje. Iz žepa na suknjiču je potegnil zavojček, vzel ven cigareto, jo zbrano povaljal med prsti in si jo skrbno namestil med ustnice. Počasi je izvlekel še vžigalice. Prasnil je ogenj in si prižgal cigareto. Z užitkom je vase potegnil prvi dim. Naslonil se je malce postrani in opazoval njen zamišljen profil. S komolci na stegnih in z glavo v dlaneh je strmela proti mestu. Mrak se je umikal mladi temi. Sapa je pojenjavala. Čas, ko se prebudi predvečerno zatišje in se misli ter dejanja zgostijo v čudno odrevenelost; dremež čutov.

Bilo je, kakor da ga je nekaj potrló. Silovito je zagnal čik ob tla in ga s peto temeljito pohodil. Tedaj se je obrnila k njemu. Pogledala ga je pobalinsko brezskrbno in izzivalno. Nekako pričakujoče. Pojdiva! je rekel in vstal. Gledal je, kako začudena vstaja. Razmaknil je stopala in se tako ustopil pred njo. Pridi bliže, ji je zaukazal; mlada košuta je za korak pristopila. Počasi je iztegnil roke, z dlanmi zajel njeno glavo in jo z nežno silo potegnil k sebi. Prikoval se je s pogledom v njene široko odprte oči, ki so sijale iz mlečne teme. V dlaneh je začutil divje butanje krvi pod nežno kožo njenega vratu. Vsa je gorela v strahu pričakovanja. Bližal se je njenemu obrazu. V nosnice mu je planil vonj po mlečnem. Nenadoma jo je šavsnil z zobmi za ustnico. Tedaj je v rokah začutil silovit odpor; skoraj se mu je iztrgala. Njene oči so razprte žarele iz teme. Besno je pihala in trmasto vlekla glavo nazaj. Zbral je vso svojo moč v rokah in jo trdno držal. Prste je zaril v njene lase na tilniku. Močno j zategnil šop las, tako da je za hip odprla usta. Spusti me! je rekla besno. Ne! Počasi je obrnil njeno glavo nazaj in se bližal ustom. Tedaj je zategnil njene lase še močneje in v hipu, ko je malo zazevala, se je z vso čvrstino jezika zaril v njeno izsušeno ustno duplino. Z vlažnim jezikom je pritiskal na njenega, na stene ust in jo gladil z njim po nebu. Prijem leve roke je popustil in jo začel božati po opojno čvrstem gladkem vročem vratu. Iznenada se je vsa privila k njemu. Silovito ga je objela; usta so ji oblili sokovi čutnosti in obilno oblili njegov jezik z vlažno toploto. Čuteč to, jo je rahlo odrinil. Spogledala sta se. Potem je zaprla oči. Zajel jo je v poln objem in drsel z ustnicami po njenem mladem vratu. Ti moja mala, moja mala samica! Ji je šepetal na uho. Tvoja sem, tvoja, je dihala v njegov razgreti obraz.

Odšla sta vzdolž reke, proti mestu. Tesno objeta.

Ko verzi prerastejo v prozo

Eva Vrbnjak

Franci Novak (1969) je pesnik in pisatelj, ki že dlje časa v literarnih revijah in zbornikih objavlja poezijo, kratke zgodbe in krajša lirično-prozna besedila. Po izobrazbi likovni ustvarjalec iz Dobropolja je leta 2011 pri Mladinski knjigi objavil prvenec, pesniško zbirko *Otroštvo neba*, ki je bila nominirana za Veronikino nagrado. Kritiki takrat niso skrivali navdušenja nad Novakovimi verzi in so njegovo poezijo opisali kot tisto, ki s potrpežljivo pozornostjo dopušča, da bivajoče stopa skozi njeno telo, in zaključili, da so tako enotni pesniški prvenci brez kričavosti dragoceni. Pesnik je v *Otroštvu neba* pogosto opazoval naravo in njeno gibanje oziroma mirovanje upodobil v prečiščenih podobah, ki so prehajale v fragmente otroških spominov.

To bližino zemlji/naravi je Franci Novak prenesel tudi v obliko kratke proze, natančneje v zbirko štirinajstih kratkih zgodb *Podnebne spremembe* (2014), ki jo je avgusta letos predstavil tudi na literarnem večeru v Novem mestu. Te zgodbe so po eni strani odlomki neizrečenega, toda bolj ko se poglobljamo vanje, izraziteje drobci teh zapisov učinkujejo kot čvrsta celota.

Tokrat objavljamo pesmi, ki jih je Novak napisal za novo, nastajajočo pesniško zbirko, naslovljeno *Vračanje pogleda*.

Franci Novak

REKA

V hiši spi otrok, eno roko ima dvignjeno, njegovi prsti
so razprti, premikajo se, kot da hočejo nekaj prijeti

in spustiti obenem, obraz z odprtimi usti je obrnjen
navzgor. Skozi okno je videti obilje snega,

ki je zapadel prejšnjega dne, in mačje stopinje,
ki vijugajo sem ter tja po snežnih sipinah.

Potem je že poletje in tu je velika reka. Otrok gleda
nešteta majhna bitja, ki plavajo in poplesujejo v nizki vodi

okoli njegovih nog, na rokah ima velike rdeče rokavčke,
pripravlja se, da bo zabredel globlje. V bližini je jez,

silhete človeških teles postavajo in posedajo na vročem
betonu, še dlje, na temnozelenih globinah, plovejo čolni

in nekateri ljudje plavajo v senci pod visokimi drevesi,
da je slišati le njihove glasove nad zarezami pen.

Čez jez gre močan, deroč tok, in ko se mu otrok približa,
vidi, kako nosi s sabo številna majhna bitja med spolzke

mahove in velike kamne, kako se razblinja v penah
nad prodom v manjše, še manjše, še manjše valove;

in ko se radovedno približa velikemu, toplemu toku,
ga ta potegne s sabo naprej, s prsti se oprime roba

Bo veraj potrasisajo v priso

Eva Vidušek

velike skale in izusti neki glas, mogoče besedo, mogoče
krik, ki ga ni slišati v hrumenju vode, a tega se pozneje

ne bo spomnil. Nič mu ni hudega, odrasli ga odnesejo
nazaj v osončene, mirne plitvine. Popoldne je, bleski

na vodi se raztezajo počasi kot olje, kot podobe v sanjah.
Na nasprotnem bregu se mrzel potoček izliva v reko,

tam brodi nekdo, ki ga deček pozna, ki ga vidi vsak dan,
a je od daleč videti kot tujec, slok in svetel med visokimi,

temnimi drevesi. Otrok mu pomaha nazaj, nato se skloni
v plitvini, da bi našel tiste posebno lepe kamne, in vodni tok

mu premika prste, kot da niso del njegovega telesa.
Neki deček za njim vrže ploščat kamen v vodo

in kamen odskakuje od gladine; vodni krogi rastejo
eden za drugim kot mačje stopinje v snegu.

JEZ IN POMOL

Tu se konča vsako raziskovanje; motna gladina, polna listja
in pen, se počasi vrtinči ob nagradenih kamnih jezu,

ki so kot spolzki nagrobniki postavljeni eden na drugega.
Pod rešerkami se kot v zaprtih ustih preliva prihajajoča voda.

Tu je tok zaustavljen in nekateri, ki razmišljajo in pišejo,
tu tožijo o minevanju, o izgubi, o rečeh, ki ne dišijo več

po reki. In res, vodni plesalec poplesuje na gladini, ki izginja
med rešerkami jezu, bori se za življenje, dokler ga ne začne

močnejše vleči med ozke reže, kamor se steka vsa voda.
Poskuša odskočiti, odskakuje z enega vala na drugega,

a mu ne uspe; nanese mokro listje zapira vsak izhod
in goli beton – visoka siva pregrada – je čisto blizu.

(Spomnim se, neki otrok mi je nekoč rekel:
enkrat boš umrl med spanjem, v svoji nočni mori,

potem ko sem mu povedal, da sem se kot otrok vedno
zbudil prej, preden sem umrl v sanjah.)

Vodnega plesalca ni več, izginil je v lesku valov na drugi
strani jezu, le odprto okno zapuščenega mlina gleda ven

v bujno zelenje; za prašnim, nalomljenim steklom je videti
svetlejšo sled stropa, omare in ugasnjene svetilke, zunaj

so ostanki oknic, spomin na gib roke, ki nekaj zapira.
Stojiš nad zvitimi rešerkami, nad komaj vidnim vzgibom

zadržane temne vode, in gledaš tok reke; mogoče si prav tu,
kjer se reka zaustavi ob betonski pregradi, kjer se obrača

in vrtinči sama vase, polna nagnitega listja, najbliže vodi,
ker si blizu njeni zaustavitvi – kot bi za hip pritisnil na žilo

ali zaustavil dih. A le od tu lahko vidiš tudi droben razmajan pomol
više ob reki, skrit za gostim obrežnim rastjem, pomol,

ki ga z bližnje ceste ni moč videti, kako se izteza ven v drobne
bleske, v odprto, počasi polzečo vodo. Tu si lahko predstavljaš

možnost odriva, možnost skoka, kot da je vedno tu ta
zvrtničeni, plešoč gib telesa v zraku, ustavljen v hipu

nad gladino kot šiv čez vse čase. Zato se ponoči moja in tvoja
roka, ko spiva in sanjava, radovedno dotikata vodnega toka,

ki teče mimo, in se včasih potopita globoko, da pljusne
skozi odprto okno ta bistra voda v moj, v tvoj obraz.

VRAČANJE POGLEDA

– Sanjal sem, da gledam v zvezdnato
nebo, potem mi je glava kar padla

nazaj, in padal sem in padal, čeprav
so bila pod mano trdna tla,

mi je povedal šestletni deček.

Po šoli greva na izlet s kolesi,

ustaviva se na blatni kolovozni poti
sredi polja, sestopiva, rahel veter vleče

čez nizke zimske trave, januar se
končuje, gledam ga, kako gleda

iz središča polja proti hribom;
obrne se naokoli, kot bi hotel s pogledom

zaobjeti ves prostor okoli sebe,
in njegove oči se zasvetijo,

ko mu ves širni prostor, vsa ravnina
za hip vrne pogled.

Od poezije do sanj in spopada z moralo

Eva Vrbnjak

Aleš Jelenko (1986) je pesnik in kreativni fotograf iz Slovenskih Konjic, po izobrazbi magister menedžmenta. Je idejni vodja literarnega festivala Spirala in urednik istoimenske revije, finalist Festivala mlade literature Urška (2015 in 2016) in polfinalist Pesniškega turnirja, prejemnik bronaste čipke za poezijo v Žireh ter zmagovalec mednarodnega natečaja Duško Trifunović v Novem Sadu v Srbiji.

Do zdaj je objavil tri knjige, in sicer pesniški zbirki *Od poezije do sanj* in *Ko duša vidi* (samozaložba, 2006 in 2014), ter strokovno delo *Spopad z moralo – Razmišljanja o pomenu moralnih vrednot* (Ekslibris, 2010). Njegove pesmi so natisnjene v številnih revijah (*Sodobnost*, *Poetikon*, *Apokalipsa*, *Mentor* ...), mednarodnih zbornikih (*Rukopisi*, *More na dlanu*) in na spletnih literarnih portalih.

Aleš Jelenko

PUZZLE

Vsak dan me je več
moje telo so majhni koščki

trdi

a upogljivi

vsakič ko najdem novega
ga potisnem v primerno

špranjo

rastem počasi
rastem šest dni
nato vstanem
kot Eddie
iz groba

obrnem se na trebuh
in si polepim hrbtenico
da bom dovolj stabilen
da se koščki ne bodo

razleteli

volk sem
plenilec
lovim po vseh štirih
in se baham na dveh
alfa samec
oko na piramidi
brez podstavka

zgolj oko

Od poezije do sanj in spopada z moralo

Knj. V. 1994

Douglas Adams je (bil) sestavljen

Umberto Eco je sestavljen

Julian Barnes je sestavljen

Hans Magnus Enzensberger je sestavljen

John Ashbery je sestavljen

Aleš Jelenko je sestavljen

resnično je sestavljen

ime na ozadju okvirja

ne pomaga kaj dosti

ko slika pobledi

se ravnodušno razstavi

in zloži v škatlo

DOBER TEK

Polnokrvna slovenska teleščka

Eva Vrhajek

krilata ptica je buhnila vame
me izžela
spremenila
izsesala rdeča krvna teleščka
in v žilo vlila absint

pa sem slekel kožo
zažgano od besed
raztrgano od pogledov

zdaj stojim na ogled
posmeh
vsak si lahko odščipne
košček mojih organov
na voljo so
jetra
pljuča
dvanajsternik
želodec
pa možgani
izbira je velika
za veliko strank
kakor je pač komu ljubše

in na koncu
ostane samo okostje
mrzlo
trdo
neupogljivo
o-k-o-s-t-j-e

LESENO OŽILJE

Krhkost trenutka
se nemo odbija od
trdne strukture
z lesenimi lovkami
ki kažejo na
 steklenice
 razbite steklenice
 in ... pločevinke
kjer se valijo
znane podobe preteklosti
in megleni odsevi
(ne)resničnih dejanj

Če posadim zadnjico
na izdolben prestol
je minljivost
le še v zeleno obarvan
bežen spomin
ki ga lahko utrgam
z levo roko
in zdrobim

Še sonce
bo svetilo ponoči
če se bodo nocoj
korenine zarile
močno v srce
in ga izruvale
da bom
 večen

Polnokrvna slovenska kriminalka

Eva Vrbnjak

Tadej Golob (1967) je eden najbolj samosvojih slovenskih pisateljev s tematsko izredno raznovrstnim naborom del. Svojo prvo knjigo je izdal pred šestnajstimi leti, jo naslovil Z Everesta in v njej popisal smučanje Dava Karničarja z najvišje gore sveta, na vrh katere se je kot odlični alpinist povzpel tudi on. Nadaljeval je z biografijami športnikov Petra Vilfana in Gorana Dragića ter glasbenika Zorana Predina, potem pa »presedlal na čisto leposlovje« in z romanesknim prvencem Svinjske nogice (2009) pometel s konkurenco za nagrado kresnik. V njem je izpostavil kvaziumetnika in človeka z dna družbene lestvice Janija Bevka, v čigar življenje se lahko kot bralci (kljub njegovi zmedenosti) popolnoma vživimo, za kar poskrbi Golobov neposreden, prvoosebni pripovedovalec s svojim sočnim jezikom in odmerjenim ritmom.

Sledila sta dva zelo uspešna in priljubljena mladinska romana Zlati zob in Kam je izginila Brina? ter roman za odrasle Ali boma ye!, ki je bil predlani nominiran za najboljši roman leta in v katerem opiše zgodbo amaterskega boksarja pred zadnjim dvobojem kariere.

Nedavno pa je pri založbi Goga izšlo Golobovo najnovejše delo, kriminalni roman z naslovom Jezero, katerega protagonist je Taras Birska, višji kriminalistični inšpektor Policijske uprave Ljubljana, ki se na novoletni večer vrača s smučanja na Voglu. Ko se skozi snežni metež prebija proti domu, naleti na dekle, ki je v reki našlo neprepoznavno truplo mlade ženske. Kdo je žrtev? Kdo morilec? Je zločin zakrivil osamljeni norec ali je neznanka morala s poti zaradi zarote?

Tadej Golob

JEZERO*Uvod*

Snežiti je začelo okrog poldneva, in ko se je Džoui, nemogoč mešanček med dobermanom in šnavcerko, pogнал po klančku navzdol, je iz snega štrlela samo njegova črna glava z napol povešenimi dobermanskimi ušesi, ki je, vsakič ko je zarila v celec, presenečeno in otožno pogledala gospodarico na robu ceste, potem pa nadaljevala z iskanjem rumene teniške žogice. Ime je dobil po Joeyju iz Prijateljev, najljubšem liku mlajše ženske, ki je stala ob robu ceste in se smejala neboljjenemu psu. Ko se je nadaljevanka začela vrteti na televizijah, je bila Alina – tako ji je bilo ime – sicer še v vrtcu, pridružila se ji je šele v njenih zadnjih sezonah, a si je pozneje ogledala vse in tudi zdaj, deset let pozneje, kdaj pa kdaj kakšen del. Ko jo je zgrabila otožnost, nostalgija. Pri petindvajsetih, je ob tem pomislila. Kako šele bo?

In ob tem pravzaprav ni znala pojasniti, zakaj ji je bila ta limonada tako zelo pri srcu. Obstajajo reči, ki so nam v določenem življenjskem obdobju všeč, pa potem, ko spet naletimo nanje, presenečeno ugotovimo, da ne vemo, kaj je bilo tisto nekaj na njih, na knjigah, na filmih, na TV-nadaljevankeh, recimo, ampak s Prijatelji pri njej ni bilo tako. So bili osladni? Ja, bili so. Je bila Phoebe lik, ki v resničnem življenju ne bi preživel treh dni? Ja ... Čeprav, se je nasmehnila, pozna eno takšno. In Joey ... Joey Tribbiani.

»How you doin?«

Še zdaj se ji zdi ljubko smešno, pa čeprav je medtem na filofaksu doštudirala antropologijo pri Naberniku in tega svoji družbi, če je bila ta trezna, pravzaprav ne bi smela priznati. In če že je, je obvezno dodala, da so Prijatelji pač njen guilty pleasure. Vsaj ne poslušaj Bona Jovija.

Džoui je rinil v sneg, ki se ga je v petih urah nabralo za skoraj trideset centimetrov. S svojimi šnavcerskimi nogami je mečkal belo in mrzlo pod seboj, in ko je prirnil do žoge in jo zgrabil z zobmi, se ni obrnil in po lastni gazi vrnil do gospodarice, pač pa je v ostrem kotu zavil in kot majhen snežni plug vrtal na novo.

Tudi to je bilo ljubko smešno. Kratkonomi doberman z rumeno teniško žogo v gobčku.

Prijela je žogo in po kratkem cufanju jo je izpustil. Zamahnila je z roko, a žoge ni izpustila, pač pa jo je skrila za hrbet. Pes se je odgnal, spet v novo gaz, stekel nekaj korakov, skokov, dokler ga ni ustavil sneg, potem pa je zmedeno pogledal najprej naprej, nato pa gospodarico.

»Ah, ti bučman,« je rekla, se obrnila rahlo levo, in kolikor je mogla, vrgla žogo s svojega nasipa vzdolž reke in jo, tako kot vsakič na njenem rednem sprehodu – če lahko vsakič rečemo že tretjemu obisku od prihoda v Bohinj –, vrgla čez belo čistino, da je izginila med vejami grmovja. To se je zdelo psu še bolj zanimivo, le da jo je tokrat zaskrbelo, da je ni vrgla predaleč, da ni padla v vodo.

»Džoui, Džooouiii ...«

Pes je ni poslušal, pa saj je nikoli ni. Naj je vpila, kolikor je hotela, po novem kanalu je plul do grmovja in tudi on potonil med vejami. Saj ne bo šel v vodo, če je žoga padla vanjo?

Zalajal je. Čakala je, da se bo vrnil z žogo v svojem koničastem gobčku, pa ga ni bilo. Spet je zalajal in pomislila je, da laja na žogo, ki pluje proti Bohinjski Bistrici, ampak potem bi se morale tresti veje, ko bi ji sledil med njimi, pa se niso. Mirovale so in pes je še kar naprej lajal.

»Džouiii!«

Ni se ji dalo stopiti v cel sneg. Na nogah je imela čevlje za treking, sicer iz nepremočljivega goreteksa, ampak kaj, ko so ji segali samo do gležnjev, in če se ti na nogavicah nabere sneg in potem počasi curlja v čevlje, ne pomaga noben goreteks.

»Džouiii!«

Pes se je prikazal na robu vejevja, brez žoge, in pomahala mu je, naj se ji pridruži, se potolkla po stegnih z dlanmi v volnenih rokavicah.

»Džoui, Džoui, pridi, srce mamino ...«

Pes je na kratko zabavskal pa spet izginil v goščavi.

Zavzdihnila je in se spustila z roba ceste. Sneg ji je segal skoraj do kolen. Zagazila je v eno od pasjih sledi in s strahom čakala na to, da ji skozi nogavice začne prodirati vlaga. Do apartmajev ima skoraj pol ure hoje. Cucek neumni!

Odgrnila je veje in pri tem pazila, da se ji ne bi sneg sprožil še za vrat. Od roba grmovja do reke je bilo komaj kak meter. Pes jo je zagledal, zalajal, zacvilil in mahal z repom in gledal njo, pa reko. Žoga je bila ob njem.

»Kaj ti pa je?« Pobralla je žogo.

»Pejva, Džoui ...« Dvignila je glavo in pogledala vodo, ki je ob robovih zaledenela. Iz ledu je štrlelo nekaj belega. Tako belega, da je v večernem mraku delovalo umetno, plastično, kot roka izložbene lutke.

Le kdo bi odvrigel plastično izložbeno lutko v reko? je pomislila.

1. poglavje

Ukanc, 31. december, nedelja

»A policaj ste?« je vprašala ženska kakšnih šestdesetih let s kozarcem vina v roki. Pravzaprav je rekla nekako tako: »A ... plicajste ...« Očitno je že nekaj spila. »Kako nenavadno?«

»Nenavadno?« je vprašal. »Ponavadi se jim zdi nenavadno moje ime, poklic pa niti ne.«

»Taras? Ja, no, tudi Taras je malo čudno, ampak poznam nekaj Tarasov, Tarasa Bulbo in ... še koga, ampak policaj ...«

Zasmejala se je, kot da je povedala nekaj smešnega.

»Saj ni policaj,« je rekla ženska, ki se jima je približala, in položila Tarasu roko na ramo.

»Inšpektor je.«

Tudi njej se je zatikalo, tisti r v inšpektorju se je malo potegnil, kar pomeni, da je mogoče spila več kot en kozarec kuhanega vina, je pomislil Taras. Nikoli ni prenesla alkohola.

»Čakaj, čakaj ... Se še nista srečala?«

Starejša ženska se je našobila kot kakšna najstnica in pri tem delovala kot ... kot starejša ženska, ki oponaša najstnice.

»Ne, ko mi pa moj mož pokaže samo svoje ... cilje, mojih nikoli.«

Taras se je nasmehnil in se pri tem trudil, da bi njegov nasmeh deloval neprisiljeno, ter podal roko starejši gospe.

»Taras Birsa. Če boste kdaj dobili kazeno za napačno parkiranje, me kar pokličite.«

»Taras ...«

»Ne prekinjaj ga, Alenka,« je rekla ženska in podala roko Tarasu in se pri tem še kar spakovala. »Ne sreča ženska, kot sem jaz, vsak dan tako očarljivega policista. Jaz sem pa Karin. Karin Prelc, žena tistega moža, ki blesti tam čez ...« in pomahala z roko proti drugi strani večje dnevne sobe, »ki je sodelavec vaše žene. Ampak to verjetno veste. Kak policist bi pa bili, če ne bi vedeli?«

In se je začela smejati, kot bi povedala ne vem kaj tako zelo smešnega. Taras se je potrudil in se zasmejal tudi on. Alenka očitno ni čutila te potrebe.

»In Birsa? Ne poznam nobenega Birse.«

»Valterja Birse ne poznate?«

Ženska je odkimala.

»Nogometaša? Člana reprezentance.«

»Ah, tega pa ne spremljam. To pa ni zame. Kako pa to,« se je obrnila proti Tarasovi ženi, »da se ti ne pišeš Birsu, če si pa njegova žena?«

»Ker nisva poročena, ampak se mi ne da razlagat, da nisva. Pri teh letih mu ne morem reči fant. Ampak Karin, zdaj ti ga bom malo odpeljala, če dovoliš.«

Karin se je še enkrat našobila in Taras je pomislil, da ji res ne bi bilo treba.

»Kar, kar, če ni mož, je pa njegova ... sodelavka.«

In je pred sodelavko naredila kratek premor, kot bi morala pogoltniti slino.

»Delaj se, da se pogovarjaš z menoj,« je rekla, ko ga je za roko peljala na drugo stran sobe, proti večji družbi, ki je stala ob majhnem pultu in se očitno zabavala.

»Ker?«

»Ker te bo stara vešča drugače pojedla. Lahko bi se mi zahvalil. Mimogrede, zakaj razlagaš, da si policaj?«

»Mogoče zato, ker sem?« je rekel in pri tem ni skrival ironije.

»Ti nisi zdravnik?«

»Sem pa tudi solastnica klinike. In ti si policist, ampak predvsem inšpektor, in to ni isto. Če bi bil pri teh letih policist, midva verjetno ne bi bila skupaj. Bi bil s kakšno, kaj pa vem, medicinsko sestro.«

»Uh, smo nekam visoki danes.«

»Visoki ali ne, to ne spremeni dejstev, pa če jih zanikamo do onemoglosti. Ljudje imajo ambicije v življenju. Eni več, drugi manj. Eni ostanejo policisti in ene zdravnice v ambulantni v Spodnjem Kisovcu, jaz nisem, ti nisi ...«

Taras se je nasmehnil.

»Pa čeprav z bogatim preminulim očetom,« je rekla Alenka in ga pogledala izpod čela. »Ni treba omenjat.«

»A sem?«

»Danes še ne, hvala. Pač je bil moj oče, hvala bogu, in sem, kar sem, ne pa, kar nisem. Kaj me briga, kaj bi bilo, če bi bilo ali pa če ne bi bilo.«

In se ji je pri tem »če bi bilo« zлил v nekakšen čebblo.

»Boli me klinac.«

»Opa?«

»A sem pijana?«

»Koliko si pa spila?«

»En kozarec kuhanca in zdaj to,« in je dvignila stekleni kozarec s pecljem, ki ga je držala v roki.

»Potem si pijana,« je rekel Taras, policist inšpektor Taras Birsas kot nogometaš Birsas, in jo objel okrog ramen.

»Nazdraviva na to.«

Stopil je do mizice s steklenicami z rdečim in belim vinom pa z žganjem vseh mogočih vrst ter pobral med njimi izstopajoč kozarec z oranžno tekočino.

»Na kaj pa pijemo tukaj?«

Pred njima se je pojavil belolas moški s štrnasto pričesko in očali brez stekel, rahlo neobrit, oblečen v bel puli in bele hlače. Dr. Prelec je Tarasa vedno spominjal na Richarda Bransona. Tudi zobe je imel enako bele.

»Se lahko pridružim?«

V roki je držal svoj kozarec z vinom, belim. Je izbral belega, ker je šlo k puloverju? je pomislil Taras.

»No, na kaj?«

»Noseča je,« je rekel Taras.

»Taras! Seveda nisem,« je rekla Alenka. »Zajebava.«

»Nazdravljava življenjski sreči, da sodiva med en odstotek naloudanega prebivalstva na svetu,« je rekel Taras in dvignil kozarec.

»To pa. To pa je nekaj, da se pije,« je rekel dr. Prelec in trknil s svojim. Tudi on ni bil več trezen.

»In Tarasa zaradi tega muči slaba vest, pa nalaga,« je rekla Alenka.

»Ne, me ne. Samo da ne pozabim.«

»Uf, si tečen ...«

Obrnila se je proti mizici s hrano in pobrskala po pladnju, na katerem je ležalo še nekaj kanapejčkov.

»Čez petnajst minut je večerja!« je zavpil za njo dr. Prelc – Branson, pa je Taras samo odmahnil z roko.

»Pusti jo, naj nekaj poje, da ji ne bo slabo.«

»Ja koliko je pa spila? Koliko časa sta pa tukaj? Petnajst minut.«

Taras je pogledal na uro. Petnajst do šestih, bi rekli v Ljubljani. Tri četrt na šest tam, od koder je on.

»Eno uro, ampak ni to. Ne nese ga. Poleg tega pa sva midva uletela nenajavljena in ne bi rad, da bi kdo ostal brez hrane zaradi naju.«

»A se ti zdi, da bi komu tukaj to škodilo?«

Dr. Prelc se je napol obrnil in z roko narahlo nakazal na družbo v prostoru in ponovil:

»Se ti zdi, da bi komu tukaj to škodilo?«

Kakšnih dvajset ljudi se je zgnetlo v največji prostor spodnjega dela vikenda, ki je bil vendarle tako velik, da se jim ni bilo treba zadrževati v eni sami skupini, pač pa so se lahko razdelili v gručice. Z njima z Alenko dvaindvajset, če je pravilno preštel, in pri teh zadevah se ponavadi ni motil. Sami starejši pari, če je prav ocenil, in tudi to mu je ponavadi uspelo. Poklicna deformacija pač.

Dr. Prelc se je zagledal v svoj kozarec in nekaj časa kot da razmišljal.

»A greva ven na en čik?«

»Če grem s teboj na en čik?«

»Ja, ja ... Vem, da ne kadiš. Jaz grem ven na en, recimo, čik, ti pa na svež zrak, osvežen z dimom, in imava oba nekaj od tega. Ajde, daj ...«

Zavila sta za hrbti gostov proti vratom, ki so vodila na majhno pokrito teraso, dovolj veliko za večjo leseno mizo z nekaj stoli. Taras je zaprl vrata in potegnil enega od stolov k sebi in sedel nanj. Dva metra stran je naletaval sneg. Enakomerno in močno, pa niti prav mrzlo ni bilo. Okrog ničle, je pomislil Taras.

»Lepo, aneda?«

Taras je prikimal.

»Trideset let imam že ta vikend. Prvi sem bil od vseh teh dohtarjev, ki si ga je postavil. No, potem so pa prišli še drugi in zdaj je tukaj kot kakšna nemočnica na kraju mesta.«

Pogledal je Tarasa.

»Si že dovolj star, da poznaš to? To češko nadaljevanko?«

»Pane Sova in podobno?«

»To, to ...«

Razveselil se je, kot bi Taras povedal kdo ve kaj dobrega. Napravil je požirek, ki se mu je od navdušenja zataknil v grlo in nazadnje skoraj ves pristal na mizi pred njima.

»Pizda, a veš, kdaj si star? Star si, ko začneš v družbi pripovedovat vice in ti nihče ne sledi. Rečeš recimo Mujo in Haso in te gledajo. Kateri Mujo? Kaj za en Haso?«

Spet je prijel za kozarec in odpil, tokrat prav previdno.

»Kakšen je pa kaj sneg na Voglu?«

»Ko sva šla, je začenjalo snežiti in zdaj ga bo dovolj. Prej ga je bilo pa komaj kaj. Je bilo treba pazit na kamenje.«

»Zdaj ga bo pa tudi za Žagarjev graben,« je rekel dr. Prelc.

»To imam rad. Z zadnjo furo gondole na Vogel, en šnopček v grlo pa domov ... Na še en šnopček.«

Zasmejal se je.

»Poslušaj, Taras, zakaj pa ne bi vidva nocoj ostala tukaj? Zakaj bi se v takem vozila domov? Ostanita, pa se ga napijmo ko ljudje ... Ker živali vedno vedo, kdaj imajo dovolj ...« in se je spet zasmejal. »No, vsaj mi ostali, ti lahko žuliš svoj sokec.«

Taras je odkimal.

»Daj, no, pa greva jutri malo grebst po snegu. Tamle v drvarnici imam še ene dodatne tekaške dila pa čevlje ...«

Pokazal je na uto, ki je stala kakšnih dvajset metrov proč, komaj vidna v temi.

»Kar se tega tiče, ni problema, ker imam svoje tekaške smuči pozimi zmeraj v avtu pa vso opremo.«

Od pomladi do jeseni je Taras v prtljažniku svojega citröena prevažal vse za tek, se pravi superge, nogavice, hlače, majico, brisačo, pozimi vse za tek na smučeh.

»Dogovorjena sva s hčerama, da prideta po polnoči k nama in gremo skupaj po stari Ljubljani. In če to svojim staršema obljubita dve dvajsetletnici, ki ju sicer nikoli ne vidiš, potem ...«

»Ja, potem pač ni druge,« je rekel dr. Prelc. »A študirata, kje že?«

»Obe na Dunaju, obe mikrobiologijo.«

»Ja, potem pa res na zdravje hohštapleriji.«

Dvignil je kozarec, trknila sta in popila požirek, potem pa je dr. Prelc iz hlačnega žepa potegnil cigaretno škatlico in iz nje, sicer prazne, zbezal ven že zviti džoint.

»Darilo študentk ...«

Prižgal ga je, globoko potegnil in se zleknil v naslonjalo lesenega stola. Taras je zavohal dim, ki se je v vlažnem zraku v obliki majhnega oblaka dvigal pod strop terase.

»Saj ni kaj narobe? Vedno znova pozabim, da si ...«

»Policaj?«

»Ja, no, kriminalist. Mislim, narobe s tem džointom. Saj to zdaj itak vsi.«

»Nič ni narobe,« je rekel Taras. »In itak nisem v službi.«

»Boš?«

Taras je odkimal.

»Kako pa sicer gledaš na to? Na legalizacijo in to?«

»Vseeno mi je.«

»Neko mnenje moraš imeti. To ja zadeva tvoje delo.«

Vseeno mu je bilo. Če se je v svoji zdaj že skoraj četrto stoletja dolgi delovni dobi Taras česa naučil, se je tega, da mu je bilo pri rečeh, na katere ni imel vpliva – in teh je bilo ogromno –, gladko vseeno. Kriminal je stalnica. Določen odstotek ljudi bo vedno skakal na temno stran. Če mu vzameš marihuano, bo začel prodajati amfetamine, kokain, heroin ..., rdeče mušnice. Če bodo legalizirali vse, se bodo pa preusmerili v krajo po trgovinah. Nekaj bo zmeraj.

»Ne vem,« je rekel, »res mi je vseeno. Poleg tega se jaz ukvarjam z umori, Oddelek za krvne in seksualne delikte, mamila sodijo drugam, v Sektor za organizirano kriminaliteto, Oddelek za prepovedane droge,« je zrecitiral. »Ti si strokovnjak za abdomen, če se ne motim?«

»Ja, za čreva in te reči.«

Dr. Prelc se je zasmejal. Trava je očitno prijemala.

»Kaj veš o pljučih? Bi znal operirati pljuča?«

»Kaj pa vem. Če bi bilo treba, bi že kaj odrezal. Vem, da ljudje ne bi smeli kaditi.«

Zaletelo se mu je, da je zakašljaj, in kašljaj je kar nekaj časa in se potem smejal, in to tako zelo, da so mu začele teči solze. Snel je očala in si jih brisal z rokavom pulija. Pravzaprav bi, če bi bilo po njegovem, je pomislil Taras, marihuano pustil prepovedano. Ob alkoholu so ljudje vsaj družabni, z dvema dimoma trave postanejo svet zase. Se smejijo svojim šalam, recimo.

»Tvoja žena,« je rekel dr. Prelc, »Alenka, je okej. Mislim, vedno je bila okej, še kot študentka, in je še zdaj. Še vedno je super.«

Za kar se lahko zahvali genom, je pomislil Taras. Če bi se on tako malo gibal kot ona, bi bil nikakršen, njej se je pa še tu in tam zgodilo, da so jo v trgovini ali v gostilni tikali.

Alenka je bila lepa ženska, celo zdaj pri petinštiridesetih. Ko je stopila v sobo, si lahko videl, kako so se moške oči obrnile proti njej, pa tudi ženske, z zavistjo. Njene prijateljice, njena generacija, so bile ali udomačene gospodinje s precej kilogrami preveč ali pa zagrizene športnice, ljubiteljice tega ali onega zdravega načina življenja, vegetarijanstva, veganstva, fanatičnega prakticiranja joge ... in presuhe, prežilave, kost in koža, kot bi rekel dr. Prelc, nič za prijet. Alenka je imela postavo in lep obraz s pravilnimi potezami, sredi katerega je štrlel koničast nos, ki bi moral pravzaprav porušiti to skladno lepoto, pa jo je napravil samo prikupnejšo, ljubko. In srednje dolge svetle lase, ki so postali poleti skoraj povsem blond, zdaj so pa vlekli na brinet. Ko jo je Taras spoznal, je bila postrizena povsem na kratko, kot kakšna Pink, ko je nosila najkrajšo pričesko. In dolgo je mislil, da si jih je pobarvala na blond, tako kot si jih najbrž tudi Pink. Zdaj si je že nekaj časa puščala malo daljše lase.

»Kratke frizure so za dvajsetletnice,« je rekla. »Pri štiridesetih si z njo kot kakšna ostarela lezbijka.«

Prelc je potegnil še en globok dim in potem vrgel ostanek v temo in v sneg.

»Smo pa fukali takrat, jebenti, da smo. Ne moreš verjet, kako hitro dajo profesorju kirurgu. Nekaj je na tem belem mantlu.«

»Tudi mesarji ga imajo,« je rekel Taras.

»Mesarji? Mesarji?«

Zasmejal se je, in ko se je zdelo, da bo nehal, še enkrat, in še enkrat. Ni mogel nehati. Mesarji, in he, he, he, in spet mesarji, in he, he, he ...

»Na živce ti gremo, a ne Taras?«

»A zdravniki?«

»Ne samo zdravniki,« je rekel Prelc in se spet smejal.

»Vsi mi hohštaplerji, jara gospoda, buržoazija. A ne, da ti gremo? Ampak nima smisla, Taras. Mi smo večni. To pa zato, ker nismo izbirčni. Vse nam pride prav. Razmnožujemo se spolno, vegetativno, tudi s potaknjenci, če je treba. Zato vsake toliko rekrutiramo koga novega, novo kri. Tebe!«

Pokazal je s prstom nanj in se spet smejal. Očitno je bil džoint zelo dober in zelo močan.

»Mogoče bo prišel dan,« se je oglasil dr. Prelc, ko se mu je vendarle uspelo umiriti in se je Tarasu zdelo, da bo spet zamenjal temo, »ko Rajcu Prelcu ne bodo dajale fukat, mogoče, a to še ni ta dan,« je rekel in dramatično uperil prst v nebo oziroma v leseno streho nad teraso. »Ura volkov impotence in curljajoče prostate ... Ampak to ni ta dan.«

Pogoltnil je novo porcijo dima.

»Poznaš?«

»Gospodar prstanov?«

»Gospodar kurca palca,« je rekel dr. Prelc.

»Ej, Taras?«

»Ja.«

»Zakaj ne ostaneta nocoj tukaj in res kaj spiјemo? Tam notri je en kup nekaj doktorjev nečesa, ampak jaz z njimi nimam nič. To so sami fahidioti, halbfabrikanti. Sit sem jih, na živce mi gredo.«

Nagnil se je h Tarasu in mu šepnil na uho.

»A ti veš, da sem pofukal točno vse njihove ženske? Točno vse tam not?«

Potem se je nekako pogreznil v svoj stol in momljajoče nadaljeval, kot bi govoril sam zase, kot bi na glas razmišljal.

»Čeprav, če sem iskren, in menda sem lahko, ker sva itak sama. Jebenti, šestdeset jih imam in ta dan se bliža. Nekatere te glupe študentke in medicinske sestre in kar je še te klientele, gledajo name kot na starega potrebneža. Ta drugi del me ne moti, ker potreben sem bil in bom, ampak tisti stari ... Če štartam na kakšno, se že sam sebi zdim kot en perverznej, ki tam z bombončki mami otroka ... Mogoče bi se vendarle moral nekako ustaliti ...«

Pograbil je kozarec in popil, kar je bilo še vina v njem.

...

MEDLE

- ROLETE
- ŽALUZIJE
- KOMARNIKI
- BRISOLEJI
- PVC OKNA IN VRATA

Z VAMI ŽE
40 LET

medle.si

82
RAST
2016

201609594,3

COBISS ©

KNJARNICA M. JARCA
DOMOZNAJSKI ORD. IN POSEBNE

